

**EBÛ SELEME B. ABDURRAHMAN
B. AVF VE HADİS İLMİNDEKİ YERİ**

Abbas KAYA

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Fuat KARABULUT
2019
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Abbas KAYA

**EBÛ SELEME B. ABDURRAHMAN B. AVF VE HADİS
İLMİNDEKİ YERİ (H. 94/ M. 713)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Fuat KARABULUT**

ERZURUM-2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

07/10/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf ve Hadis İlmindeki Yeri" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☒ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[07/10/2019]

[Abbas KAYA]

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Fuat KARABULUT danışmanlığında, Abbas KAYA tarafından hazırlanan bu çalışma 07 / 10 / 2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Temel İslam Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Fuat KARABULUT

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Recep ERTUĞAY

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Sedat YILDIRIM

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

F-85/01/21.10.2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI.....	1
A. Önemi	1
B. Amacı.....	2
II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	3
A. Yöntemi	3
B. Kaynakları	3
III. HİCRÎ BİRİNCİ ASRA GENEL BAKIŞ.....	4
A. Döneminin Siyâsî Özellikleri	4
B. Döneminin Sosyal ve Kültürel Özellikleri	8
C. Tâbiûn Kavramı ve Tabakaları	11

BİRİNCİ BÖLÜM HAYATI VE KİŞİLİĞİ

1.1. HAYATI.....	14
1.1.1. Doğumu	14
1.1.2. Nesebi ve Künyesi.....	14
1.1.3. Âilesi	15
1.1.4. Kardeşleri	17
1.1.4.1. İbrahim b. Abdurrahman b. Avf.....	18
1.1.4.2. Humeyd b. Abdurrahman b. Avf.....	18
1.1.4.3. Ömer b. Abdurrahman b. Avf.....	19
1.1.4.4. Mus'ab b. Abdurrahman b. Avf.....	19
1.1.5. Eşi ve Çocukları	19
1.1.6. Yetiştirilmesi.....	20

1.1.7. Vefatı	22
1.2. KİŞİLİĞİ	23
1.2.1. Fiziksel Özellikleri	23
1.2.2. Siyâsî Kişiliği	24
1.2.3. İlmî Kişiliği	25
1.2.3.1. İlmî Görüşlerini Takdir Edenler	25
1.2.3.2. İlmî Görüşlerini Tenkid Edenler.....	27
1.2.3.3. Fakihlik Yönü.....	28
1.2.3.3.1. Fukahâ-i Seb'a Meselesi.....	29
1.2.3.3.1.1. Saîd b. el-Müseyyeb (ö. 94).....	29
1.2.3.3.1.2. Urve b. Zübeyr (ö. 94)	30
1.2.3.3.1.3. Ebû Bekr b. Abdîrahmân (ö. 94)	31
1.2.3.3.1.4. Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe b. Mes'ûd (ö. 98)	31
1.2.3.3.1.5. Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddık (ö. 100).....	31
1.2.3.3.1.6. Hârice b. Zeyd b. Sâbit (ö. 100).....	32
1.2.3.3.1.7. Süleyman b. Yesâr (ö. 107)	32
1.2.3.4. Müfessirlik Yönü.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

HADİS İLMİNDEKİ YERİ

2.1. HADİSÇİLİĞİ.....	37
2.1.1. Hocaları	38
2.1.1.1. Âişe bt. Ebî Bekr (ö. 58).....	40
2.1.1.2. Ebû Hureyre (ö. 58).....	41
2.1.1.3. Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74)	43
2.1.1.4. Ebû Katâde (ö. 54).....	44
2.1.2. Hocalarıyla İlişkisinin Değerlendirilmesi	45
2.1.3. Talebeleri.....	47
2.1.3.1. İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124)	48
2.1.3.2. Yahya b. Ebî Kesîr (ö. 129).....	48
2.1.3.3. Yahya b. Saîd el-Ensârî (ö. 144).....	49
2.1.3.4. Muhammed b. İbrahim b. Hâris et-Teymî (ö. 129)	50

2.1.4. Talebeleriyle İlişkisinin Değerlendirilmesi	50
2.2. RİVÂYETLERİ	52
2.2.1. Ebû Seleme'nin Kütüb-i Tis'a'daki Rivâyetleri.....	52
2.2.1.1. Buhârî'nin Sahih'indeki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı	52
2.2.1.2. Müslim'in Sahih'indeki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı	52
2.2.1.3. Sünen-i Ebî Dâvûd'aki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı	52
2.2.1.4. Sünen-i Tirmizî'deki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı.....	53
2.2.1.5. Sünen-i Nesâî'deki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı	53
2.2.1.6. Sünen-i İbn Mâce'deki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı	53
2.2.1.7. Sünen-i Dârimî'deki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı	53
2.2.1.8. Muvatta'daki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı.....	53
2.2.1.9. Müsned'daki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı	54
2.2.2. Rivâyetlerinin İttisal Özelliği	54
2.2.3. Rivâyetlerinin İlk Kaynağına Göre Özelliği	55
2.2.4. Rivâyetlerinde Kullandığı Sîğalar	57
2.2.4.1. An (عن).....	57
2.2.4.2. Seele/Seeltü/Seelnâ (سأل/سألت/سألنا).....	57
2.2.4.3. Enne/İnne (أن/إن).....	58
2.2.4.4. Kâle/Kâlet (قال/قالت)	58
2.2.4.5. Semi'a/Semi'tü/Semi'nâ (سمع/سمعت/سمعنا).....	58
2.2.4.6. Haddese/Haddestü/Haddesnâ/Yuhaddisu an (حدث/حدثت/حدثنا/يحدث عن)	58
2.2.4.7. Ahberenî/Ahberenâ/Yuhbiru an (أخبرني/أخبرنا/يخبر عن).....	59
2.2.5. Rivâyetlerinde En Çok Kullanılan Sened Zincirleri	59
2.2.5.1. Ebû Seleme'nin Sahîh-i Buhârî'deki Hadislerinde En Çok Kullanılan Sened Zincirleri	59
2.2.5.2. Ebû Seleme'nin Sahîh-i Müslim'deki Hadislerinde En Çok Kullanılan Sened Zincirleri	59
2.2.5.3. Ebû Seleme'nin Sünen-i Tirmizî'deki Hadislerinde En Çok Kullanılan Sened Zincirleri	60
2.2.5.4. Ebû Seleme'nin Sünen-i Nesâî'deki Hadislerinde En Çok Kullanılan Sened Zincirleri	60

2.2.5.5. Ebû Seleme'nin Sünen-i Ebû Dâvûd'deki Hadislerinde En Çok Kullanılan Sened Zincirleri	60
2.2.5.6. Ebû Seleme'nin Müsned'deki Hadislerinde En Çok Kullanılan Sened Zincirleri	60
2.2.6. Rivâyetlerinin Cerh ve Ta'dîl Açısından Değerlendirilmesi.....	61
2.2.7. Rivâyetlerinin Muhtevası Açısından Tasnifi.....	61
2.2.7.1. Tahâret Hakkındaki Rivâyetleri	62
2.2.7.2. Namaz ve Vakitler Hakkındaki Rivâyetleri	63
2.2.7.3. Gece Namazları Hakkındaki Rivâyetleri	68
2.2.7.4. Kadir Gecesi Hakkındaki Rivâyetleri.....	70
2.2.7.5. Oruç Hakkındaki Rivâyetleri.....	71
2.2.7.6. Nikâh, Talak ve İddet Hakkındaki Rivâyetleri.....	74
2.2.7.7. Rüya Hakkındaki Rivâyetleri	78
2.2.7.8. Sahâbenin Fazileti Hakkındaki Rivâyetleri	79
2.2.7.9. Cenaze ve Sonrası Hakkındaki Rivâyetleri	81
2.2.7.10. Muhtelif Konulardaki Rivâyetleri	83
2.2.8. Rivâyetlerinin Genel Değerlendirilmesi.....	87
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA	91
ÖZGEÇMİŞ.....	97

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****EBÛ SELEME B. ABDURRAHMAN B. AVF VE HADİS İLMİNDEKİ YERİ****Abbas KAYA****Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Fuat KARABULUT****2019, 97 sayfa****Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Fuat KARABULUT****Dr. Öğr. Üyesi Recep ERTUĞAY****Dr. Öğr. Üyesi Sedat YILDIDIM**

İslâm Tarihinde siyasî, ilmî, ictimai ve kültürel gelişmelerin tohumlarının atıldığı ve filizlenmeye başlandığı dönem sahâbe ve tabiûn dönemleridir. Ebû Seleme de tabiûn büyüklerindendir. Bu çalışmada, çok sayıda âlim ve fakih sahabe ile görüşmüş, onlardan rivâyette bulunmuş, onların ilmî tecrübelerinden ziyâdesiyle istifade etmiş ve yeri geldiğinde onlarla ihtilâfa düşmekten çekinmemiş biri olan Ebû Seleme araştırıldı. Ebû Seleme'nin hayatı ve ilmî kişiliği araştırılmadan önce hadis tarihi ve hadis ilminin oluşum safhaları için de fevkalade önemli olan tabiûn dönemini tarihi realitelerle ele alındı. Tarihi alt yapının akabinde Ebû Seleme'nin hayatı ve âilevî bilgileri aktarıldı. Bütün bunların yanında Ebû Seleme'yi hadis ilmi açısından, bulunmuş olduğu konumu ve ilmî kişiliği, rivâyetlerinden yola çıkılarak değerlendirildi. Yapılan çalışmalar sonucunda Ebû Seleme'nin büyük bir muhaddis ve yetkin bir fakih olduğu kanaatine varıldı.

Anahtar Kelimeler: Ebû Seleme, Tabiûn, Hadis, Abdurrahman b. Avf.

ABSTRACT**MASTER THESIS****ABU SELEME B. ABDURRAHMAN B. AVF AND HIS PLACE IN HADİTH
SCIENCE****Abbas KAYA****Advisor: Assist. Prof. Dr. Fuat KARABULUT****2019, 97 pages****Jury: Assist. Prof. Dr. Fuat KARABULUT****Assist. Prof. Dr. Recep ERTUĞAY****Assist. Prof. Dr. Sedat YILDIDIM**

In history of İslam social cultural and scientific developments were laid and seed began to sprout which is called period of Companion of Muhammed (sav) and Tabein. Ebu Seleme also is one of the major greatest person in history of İslam. In this study, we searched Ebu Seleme, who met many companions who are scholar and scribe, narrated from them, benefited from their experience of science Extremely and at the same time didn't abstain from being conflict with them. Therefore, before searching his scientific personality and life, even if shortly we addressed the most important period with realities of history of the next period within phases of formation of the hadith history and science of hadith. After this infrastructure, we passed on his family identity and life. In other respects, we evaluated Ebu Seleme, in terms of the hadith science, who took position and his science personality, as a result of the data he narrated. As a result of these studies, it was confirmed Ebu Seleme who is a great narrator and matured scribe.

Key Words: Abu Seleme, tabiun, hadith, Abdurrahman b. Avf.

KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	: Aleyhi selam
AÜSBE	: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
b.	: Bin (oğlu)
bt.	: Bint (kızı)
bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
r.a	: Radiyellahu Anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve selem
SÜSBE	: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
ty.	: Tarih yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri

ÖNSÖZ

Allah’a sonsuz hamd, Rasûlüne salât-ü selam olsun. İnsanoğlu var edildiği günden bu yana ilme ve ilmin aktarıcısı olan muallimlere muhtaç olagelmıştır. Şüphesiz en büyük muallimler, Allah’ın, bizlerin kurtuluşu için seçtiği ve vazifelendirdiği peygamberlerdir. Dolayısıyla peygamberlerin fem-i muhsinlerinden sadır olan her kelime ve her cümle ehemmiyet arz etmektedir. Bu açıdan peygamberlerin sonuncusu olan ve kendilerini bizzat “öğretmen” olarak ifade eden Hz. Muhammed (sav)’in sözleri ve yaşam biçimi son derece kıymetlidir ve inananlar için değeri tartışılmazdır. Son peygamberden kalan manevî mirasın, sonraki nesillere aktarılması da bir o kadar önemlidir.

Ebû Seleme, İslâm dünyasının kendi içinde büyük problemler yaşadığı bir dönemde yaşamış ve bu problemlerden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmiştir. Ebû Seleme, bulunduğu coğrafyanın önemli ailelerden birinin ferdi olması hasebiyle birçok kaynakta kendisinden ve rivâyetlerinden söz edilmiştir. Hz. Âişe, kendisinin süt teyzesi olması sebebiyle de ondan çok sayıda rivâyette bulunmuş ve müphem birçok konunun aydınlatılmasında katkıları olmuştur. Kendisini araştırmamıza sevkeden sebeplerden biri bu hususiyetidir. Özellikle birçok farklı mevzuda sahâbeye sorduğu sorularla, günümüzde güncelliğini korumaya devam eden problemlere cevap mahiyetinde rivâyetler aktarmıştır. Ayrıca kendisinin büyük bir fakih olması ve bazı kaynaklar tarafından Medine’nin yedi fıkıh âliminden biri sayılması, rivâyetlerinin değerini ve kıymetini gösterir mahiyette olup kendinden sonraki ilme meraklı kimseler için danışılan biri kılmıştır. Bu açıdan bizler, kendisinden gelen tüm rivâyetleri tahriç ederek tasnif etmeye ve kısaca değerlendirmeye çalıştık.

Bu çalışmamıza katkılarını esirgemeyen Abdulalim ADIGÜZEL hocama ve özellikle ilmî tecrübesiyle bize ufuk kazandıran Hadis Anabilim Dalı’nın kıymetli mensubu Danışman hocam, Dr. Öğr. Üyesi Fuat KARABULUT’a teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışmamızın ilim camiasına deryada damla nisbetinde de olsa katkı sunmasını ve hayırlara vesile olmasını Yüce Mevla’dan niyaz ederim.

Gayret bizden, Tevfik Allah’tandır.

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

A. Önemi

İslâm Tarihinde siyasî, sosyal, kültürel ve ilmî gelişmelerin başladığı dönem sahâbe ve tabiûn dönemleridir. Özellikle Hz. Osman ve Hz. Ali'nin halifelikleri döneminde cereyan eden birçok siyasî ve içtimaî olaylar çeşitli sorunlara yol açmıştır.

Tabiûn devri, özellikle Emevî iktidarı döneminde dışta yapılan fetihlerin olumlu sonuçları kadar; içte yaşanan içtimaî ve siyâsî sorunların olumsuz sonuçları da görülmektedir. İçte yaşanan sorunların menfî sonuçlarını birçok alanda görünmesi mümkün, fakat en önemli neticenin ilmî alanda meydana gelen ve İslâm ümmeti arasındaki keskin ve birleşmesi kolay olmayan ayrışmadır. Zira Sünnî-Şîî gibi fikrî gruplaşmaların oluşumunun temeli bu dönemde atılmıştır. Ayrıca itikâdî alanda birbirinden farklı düşünen ve çeşitli kanıtlarla kendi fikrinin doğruluğunu ispata çalışan çok sayıda mezhebin başlangıç noktası yine bu dönemde oluşmuştur. Bütün bu olaylara rağmen ilmin gelişmeye başladığı dönemin bu dönem olduğu görülmektedir.¹

Bu çalışmada, birçok sahâbe ile görüşmüş, o sahâbilerden rivâyette bulunmuş, onların ilmî birikimlerinden faydalanmış bir muhaddis araştırıldı. Kendisi ilk Müslümanlardan ve aşere-i mübeşşereden olan Abdurrahman bin Avf'un oğlu Ebû Seleme'dir. Bu sebeple Ebû Seleme'nin hayatını ve ilmî kişiliğinin daha iyi anlaşılabilmesi için yaşadığı dönemin incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle kendi döneminde siyasî, ilmî ve fikrî açıdan ön plânda olan Ebû Seleme'nin yaşamış olduğu tarihe de kısaca değinildi.

Bu araştırmayı önemli kılan bir başka husus ise; fikhî mezheplerin oluşumuna zemin hazırlayan ve sorunlara çözüm arayan ve sosyal hayatın yolunu açan âlimlerin bu dönemde yaşamalarıdır. Bu manada Ebû Seleme'nin görüş ve rivâyetlerinin derlenip toplanması ve tasnif edilmesi, bu amaca hizmet etmesi açısından önemlidir.

¹ Özafşar, Mehmet Emin, *İdeolojik Hadisçiliğin Tarihi Arka Planı:- Mihne Olayı ve Haşeviye Olgusu*, Ankara Okulu Yay. Ankara 1999, 31-40.

Çalışmanın iskeletini oluşturan sebep; Ebû Seleme'nin hadis ilmindeki görüşlerinin ve rivâyetlerinin perde arkasını görebilmeye matuftur. Zira Ebû Seleme'nin görüşlerinin ve rivâyetlerinin hangi sebep ve şartlarda ve hangi ortamlarda nakledildiğini bilmek, daha çok hangi sahâbilerden rivâyetlerde bulunduğunu bilmek, dönemi ve ilmî kişiliğini açığa kavuşturmak bakımından önemlidir.

B. Amacı

Bu çalışmamızın en önemli amacı, yaşadığı dönemde önemli kabul edilen bir şahsı gün yüzüne çıkarmak ve kendisinden gelen rivâyetlerin anlaşılmasına katkı sağlamaktır. Ebû Seleme ve kendisi gibi değerli binlerce âlimin biyografilerinin ve fikrî mülahazalarının ele alındığı kaynaklarımız mevcuttur. Ne var ki bu gibi kaynaklarda tam anlamıyla bir bütünlük olmamakla birlikte; aynı şahıs için birbirinden farklı anlatımlar da söz konusudur. Bizler çeşitli alanlardaki kaynakları bir araya getirip, tasnif etmeyi ve varsa aralarında bulunan teâruzları “bütüncül bakma” suretiyle gidermeyi ve bu metotla hakikate ulaşmayı gaye edindik.

Bu çalışmadaki asıl amaç, değeri bizler için tartışmasız olan bu ilmî mirasın; günümüzde daha doğru ve objektif olarak yeniden yorumlanmasına katkı sunmaktan ibarettir. Ebû Seleme özelinde yapılan bu araştırmanın bu amaç doğrultusunda değerlendirilmesi icap etmektedir.

Bir başka amaç ise Ebû Seleme'nin kaynak olarak daha çok hangi sahâbilerden istifade ettiği meselesidir. Örneğin Ebû Seleme'nin babasından, yani Abdurrahman bin Avf'tan çok az rivâyeti varken; öbür taraftan Hz. Âişe'den çok fazla rivâyeti mevcuttur. Bununla, âmillerinin ve perde arkasında yatan sebeplerinin gün yüzüne çıkmasının ehemmiyeti amaçlanmıştır. Bu ve buna benzer çalışmalarda bu gayenin olması, bizlere fikhî ve itikadî ekollerin teşekkülünün keyfiyetini ortaya koyması bakımından öneminin büyük olduğunu gösterir mahiyettedir.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

A. Yöntemi

Araştırmamızda kullandığımız temel yöntemler *örneklendirme* ve *tümevarım (endüksiyon)* yöntemleridir. Zira araştırmış olduğumuz şahsı her yönüyle bilmiyoruz ve geçirmiş olduğu hayatını bize aktaran kaynaklara tam anlamıyla sahip değiliz. Çünkü uzun bir hayatın anlayışı ve karakteristik özellikleri ancak elde bulunan sınırlı verilerle tüm hayatına teşmil etmek suretiyle doğruya yakın bilgilere ulaşılabilir. Bu sebeple bu araştırmada bu iki yöntem kullanıldı.

Bu araştırma genel anlamda iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Ebû Seleme'nin yaşadığı dönem ve coğrafya tanıtımıyla başlandı. Zira herhangi bir olayı veya herhangi bir şahsı araştırırken ve kendisiyle ilgili olarak değerlendirmelerde bulunurken; olayın cereyan ettiği bölge ve sosyolojik alt yapı tam olarak anlaşılmadığı takdirde sağlıklı çıkarımlarda bulunulamaz.

İkinci bölümde Ebû Seleme'nin hadisçiliği ele alınmıştır. Kütübü Tis'a'da bulunan tüm rivâyetleri incelenerek ittisal ve münteha bakımından gözden geçirilmiştir. Bununla birlikte Ebû Seleme'nin rivâyetleri ve görüşleri klasik kaynaklardan tahriç edilerek tasnif edilmiştir. Bu metinlerden yola çıkılarak Ebû Seleme'nin hadis usûlüne dair görüşlerinin neler olduğu veya neler olabileceği tespit edilmeye çalışılmıştır.

B. Kaynakları

Araştırmada, müracaat edilen kaynakların, şüphesiz, sahâbe neslinden sonraki nesli ifade eden tâbiûn döneminde yazılmış olan kaynaklardan oluşması gerekirdi. Fakat dönemin kendi içindeki sebeplerinden dolayı, yazılmış olduğu ifade edilen kaynakların bir kısmı, ne yazık ki, günümüze kadar ulaşamamıştır. Bu durum kaynağa ulaşma durumunu meşakkatli kılmıştır. Bu sebeple, Ebû Seleme'den sonra hicrî ikinci, üçüncü yüzyıllarda yazılmış olan kaynaklara başvuruldu.

Araştırmada belli bölümlerde Ebû Seleme'nin hayatına ve yaşadığı bölgeye değinilirken istifade edilen kaynaklar ise Hadis Edebiyatı'nda özel bir alanı teşkil eden ricâl tanıtımı ile ilgili kaynaklara müracaat edildi. Bu kaynaklar kısaca şu şekilde tanıtılabilir:

Bu kaynakların başında İbn Sa'd'ın *Tabakâtü'l-Kübra*'sı veya diğer ismiyle *Kitâbu Tabakâtü'l-Kebîr* eseridir. Tabakât ile birlikte büyük bir öneme haiz olan Buhârî'nin *Târihu'l-Kebîr* isimli eseri çalışmayı ciddi anlamda kıymetli kıldı. Biyografi ve tarih alanlarında Zehebî'ye ait olan *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* isimli eseri ve özellikle İbn Hacer el-Askelânî'nin *Tehzîbu't-Tehzîb* ile Mizzî'nin *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl* eserlerinden istifade edilmiştir.

Bütün bu kaynaklar yanında Ebû Seleme'nin rivâyetlerinin olduğu hadis kaynakları tek tek taranmıştır. Bu kaynaklar hadis edebiyatında *Kütübü't-Tis'a* olarak meşhur olan dokuz temel kaynaktır. Bu dokuz eser ise şunlardır: *Buhârî'nin Sahîh'i*, *Müslim'in Sahîh'i*, *Tirmizî'nin Sünen'i*, *Ebî Dâvûd'un Sünen'i*, *Nesâî'nin Sünen'i*, *İbn Mâce'nin Sünen'i*, *İmam Mâlik'in Muvatta'sı*, *ed-Dârimî'nin Sünen'i* ve *Ahmed bin Hanbel'in Müsned'idir*.

Modern dönem olarak ifade edilen dönemde, bu alanda ve buna yakın olarak yapılmış çalışmalardan yararlanıldı. Zira o çağın sosyo-kültürel ve ilmî ortamını beyan etmesi açısından modern eserler yol gösterici oldu. Özellikle, sahâbe ve tabiûn çağı ile ilgili yapılmış çalışmalardan yeteri derecede istifade edildi.

III. HİCRÎ BİRİNCİ ASRA GENEL BAKIŞ

A. Döneminin Siyâsî Özellikleri

İslam Medeniyeti 610 yılında Hz. Peygamber'in risâletiyle başlayan ve 23 yıllık kısa bir zaman diliminde siyasî, sosyal ve kültürel alanlarda büyük değişimlerin, gelişmelerin olduğu bir medeniyettir. Bu medeniyetin oluşumu kolay olmadı. Dâhili ve hârici birçok sorunla mücadele edilmek zorunda kalınmıştır. Özellikle ‘‘Hulefâ-i Râşidîn’’ olarak ifade edilen Dört Büyük Halîfeden Hz. Osman ve Hz. Ali dönemleri meşakkatli geçmiştir. Fakat bu döneme derinlemesine değinilmeyecek daha çok Emevîler dönemi üzerinde durulacaktır. Emevî dönemi üzerine yoğunlaşmanın sebebi, Ebû Seleme ve tâbiûn neslinin kahir ekseriyetinin bu dönemde yaşamış olmalarındandır.

Tâbiûn dönemi, Müslüman toplumdaki iç karışıklık ve siyasî problemlerin yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönemdir. Bu dönem dört büyük halifenin üçüncüsü Hz.

Osman'ın şehâdetiyle başlayan², Cemel³ ve Sıffin savaşlarıyla alevlenen ve sonrasında çeşitli sorunların yoğun olarak yaşandığı bir dönem olma özelliğine sahiptir.

Dört büyük halife döneminden sonra (632-661) Şam'da tesis edilen devlet, ismini kurucusu olan Muâviye bin Ebî Süfyân'ın bağlı bulunduğu Ümeyye oğulları kabilesinden almıştır. Muâviye ve kendisinden sonra gelen iki halife bu kabilenin Süfyânî koluna, sonraki on bir halife ise aynı kabilenin Mervânî koluna bağlıdır.⁴

Emevî ileri gelenleri İslâm girme konusunda her ne kadar geç kalmışlarsa da devlet idaresi gibi mevzularda deneyimli ve ehil olduklarından ilk dönemlerden itibaren devlet çeşitli kademelerinde göreve getirildiler. Hz. Peygamber de Emevî gençlerinden birisi olan Muâviye'ye vahiy kâtipliği görevi vermişti. Muâviye, Hz. Ömer döneminde Dımaşk valiliğini yürütürken, Hz. Osman döneminde ise Suriye genel valiliğine getirildi. Bu görevi Hz. Osman'ın şehid edilmesine kadar (35/656) yürüttü. Fakat Muaviye, Hz. Ali'nin halifeliğini kabul etmediğinden, ona biat etmedi. Ancak Hz. Ali'nin 40/661 yılında şehid edilmesinden sonra Suriyelilerden biat aldı. Hz. Hasan'ın kendisine olan biatı ile daha da konumunu sağlamlaştırmıştır.⁵

Muâviye b. Ebî Süfyan'nın kuruculuğunu yaptığı Emevî Devletinin yaklaşık doksan bir (91) yıllık mazisindeki halifelerini ve hilâfet yıllarını şöyle sıralanabilir:

- Birinci Muâviye: Muâviye b. Ebî Süfyân (41-60/661-680)
- Birinci Yezid: Yezid b. Muâviye (60-64/680-683)
- İkinci Muâviye: Muâviye b. Yezid (64-64/683-683)
- Birinci Mervan: Mervân b. Hakem (64-65/683-685)
- Abdulmelik: Abdulmelik b. Mervân (65-86/685-705)
- Birinci Velîd: Velîd b. Abdilmelik (86-96/705-715)
- Süleyman: Süleyman b. Abdilmelik (96-99/715-717)

² Hz. Osman'ın şehadetiyle ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz. Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu't-Taberî, Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mulûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Meârif, Kâhire 1987, IV, 365-396.

³ Cemel Vak'ası konusunda detaylı bilgi için "Hicretin 36. Senesi" başlığı altında bkz. İbn Kesîr, İmâdu'd-Din Ebî Fedâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Hier, 1998, X, 428'den itibaren.

⁴ Yiğit, İsmail, "Emevîler", *DİA*, XI, 87.

⁵ Hz. Osman döneminde Emevîler ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Sarıçam, İbrahim, *Emevî-Hâşimî İlişkileri: İslam Öncesinden Abbasîlere Kadar*, T.D.V. Yay. Ankara 1997, 235-249. Detaylı bilgi için bkz. Atçeken, İsmail Hakkı, *Devlet Geleneği Açısından Hişâm b. Abdulmelik*, Ankara Okulu, Ankara 2001, 12-17; ayrıca bkz. Yiğit, İsmail, "Emevîler", XI, 87-104.

- Ömer b. Abdilaziz (99-101/717-720)
- İkinci Yezîd: Yezid b. Abdilmelik (101-105/720-724)
- Hişâm: Hişâm b. Abdilmelik (105-125/724-743)
- İkinci Velîd: Velîd b. Yezîd b. Abdilmelik (125-126/743-744)
- Üçüncü Yezîd: Yezîd b. Velîd (126-126/744-744)
- İbrahim: İbrahim b. Velîd (126-126/744-744)
- İkinci Mervân: Mervân b. Muhammed b. Mervân (126-132/744-750)⁶

Muâviye, bir takım vilâyetlere atadığı valileri sayesinde o vilâyetlerin Emevî devletine olan bağlılığını artırma siyaseti amaçlamıştır. Bu siyaseti Muâviye'den sonra gelenler de sürdürmüşlerdir.⁷

Emevî halifelerinden Yezîd b. Muâviye (ö.64) dönemi büyük sorunlarla geçen bir döneme sahiptir. Hicrî 61'in (680) 10 Muharrem'inde İslâm tarihinde “Kerbelâ Olayı” yaşanmıştır. Peygamberimizin torunu Hz. Hüseyin'in hunharca katledilmesi ile sonuçlanan olay; siyasî, sosyal ve dinî (mezhebî) birçok menfî sonuçlarını kıyamete kadar devam ettirecek mahiyete sahiptir. Bu olay Müslümanların yüreğinde büyük bir yara açmıştır.⁸

Yezîd b. Muâviye(ö.64), Medine halkının kendisine karşı olan tutumlarını kabul etmeyerek Medineliler ile Emevî kuvvetleri arasında meydana gelen “Harre Olayı” bunlardan bir diğeridir.⁹ Bu olaylardan bir diğeri ise Abdulmelik b. Mervân döneminde, hicrî 72 (692) yılında, Haccac b. Müslim tarafından Mekke'nin muhâsara altına alınmış olmasıdır. Bu saldırı sonucu Kâbe ciddi zarar görmüş ve çok sayıda Müslüman hayatını kaybetmiştir.¹⁰

⁶ Hasan, İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi:- Siyasî, Dinî, Kültürel, Sosyal*, (çev. İsmail Yiğit), Sadrettin Gümüş, Kayıhan Yay. İstanbul 1996, 351; Geniş bilgi için bkz. Yiğit, İsmail, “*Emevîler*”, İsam, İstanbul 2016.

⁷ Bu valilerin en meşhuru Abdulmelik'in Irak'ta valisi olan Haccac b. Yusuf idi. Kaynaklardaki bilgilere göre Haccac otoriteyi sağlamak için şiddete başvurduğu ifade edilmektedir. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Corci, Zeydan, *İslam Medeniyeti Tarihi*, (çev. Zeki Meğamiz), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1972, II, 32.

⁸ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk*, Beyrut ty, IV, 427-455; İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Hasan İzzuddîn Ali b. Muhammed, *el-Kâmil Fi't-Târih*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1987, III, 64. Kerbelâ Olayı ile ilgili baştan sona detaylı olarak bkz. Köksal, M. Âsim, *Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Olayı*, Karaca Yay. İstanbul 2008.

⁹ Geniş bilgi için bkz. Küçüktaşçı, Mustafa Sabri, “Harre Savaşı”, *DİA*, 1997, XVI, 245-247; ayrıca bkz. Özafşar, Mehmet Emin, *İdeolojik Hadisçiliğin Tarihi Arka Planı:- Mihne Olayı ve Haşeviye Olgusu*, Ankara Okulu Yay. Ankara 1999, 31-33; Harre savaşı ile ilgili olarak, sebep ve sonucun çok net ve detaylı bilgi sahibi olmak için bkz. Kılıç, Ünal, *Tartışmaların Odağındaki Halife Yezid bin Muâviye*, Kayıhan Yay. İstanbul 2001, 300-349.

¹⁰ Özafşar, Mehmet Emin, *İdeolojik Hadisçiliğin Tarihi Arka Planı:- Mihne Olayı ve Haşeviye Olgusu*, 32.

Emevî döneminde yürürlüğe giren bazı uygulamalar halkın devlete olan bağlılığını olumsuz anlamda etkilemiştir. Fakat bunu tüm Emevî halifeleri için söylemek doğru bir tutum olmayacaktır. Zira Emevî halifelerinden biri olan ve birçok âlim tarafından da dört büyük halifeden sonra beşinci büyük halife olarak kabul edilen Ömer b. Abdulaziz, siyasî, sosyal ve özellikle ilmî açıdan yapmış olduğu hizmetlerle, tarih sayfalarında mümtaz bir yer edinmiştir. Ömer b. Abdulaziz hilafette kaldığı kısa zaman diliminde Emevî sultanları tarafından yapılmış olan birçok yanlış ıslah etmiş ve halkın devlete olan güvenini yeniden sağlamıştır. Aynı şekilde Ömer b. Abdulaziz döneminde yürütülen tebliğ faaliyetlerinin neticesi olarak İslâm Dini'nin, Türkler ve Berberîler arasında süratli bir şekilde yayılmaya başladığı görülmektedir.¹¹

Emevîler dönemi önemli dinî, siyasî ve sosyal gelişmelerin yanı sıra, dinî ilimlerin temellerinin atıldığı, çok sayıda âlimin yetiştiği, etkileri günümüze kadar süren itikâdî ve fikhî mezheplerin kurulduğu önemli bir zaman dilimidir. Bu dönemde yaşayan âlimlerin, Emevî iktidarına olan bakışları da farklılık arz etmektedir. Bu âlimlerden kimileri isyan hareketlerine fiilen destek verirken, kimileri sözle muhalefet ediyordu. Bununla birlikte iktidara karşı sessiz kalmayı tercih edenler olduğu gibi çok az bir kısmı da destek vermekteydi.¹² Elde edilen bilgilerle Ebû Seleme'nin Emevî iktidarına karşı olumlu veya olumsuz bir sözüne rastlanılmadı.

Ebû Seleme'nin, Emevî döneminde Medine'de kadılık görevinde bulunmuş olması, siyâset kurumundan tamamen bağımsız olmadığını gösterir. Zira Muâviye, hicrî 49 senesinin Rebiyyü'l-evvel ayında, Saîd bin Âs'ı Medine valisi olarak atamıştır. Saîd b. Âs Medine valisi olunca, Ebû Seleme'yi Medine'ye kâdı olarak tayin etti. Saîd bin Âs h. 54 (674) yılında valilikten azledilince yerine ikinci defa vali olarak gelen Mervân, Ebû Seleme'nin kâdılık görevine son verdi. Beş yıl devam eden görevden sonra yerine kardeşi Mus'ab bin Abdurrahman kadı olarak getirildi.¹³ Bu durum Ebû Seleme'nin Emevî döneminde Medine kadılığı gibi önemli bir görevi üstlendiğini göstermektedir.

¹¹ Yiğit, İsmail, "Mevâli", *DİA*, XXIX, 425.

¹² Bu alanda geniş bilgi için bkz. Özkan, Mustafa, *Emevîler Döneminde İktidar Ulemâ İlişkisi*, Ankara Okulu, Ankara 2008, 131-221.

¹³ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *Kitâbu't-Tabâkâtî'l-Kebîr*, Beyrut VI, 154; el-Veki', Muhammed b. Halef b. Hayyan, *Ahbâru'l-Kudât*, Beyrut 2015, I, 116; İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dımaşk li İbn Asâkir*, XIII, 7.

B. Döneminin Sosyal ve Kültürel Özellikleri

Emevî toplumu, çok dinli, çok kültürlü, çok ırklı ve çok dilli bir toplum özelliği arz etmektedir. Emevî toplumu genel olarak Müslümanlar, Zimmîler ve Kölelerden oluşmaktaydı. Müslüman toplum da; Araplar ve Arap olmayan Müslümanlar (Mevâlî) olarak ayrılıyordu. Emevîlerin, Araplara olan aristokratik nazarıları dolayısıyla, Arap olmayan fakat İslâm'a girme potansiyeline sahip olan yabacıların hidâyetinin gecikmesine sebep olmuştur.

Emevîler sosyal hayatta kendilenden olanları kayırmaları ve önemli mevkilere Arap halktan olanları getirmeleri halk tabanında eleştirilmiştir. Ama bu farklılığı bütün Arap toplumu için düşünmek insafli bir tutum olmayacaktır. Çünkü Emevî devleti, daha çok kabîleci karakteriyle ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla bütün Arapların devlet imkânlarından aynı ölçüde yararlanmaları mümkün gözükmemektedir.¹⁴

Hız. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidîn döneminde sosyal zemini tamamen ortadan kalkmamış olan avâm-havâs veya eşrâf-halk biçimindeki ayırım, özellikle Emevîler dönemindeki toplumda açık bir şekilde görülmektedir.¹⁵ Özellikle Hız. Osman dönemindeki fetihler sonucu elde edilen ganimetler ve fethedilen yerlerdeki değerli arazilerin Arap toplumu tarafından pay edilmesine ve satın alınmasına tepkisiz kalınmıştır. Bu durum Arap toplumunun diğer toplumlardan daha imtiyazlı hale gelmesini sağlamıştır. Bu da Arapların, diğer etnik kökene sahip halktan daha fazla söz hakkına sahip olması sonucunu doğurmuştur.¹⁶ Bu sebeple, Emevîler döneminde, zenginlik ile birlikte eşrâftan olmak, birbirine paralel giden sosyal bir durum oluşturmuştur.¹⁷

İslâmiyet'in ilk olarak Arap toplumu içinde ortaya çıkması ve Arapların arasında hızla yayılmasından dolayı, hem idarî görevler hem de ilmî faaliyetler başlangıçta tabii

¹⁴ Altınay, Ramazan, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, Ankara Okulu Yay. Ankara 2006, 29.

¹⁵ Altınay, Ramazan, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, 30; ayrıca bkz. Aycan, İrfan, *Emevîler Döneminde Bir İktidar Mücadelesi Örneği: Abdullah b. Zübeyr*, AÜİFD, Ankara 2000, Sayı XLI, 100-115 arası.

¹⁶ Hız. Osman kabîle olgusunu, yönetimde bir müddet avantaj olarak kullanmış, ancak daha sonra bu durum, aleyhine gelişmelere sebep olarak, bir iç ayaklanmada onun da kurban edilmesine yol açmıştır. Bkz. Özağşar, Mehmet Emin, *İdeolojik Hadisçiliğin Târihi Arka Plânı*, 31.

¹⁷ Hız. Ömer bu durumu öngörmüş olmalı ki, özellikle yeni fethedilen yerlere sahabenin gitmesine mani olmuştur. Zira sahabenin Hicaz dışına çıkmasına bir sınırlama getirmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Altınay, Ramazan, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, 31-32.

olarak sadece Araplar tarafından yerine getirilmiştir.¹⁸ Hz. Peygamber ve Dört halife döneminde cahiliyye döneminde yapılanın aksine köle ile efendi arasında dahi herhangi bir ayrım yapılmazken;¹⁹ Emevilerin iktidarda olduğu dönemde Arap-mevâlî ayrımı tekrar yapılmaya başlanmıştır.²⁰ Mevlâ kelimesinin çoğulu olan mevâlî, sözlükte ‘‘koruyucu, yardımcı, sahip, dost; azat eden efendi; azat edilen köle’’ anlamlarına gelirken, terim olarak ise; Müslümanlar tarafından gerçekleştirilen ilk fetihlerin akabinde kendi istekleriyle Müslüman olan kimseler demektir.²¹ Mevâlî kavramının nasıl ortaya çıktığı ile ilgili olarak Ahzâb Suresinin 5. ayeti kerimesi zikredilmektedir.²²

Emevî toplumunda sosyal sınıf farklılıklarından söz etmek mümkündür.²³ Bu dönemde mevâlîye karşı menfi birtakım adımlar daha atılarak, cizye²⁴ alınmaya başlanmıştır. Müslüman olanlardan cizye alınamayacağına dair İslâm’ın bir prensibi var olmasına rağmen.²⁵ Fakat Ömer b. Abdulaziz halîfe olduğunda mevaliye iyi davranarak onlardan alınan vergileri kaldırdığı gibi pay dağıtma işlemlerinde de eşit bir statüye kavuşturmuştur.²⁶

Ebû Seleme’nin yaşadığı dönemdeki bir başka sosyal sınıf ise Zimmilerdir. Zimmî, söz verme²⁷, garanti, kefâlet, güvenlik gibi anlamları bulunan ‘‘zimme’’ kökünden türeyen ‘‘zimmî’’ kelimesi, İslâm hukukunda, İslâm ülkesinde anlaşıma gereği devamlı oturma hakkına sahip Gayr-i Müslimleri, diğer bir anlatımla İslâm devletinin Gayr-i Müslim vatandaşlarını ifade eden bir terimdir.²⁸ İslâm Dini, Müslüman olmayanların da her türlü hakkını korumuş ve bunu emretmiştir.²⁹ Müslümanların Ehl-i Zimmî’ye karşı tutumları tarihin hiçbir yerinde örneği olmayan bir anlayışa sahiptir. Bu anlayış ve bu

¹⁸ Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2003, 153.

¹⁹ Demircan, Adnan, *İslâm Tarihi’nin ilk Döneminde Arap-Mevâlî İlişkisi*, Beyan Yay. İstanbul 1996, 71.

²⁰ Öztürk, Mustafa, *Mevâlinin Hadis Rivâyetindeki Yeri (Hicrî I. ve II. Asır)*, MÜSBE (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2002, 51; Demircan, Adnan, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, 71.

²¹ Yiğit, İsmail, ‘‘Mevâlî’’, *DİA*, XXIX, 424-426; Ayrıca ‘‘Mevlâ’’ kelimesi için bkz. Aydın, Abdullah, ‘‘Hadis İstilahları Sözlüğü’’, 182.

²² Onları babalarına nispet ederek çağırın. Bu Allah katında daha doğru ve adaletlidir. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onlar din kardeşiniz ve mevâliniz (dostlarınız, gözettiğiniz kimseler) olarak kabul edin. Bkz. Ahzâb: 33/5.

²³ Corci, Zeydan, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, 36.

²⁴ Sözlükte, ‘‘karşılığını vermek’’ anlamına gelen cezâ kelimesinden türetilen bir isim olup, İslâm tarihinde, gayrimüslim tebaanın erkeklerinden alınan baş vergisinin adıdır. Bkz. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, (heyet) İstanbul 2009, 94.

²⁵ Bkz. Tevbe: 9/29.

²⁶ Bkz. Hasan, H. İbrahim, *İslâm Tarihi*, Kayıhan Yay. İstanbul 1996, 415-418.

²⁷ Kur’ân-ı Kerîm’de ‘‘verilen söz, antlaşma’’ anlamında iki yerde geçmektedir (Tevbe 9/8 ve 10).

²⁸ Fayda, Mustafa, ‘‘Zimmî’’, *DİA*, XLIV, 428.

²⁹ Bkz. *Emevîlerde Günlük Yaşam*, 50-51.

yüce medeniyet son dînin ve tek hak dînin İslâm olduğunu muhataplarına göstermektedir.³⁰

Ebû Seleme'nin yaşadığı dönemde sosyal sınıfın en alt tabakasında yer alanlar ise kölelerdir. Türkçe'de köleyi ifade etmek üzere çeşitli ifadeler de kullanılmıştır.³¹ Kölelik tarihin tüm medeniyetlerinde olmuştur.³² İslâm dîni de bunu bu şekilde gördü. Fakat İslâm, kölelere o zamana kadar kendilerine verilmeyen haklarını vermiştir. Aynı zamanda, bu insanlık onuruyla asla bağdaşmayacak olan haksızlıkları ortadan kaldırmayı, Müslümanlara hedef olarak göstermiştir.

Hiz. Peygamber (sav)'in tebliğ ettiği İslâm dîni, toplumun dokusuna yerleşmiş olan köleliği bir anda kaldırmamış³³, ancak yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve kölelikten kurtulmalarına yönelik pek çok tavsiyede bulunmuş, kölelerin özgürleştirilmelerinin önünü açmış, kölelerin özgürlüklerine kavuşmalarının hayırlı bir iş olarak görülmüştür.³⁴ İslâm öncesi köleler, sınıflardan herhangi bir sınıf dahi kabul edilmezlerdi. Cahiliye toplumunun geleneklerinde köle, basit bir maldan ibaretti. Fakat İslâm dîni kölelerin de hak ve sorumluluklarının olduğunu açıklamıştır. Zaten ilk Müslümanların birçoğunun kölelerden oluşması buna delildir.³⁵

Ebû Seleme'nin yaşadığı çağın kültürel açıdan zengin bir dönem olduğu zikredilebilir. Bu dönemde Arap Dili, Edebiyat, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Tarih ve Felsefe gibi dini ve sosyal ilimlerin yanında Tıp ve Kimya gibi müspet ilimlerin temelleri de atılmıştır.³⁶

³⁰ Hz. Ömer'in ölüm döşegindeyken bile, kendisinden sonra iş başına gelecek devlet başkanına, ehl-i zimme'ye iyi davranılmasını ve güçlerinin üzerinde yük yüklenmemesini vasiyet etmiştir. Bkz. *Emevilerde Günlük Yaşam*, 51.

³¹ Kul, bende, halayık, esîr ve "kadın köle" anlamında câriye, odalık; Farsça'da bende, gulâm, kadın köle için kenîz; Arapça'da abd, rakîk, gulâm, rakabe, vasîf, milkü'l-yemin ve kadın köleler için vasîfe, câriye, erne ve gurre kelimeleri kullanılmıştır. Bkz. Aydın, Mehmet Akif; Hamidullah, Muhammed, "Köle", *DİA*, XXVI, 237.

³² Dönmez, İbrahim Kâfi (Editör), *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İfav, İstanbul 2006, III, 1139.

³³ O dönemde köleliğin hemen kaldırılmasını pratikte imkânsız ya da faydasız kılan başlıca sebepler içim bkz. *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, 1139.

³⁴ Altınay, Ramazan, *Emevilerde Günlük Yaşam*, 38.

³⁵ Bilal-i Habeşî ve Habbab b. Eret, köle iken Müslüman olan ve Müslüman olmanın ağır bedelini ödeyenlerden ikisi olduğu bilinenleridir. Bkz. Suruç, Salih, *Allah'ın Eliçisi Hz. Muhammed (sav)'in Hayatı*, Timaş Yay. İstanbul 2015, 162-168.

³⁶ İrfan Aycan, İbrahim Sarıçam, "Emeviler" *TDV*, Ankara 1993, 124.

Fetihler sonucu coğrafyanın genişlemesi, maddi imkânların artması ve demografik yapının karmaşıklaşması, beraberinde pek çok yeni sorunu da gündeme getirmiştir. İslâm toplumu çevre toplum ve antik inançlarla yüz yüze gelmiş, onları etkilemiş ve kısmen de olsa onlardan etkilenmiştir. Zira böyle bir durumun olması kaçınılmazdır. Yeni kurulan yerleşim yerleri bunun en güzel örnekleridir.³⁷

Ebû Seleme'den gelen rivâyetler, hem sahâbe döneminin hem de kendi döneminin kültürel ortamı hakkında bilgiler vermektedir. O dönemin siyâsi, sosyal ve kültürel atmosferinin günümüze yansımaları açısından kendisinden gelen rivâyetler önem arz etmektedir.

C. Tâbiûn Kavramı ve Tabakaları

Ebû Seleme'nin yaşadığı dönem, önemli kabul edilen ve dönem üzerinde çeşitli yönlerde üzerinde çalışılan bir dönem özelliğine sahiptir. Ayrıca bu dönemin kendine has kavramları da söz konusudur.

Ebu Seleme'nin yaşadığı zaman dilimi “*Tâbiûn*” olarak ifade edilen döneme tekâbü'l etmektedir. Tâbiûn kavramı; Müslüman olarak sahâbeyi gören ve bu şekil üzere vefat eden ikinci nesli ifade eder.³⁸ Tebe-i tâbiûn veya Etbâü't-Tâbiûn ise; mü'min olarak herhangi bir tâbiûnle görüşen ve mü'min olarak vefat eden kimselere denilmektedir.³⁹

Tâbiûn kavramının ne zaman kullanılmaya başlandığı ile ilgili pek çok rivayet mevcut olmakla birlikte, kesinlik arz eden, bir bilgi söz konusu değildir. Fakat bu manada Tevbe suresinin 100. Ayetinde geçen (وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ) “*onlara tâbi olanlar*” lafzının tâbiûna işaret ettiği tefsirlerde belirtilmektedir. Söz konusu bu ayeti tâbiûn nesline işaret etmediğini; bilakis, kıyamete kadar onlara tâbi olan bütün müminleri kapsadığı şeklinde de tefsir edilmiştir.⁴⁰

³⁷ Özafşar, Mehmet Emin, *İdeolojik Hadisçiliğin Târihi Arka Planı*, 31.

³⁸ İbn Salâh, Ebû Amr Osmân b. Abdurrahman, *Ulûmu'l-Hadis*, thk. Nureddin İtîr, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1998, 302. Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İfav, İstanbul 2016, 299; *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, (Heyet), DİB. Yay. İstanbul 2009, 545; Yücel, Ahmet, *Hadis Tarihi*, İfav, İstanbul 2011, 30.

³⁹ Yücel, Ahmet, *Hadis Tarihi ve Usulü*, İfav, İstanbul 2010, 63. Tâbiûn kelimesi tâbi' kelimesinin çoğuludur. Tâbi' kelimesi ise ‘tebi’a’ fiilinden türemiş olup bu fiilin ismi fâilidir. ‘tebi’a’ fiili sözlükte, “izlemek”, “peşi sıra gitmek”, “arkasından gitmek”, “takip etmek”, “uymak”, “tâbi olmak” gibi anlamlara gelmektedir. Bkz. İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1375, VIII, 27.

⁴⁰ Bkz. Beyzâvî, Nasuruddîn Ebu'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Beyrut, III, 95; Heyet, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB, Ankara 2007, III, 51-52.

Tâbiûndan kabul edilme şartı olarak Hâkim en-Neysâbûrî, Tâbiûn tabakası hakkında bilgi vermeden önce şu ifadeleri kullanmaktadır: “*Bir kimsenin sahâbeden herhangi biri ile görüşmüş olması, onun tâbiûn olması için yeterlidir*” diyerek ana çerçeveyi oluşturur.⁴¹ Hâtib el-Bağdâdî ise, bir kimsenin tâbiî olmasını, herhangi bir sahâbe ile arkadaşlık kurma şartına bağlamıştır.⁴² İbnu's-Salâh'ın eserinde zikrettiği Hâkim'in el-Müstedrek isimli eserinde bazı âlimlerin, tabiûndan sayılmalarını, sahâbilerle görüşme ve aynı zamanda sahâbilerden çeşitli rivayetlerde bulunma şartına bağlı kılmışlardır.⁴³ Ebû Seleme'nin, Tâbiûn kavramı için ifade edilen tanımlamaların tamamına girdiği zikredilebilir. Tabiûn veya tebei't-tabiîn olarak ifade edilen dönemde yaşayan ve fakat sahâbilerden herhangi biri ile görüşmemiş ve sohbetlerinde bulunamamış kimselerin de bu vasıf ile (tabiûn/tebei't-tabiîn) muttasıf olma durumlarının olmadığını göstermektedir.⁴⁴

Tâbiûn dönemini, kesin tarihlerle ve kesin çizgilerle kayda bağlamak ihtimal dâhilinde değildir. Zira iç içe olan sosyal bir hayattan söz edilmektedir. Fakat kesinlik ifade etmese de bu dönem belli hudutlara bağlanmıştır. Bunun için kullandıkları yöntem ise en son vefat eden sahâbi⁴⁵ ile en son vefat eden tâbiî⁴⁶ arasındaki tarihlerin temel alınmasıdır. Elbette bu konu hakkında da muhtelif görüşler söz konusudur.⁴⁷ Bu tasnif, Ebû Seleme'nin tâbiûnun büyüklerinden olduğunu göstermektedir. Muhaddisler, hadis rivâyet eden râvîlerin ömürlerini ve hocalarıyla olan görüşmelerini dikkate alarak oluşturdukları her bir gruba tabaka adını vermekte hemen hemen görüş birliği içindedirler.⁴⁸ Kimileri ise sahâbeyi çeşitli tabakalara bölmüş; tâbiûn ve daha sonra

⁴¹ Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullah en-Neysâbûrî, *Me'rifetu Ulumi'l-Hadis*, thk. Seyyid Mu'zam Husayn, Beyrut 1940, 42.

⁴² Suyûti, Celaluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Tedribu'r-Râvî fî Şerhi Takribu'n-Nevevî*, thk. Ahmed Omar Hâşim, Beyrut 1989, II, 206; İbn Salâh, Ebu Amr Osman b. Abdirrahman Şehrezûrî, *Ulûmu'l-Hadis*, thk. Nurettin İtir, Dimeşk 1998, 302.

⁴³ Bkz. İbn Salâh, *Ulûmu'l-Hadis*, 302.

⁴⁴ Zira bu konuya mutabık bir görüşü el-Hâkim de eserinde ifade etmektedir. Söz konusu ifade şu şekildedir: “*Hiz. Peygamber devrinde Müslüman oldukları halde, peygamberi görmeyen ve 'Muhadram' olarak adlandırılan insanlar da tâbiûndan sayılmışlardır.*” Yani aynı dönemde yaşamış olmaları aynı sıfatlara muttasıf oldukları anlamına gelmez. Bkz. Hâkim, Ma'rife, 44.

⁴⁵ Muteber görüşe nazaran en son vefat eden sahâbi hicrî 100 veya 110 senesinde Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile'dir. Bkz. Subhî, Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, (çev. M. Yaşar Kandemir), İfav, İstanbul 2010, 288.

⁴⁶ En son vefat eden tâbiî ise; hicrî 180/181 yılında Halef b. Halife'dir. Bkz. Subhî, Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, (çev. M. Yaşar Kandemir), 290.

⁴⁷ Bkz. Karaman, Hayrettin, *İslam Hukukunda İctihad*, İstanbul 1996, 47.

⁴⁸ Subhî, Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, 285.

gelenleri de muhtelif tabakalara ayırmışlardır.⁴⁹ Tabakalar konusunda İbn Salâh farklı bir kategorizasyona gitmiştir.⁵⁰ Tabaka ilmine vâkıf olmanın önemi çeşitli kaynaklarda açıklanmıştır.⁵¹ Âlimler tarafından yapılan tabaka tasnifinde Ebû Seleme'nin büyük tabiînlerden olduğu görülmektedir.

⁴⁹ Subhî, Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, 284, 285, 286. Tâbiûn tabakaları hakkında bkz. Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Usûlu*, İfav, İstanbul 2010, 78; Aydınli, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 299.

⁵⁰ Bkz. İbn Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, 302.

⁵¹ Bkz. Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, İfav, İstanbul 2013, 279; Subhî, Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, 286.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI VE KİŞİLİĞİ

1.1. HAYATI

1.1.1. Doğumu

Ebû Seleme, hicrî 22 (642-43) yılında dünyaya geldi. Medine’de dünyaya gelmiş olup hayatını burada geçirmiştir.⁵² Ebû Seleme’yi Hz. Ebû Bekir’in kızı Ümmü Külsûm tarafından emzirildiği için Hz. Âişe onun süt teyzesidir. Bundan dolayı da Ebû Seleme, Hz. Âişe’den ilim alma konusunda avantajlı olan tabîilerdendir.⁵³

1.1.2. Nesebi ve Künyesi

Ebu Seleme bin Abdurrahman bin Avf bin Abduavf bin Abd bin el-Hâris Zühre bin Kilâb.⁵⁴ Tam ismi temel kaynaklarda bu şekilde geçmektedir. Künyesi Ebû Seleme’dir. İsmi Abdullah veya İsmail olduğu kaynaklarda zikredilir. Fakat isminin Abdullah olduğuna dair rivâyetler daha güçlüdür.⁵⁵ Bununla birlikte künyesinin (Ebû Seleme) ismi olduğuna dair bilgiler de mevcuttur.⁵⁶ Bu çalışmada kendisini tarif etmek için künyesi olan “Ebû Seleme” kullanılacaktır.

⁵² Zehebî, Ebû Seleme’nin belirgin özelliklerinden biri Medineli olmasıdır der. Bkz. Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed bin Ahmed bin Osmân, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, thk. Şu’ayb el-Arnâvûd, Beyrut, Müessesetü’r-Risâle, IV, 287.

⁵³ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, IV/288; Veki’, *Ahbâru’l-Kudât*, I, 117.

⁵⁴ İbn S’ad, Ebû Abdillâh Muhammed, *Kitâbu’t-Tabâkâtî’l-Kebîr*, Beyrut, VI, 153.

⁵⁵ Bkz. Veki’, Muhammed b. Halef b. Hayyan, *Ahbâru’l-Kudât*, Beyrut 2015, I, 117. Hemen hemen tüm kaynaklarda kendisine Ebû Seleme olarak ulaşmamıza rağmen *Tarihi Dimeşk* eserine kendisine Abdullah b. Abdurrahman b. Avf olarak karşılaştık. Bu durum aslında isminin Abdullah olduğu görüşünü teyit eder mahiyettedir. Geniş bilgi için bkz. İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrrem, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, Dâru’l-Fiker, Dimeşk 1984, XIII, 7-10; İbn Hacer, Ebu’l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed ibn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, 1993, XII, 115.

⁵⁶ Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed bin Ahmed bin Osmân, *Kitâbu Tezkiretü’l-Huffâz*, Beyrut, I, 63; el-Mizzî, Ebu’l-Haccâc Cemaleddîn Yûsuf bin Abdurrahman bin Yusuf, *Tehzîbu’l-Kemâl fi Esmâi’r-Ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Beyrut, Müessesetü’r-Risâle, VIII, 324; İbn Hacer, Ebu’l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed ibn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, Beyrut, VI, 369. İbn Sa’d’ın eserinde ismi Abdullah el-Aşğar olarak da geçmektedir. Bkz. *Kitâbu’t-Tabâkâtî’l-Kebîr*, VI, 153; Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Târihu’l-İslâm ve vefeyâtî’l-Meşâhiri ve’l-E’lâm*, thk. Ömer Abdusselâm Tedmirî, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, 1990, 522; Nevevî, Ebû Zekerriyya Muhyiddîn b. Şeref, *Tehzîbu’l-Esmâi ve’l-Luğât*, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, II, 240.

1.1.3. Âilesi

Ebû Seleme'nin ilim ve irfan dolu bir âile ortamında dünyaya gelmiş olması ve sahâbenin önde gelenlerinden biri olan Abdurrahman b. Avf gibi bir babaya sahip olması kendisinin karakter bakımından yetişmesinde müsbet etkileri olmuştur.

Babası Sahâbe-i Kirâm'ın büyüklerinden ve aşere-i mübeşşereden⁵⁷ olan Abdurrahman bin Avf'tır. Ebû Seleme henüz on yaşındayken babası Abdurrahman bin Avf vefât etti. Ebû Seleme babasını henüz çocuk yaştayken kaybettiği için kendisinin rivâyetleri arasında babasına ait rivâyetleri çok azdır.

Abdurrahman bin Avf, Fil Vak'ası'ndan on yıl sonra dünyaya gelmiştir. Kaynaklarımızda kendisi, câhiliye döneminde dahi hâl ve hareketlerine dikkat eden, içki içmeyen güzel ahlâk sahibi bir insan olarak aktarılmıştır. Dâru'l-Erkâm'a girmeden önce Müslümanlığı seçmiş ve Müslüman olmasında dostu olan Hz. Ebû Bekir'in çok katkısı olmuştur. Her iki hicrette de bulunmuş ve Bedir ve diğer savaflara da katılmıştır. Hz. Ömer ölürken tavsiye ettiği altı kişilik şûra heyetindendir. Şûra heyetinde olanlar da işi ona bırakmış, O da Hz. Osman'a biat etmiştir. Hicrî 32. Senede 72 yaşındayken vefât etmiştir. Cenaze namazını vasiyeti üzerine Hz. Osman kıldırılmıştır.⁵⁸

Ebû Seleme'nin babası Abdurrahman b. Avf, ilk Müslümanlardan olup⁵⁹ ve Hz. Peygamberin rahle-i tedrisinden geçmiş bir sahâbidir ve ilme büyük katkıları olmuştur. İlminin derinliği ile ilgili şu örnekler verilebilir:

Niyar el-Eslemî'nin, babasından naklettiği şu rivâyet Abdurrahman b. Avf'ın sahâbe arasından ilmî yönünü gösterir mahiyettedir. Rivâyet şu şekildedir: *“Abdurrahman, Rasulullah'ın döneminde fetva verenlerden.”* Bu bilgiyi el-Vâkidî'nin de rivâyet ettiğini söyler.⁶⁰ Aynı şekilde Hz. Peygamberin bir yolculuk esnasında

⁵⁷ Daha hayatta iken Hz. Peygamber tarafından cennetle müjdelenen bu on sahâbî şunlardır: Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Saîd b. Zeyd'dir. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. *DİA*, III, 547.

⁵⁸ İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed ibn Hacer, *Sahabe-i Kirâm Ansiklopedisi:- el-İsâbe*, (çev. Naim Erdoğan), İz Yay. İstanbul 2009, III, 332-334.

⁵⁹ Mekke döneminde iman edenlerin sekizincisi olduğu rivayetlerde mevcut. Dâru'l-Erkâm'a önce iman ettiği ifade edilir. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 332; Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâi ve'l-Luğât*, II, 240.

⁶⁰ İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed b. Hacer, *Sahabe-i Kirâm Ansiklopedisi:- el-İsâbe*, (çev. Naim Erdoğan), İz Yay. İstanbul 2009, III, 333.

Abdurrahman b. Avf'ın arkasında namaza durduğu ve bu namazın sadece son rek'atına yetişmiş olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir.⁶¹

Hiz. Ömer, kendi hilafeti döneminde, Abdurrahman b. Avf'ı hac işleriyle görevlendirmiştir.⁶² Bunun yanında Hiz. Ömer'in içtihatlarının birçoğunda Abdurrahman b. Avf'un görüşlerinin de etkili olduğu görülmektedir. Söz konusu verilmiş olan içtihatların bir kısmı şu şekilde açıklanabilir: Hiz. Ömer'in vebâ salgını sebebiyle Şam bölgesine gitmekten vazgeçmesi geri dönmesi Abdurrahman b. Avf'un Peygamberden rivâyet ettiği hadis dolayısıyladır. Söz konusu olay şu şekilde olmuştur: Hiz. Ömer, Şam bölgesine doğru yola revan olmuştur. Serğ diye isimlendirilen yere gelince, kendisini orduların başkumandanı Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile diğer bazı kimseler karşıladı ve Hiz. Ömer'e Şam bölgesinde vebâ salgının olduğunu söylediler.

Abdullah b. Abbas'a: *"Bana Muhâcirlerin ilkinî çağır!"* diyen Hiz. Ömer, gelen muhâcirlerle istişarede bulundu. Onlar da nasıl hareket edilmesi gerektiği hususunda ihtilafa düştüler. Onlardan bazıları: *"Sen belirli bir amaçla yola çıktın; geri dönmek uygun olmaz"* derken, diğer bazıları ise: *"Mü'minlerin bir kısmı ve Hiz. Peygamber'in ashâbı seninle birlikte dirler. Onları bu vebânın üstüne sevk etmeni uygun görmeyiz"* diye görüş bildirdiler. Bunun üzerine Hiz. Ömer: *"Gidebilirsiniz."* dedi. Bilahare İbn Abbas'a: *"Bana Ensâr'ı çağır!"* dedi. Ensar da ilk muhâcirler gibi bu konu hakkında ihtilâf ettiler. Hiz. Ömer Ensar'a: *"Siz de gidebilirsiniz."* dedi. Sonra İbn Abbas'a: *"Mekke'nin fethinden önce Medîne'ye hicret etmiş olup burada bulunan Kureyşli Muhâcirlerin yaşlılarını çağır!"* dedi. Onlardan iki kişi bile ihtilaf etmedi ve: *"İnsanları geri çevirmenî ve bu vebânın üzerine onları sevk etmeni uygun bulmuyoruz"* dediler. Bu sefer Hiz. Ömer orada bulunan herkese seslendi ve: *"Ben sabahleyin hayvanın sırtında olacağım, siz de sabahleyin hayvanlarınızın sırtında olun!"* dedi. Bunun üzerine Ebû Ubeyde b. Cerrâh: *"Ey Ömer! Allah'ın kaderinden mi kaçırıyorsun?"* diye sordu. Hiz. Ömer: *"Ey Ubeyde! Keşke bunu sen söylememiş olsaydın"* dedi. Çünkü Hiz. Ömer, Ebû Ubeyde ile ihtilafa düşmeyi arzu etmezdi. Akabinde sözlerini şu şekilde sürdürdü: *"Evet, Biz Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçırırız..."* O sırada çeşitli ihtiyaçlarını gidermek üzere ortalarda olmayan Abdurrahman b. Avf çıkıp geldi. Bu durum üzerine: *"Bu konuda bende bir bilgi vardır."* Rasûlullah (s.a.v)'; *"Bir yerde vebâ hastalığı olduğunu"*

⁶¹ Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 333.

⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 333.

duyduğunuzda oraya girmeyiniz! Sizin bulunduğunuz bir yerde vebâ ortaya çıkarsa, bulunduğunuz yerden dışarı çıkmayınız.” buyururlarken işittim” dedi. Bu söz üzerine Hz. Ömer, Allah’a hamd etti ve oradan ayrıldılar.⁶³

ez-Zührî dedi ki: “Salim b. Abdullah b. Ömer, babasından naklen şöyle demektedir: ‘‘Ömer, Abdurrahman’ın rivâyet ettiği bu hadisten dolayı halkla birlikte geri döndü.’’⁶⁴

Yine Hz. Ömer, Mecûsilerden cizye⁶⁵ almak hususunda da Abdurrahman b. Avf’a başvurmuştur. Hz. Ömer’in bu istişarelerinden sonra cizye konusunda kesin karar aldığı ifade edilmektedir.⁶⁶

Ebû Seleme’nin annesi Tûmâdır bt. Amr el-Asbağ, sahâbeden olup, Hristiyan Kelb kabilesinin reisinin kızıdır.⁶⁷ Ebû Seleme’nin annesinin, Kureyş Kabilesinin, Kelb Kabilesinden nikâhlanmış oldukları kadınların ilki olduğu ifade edilmiştir.⁶⁸ Abdurrahman b. Avf’ı Kelb kabilesine gönderdiği seriyyeye⁶⁹ kumandan tayin Hz. Peygamber, kendisine kabile reisinin kızıyla evlenmesi tavsiyesinde bulunmuştur.⁷⁰

1.1.4. Kardeşleri

Abdurrahman b. Avf, yaşamı boyunca birden fazla evlilik yapmış ve bu evlilikler neticesinde birden fazla çocuk sahibi olmuştur. Şüphesiz çocukları arasında en çok kendisinden söz edilen Ebû Seleme’dir. Anneleri farklı olsa da Ebû Seleme’nin en az dört kardeşinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bunlar; İbrahim, Humeyd, Ömer ve Mus’ab ‘tır. Bu kısımda kardeşlerinden kısaca söz edilecektir.

⁶³ Buhârî, Tıb, 30; Müslim, Selâm, 98.

⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 333.

⁶⁵ Sözlükte ‘‘karşılığını vermek’’ anlamına gelen cezâ kelimesinden türetilen bir isim olup, İslâm Tarihinde, gayrimüslim tebaanın erkeklerinden alınan baş vergisinin adıdır. Bkz. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 94.

⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 333.

⁶⁷ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, IV, 288; İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 7; Nevevî, *Tehzîbu’l-Esmâi ve’l-Luğât*, II, 241; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XII, 116.

⁶⁸ Bkz. *Kitâbu’t-Tabâkâtî’l-Kebîr*, VI, 153; Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, IV, 288.

⁶⁹ Abdurrahman b. Avf’ın komutan tayin edildiği bu seriyye ise tarihte *Dûmetü’l-Cendel* olarak geçmektedir. Geniş bilgi için bkz. *DİA*, X, 1-2.

⁷⁰ Veki’, *Ahbâru’l-Kudât*, I, 117.

1.1.4.1. İbrahim b. Abdurrahman b. Avf

Künyesi Ebû İshâk'tır. Bununla birlikte künyesinin Ebû Muhammed ve Ebû Abdullah olduğu da zikredilir. Hz. Peygamber(sav)'in henüz hayattayken kendisinin dünyaya geldiği ifade eder. Annesi, Ukbe b. Ebî Muhî't'in kızı olan Ümmü Külsûm'dür.⁷¹

İbrahim, babası Abdurrahman başta olmak üzere Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Talha, Hz. Ammar b. Yasir gibi sahâbeden rivâyetlerde bulunmuştur. Kendisinden ise oğulları Sa'd ve Salih, ez-Zührî gibi zatlar rivâyetlerde bulunmuşlardır.⁷² Abdurrahman b. Avf'ın çocuklarından kendisinden sema' yoluyla rivâyette bulunan tek oğlunun İbrahim olduğu zikredilir.⁷³

İbn Hibban'ın eserinde kendisini zikrettiği ifade edilir. İbrahim b. Abdurrahman b. Avf, hicrî 95 veya 96 senesinde vefat etmiştir.⁷⁴

1.1.4.2. Humeyd b. Abdurrahman b. Avf

Künyesi Ebû İbrahim'dir. Bununla birlikte künyesinin Ebû Abdurrahman ve Ebû Osman olduğu da zikredilir. Annesi Ümmü Külsûm'dür.⁷⁵ Hicret eden kadınlardan olduğu zikredilir.⁷⁶

Humeyd, babası Abdurrahman, annesi Ümmü Külsûm, Hz. Ömer, Hz. Osman, Ebû Hureyre, İbn Abbas gibi birçok sahâbeden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise, kendi çocukları ve yiğenleri, ez-Zührî, Katâde, Safvân b. Selîm gibi zatlar rivâyetlerde bulunmuşlardır.⁷⁷

İclî ve Ebû Zûr'a gibi âlimlerin, Humeyd'in sika olduğunu ifade ederler. Humeyd, hicrî 95 veya 105 senesinde vefat etmiştir.⁷⁸

⁷¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 139; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl Fi Esmâi'r-Ricâl*, II, 133.

⁷² İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 139.

⁷³ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl Fi Esmâi'r-Ricâl*, II, 134.

⁷⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 140.

⁷⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 45; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl Fi Esmâi'r-Ricâl*, VII, 379.

⁷⁶ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl Fi Esmâi'r-Ricâl*, VII, 379.

⁷⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 45.

⁷⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 46; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl Fi Esmâi'r-Ricâl*, VII, 380.

1.1.4.3. Ömer b. Abdurrahman b. Avf

Ebû Seleme'nin bir diğer kardeşi olan Ömer hakkında çok az bilgiye ulaşılabildi. Fakat kendisinin, sahâbeden rivâyetleri olduğu zikredilir. Kendisinden ise özellikle oğulları Hafs ve Abdulazîz rivâyetlerde bulunmuşlardır. Annesi, Sehle es-Sügra bt. Âsım b. Adî'dir. İbn Hibban ismini eserinde zikreder.⁷⁹

Ömer b. Abdurrahman'ın oğullarından biri olan Hafs'ın ilmiyle meşhur biri olduğu ifade edilir.⁸⁰

1.1.4.4. Mus'ab b. Abdurrahman b. Avf

Künyesi Ebû Zürrâre'dir.⁸¹ Annesi Ümmü Veled'tir. Mekke'de kadılık yapmıştır. Abdullah b. Zübeyr'in emriyle Kâbe'de insanlara namaz kıldırarak görevlendirilmiştir.⁸²

Saîd b. Âs Medine valisi olunca, Ebû Seleme'yi Medine'ye kâdı olarak tayin etti. Saîd bin Âs 54 (674) yılında valilikten azledilince yerine ikinci defa vali olarak gelen Mervân, Ebu Seleme'nin kâdılık görevine son verdi. Beş yıl devam eden görevden sonra yerine kardeşi Mus'ab bin Abdurrahman kadı olarak getirildi.⁸³

Mus'ab b. Abdurrahman b. Avf'un Harre Vak'asında öldürüldüğü ifade edilir.⁸⁴

1.1.5. Eşi ve Çocukları

Ebû Seleme'nin yaşamı boyunca kaç evlilik yaptığı ve bu evlilikten/evliliklerden kaç çocuğunun olduğu kaynaklarda rastlanmadı. Çocuklarının tamamının ismine ne yazık ki ulaşamadı. Fakat kendisinden rivâyette bulunan oğlunun ismi Ömer'dir.⁸⁵ Halife b. Hayyat, Ebû Seleme'nin iki çocuğunun olduğunu, bunlardan birinin Ömer olduğunu; diğerinin ise Seleme olduğunu zikreder. Seleme, Ebû Seleme'nin kendisiyle künyelendiği

⁷⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl Fi Esmâi'r-Ricâl*, XXI, 425-426; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 473.

⁸⁰ Hafs hakkında detaylı bilgi için bkz. İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 407.

⁸¹ Buhârî, *Târihu'l-Kebîr*, VII, 350.

⁸² İbn Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, XI, 416.

⁸³ İbn, Sa'd, *Kitâbu't-Tabâkâtî'l-Kebîr*, VI, 154; Veki', *Ahbâru'l-Kudât*, I, 116; İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 7.

⁸⁴ Buhârî, *Târihu'l-Kebîr*, VII, 350; İbn Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, XI, 416.

⁸⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 115; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 523.

çocuğudur.⁸⁶ Ebû Seleme'nin eşi, Ömer ile Seleme'nin anneleri olan kişi Ümmü Veled'dir.⁸⁷

Ebû Seleme'nin Ömer ve Seleme isimli çocuklarının ilmî yönünü değerlendirmişlerdir. Seleme'nin hakkında bilgi söz konusu olmadığı için ilmi seviyesinin ne derece olduğu tespit edilemedi. Fakat diğer oğlu Ömer'in hadis ilmi ile meşgul olduğunu hakkındaki rivâyetlerden anlamaktayız. Ebû Seleme'nin oğlu Ömer'in hadis ilmindeki konumunu değerlendiren âlimler, Ömer'i genel manada zayıf gördüklerini ve Ömer'in rivâyetlerinin değerlendirilmeden kabul edilmemesi gereken bir râvî kategorisinde olduğunu zikrederler.⁸⁸ Ömer'in hicrî 125 veya 130 senesinde vefat ettiği kaynaklarda zikredilir.⁸⁹

1.1.6. Yetiştirilmesi

Ebû Seleme, İslâmî İlimler açısından, gerek kendi döneminde olsun gerekse sonrasındaki dönem için ciddi rağbet gören ve görüşlerine başvurulacak ilmî bir kişiliğe sahipti. Kendisi, tabiûnun büyüklerinden olması sebebiyle birçok sahâbe-i kirâmı yakından tanımış ve onların rahle-i tedrislerinden geçmiş bir âlimdir.

Ebû Seleme'nin ilmî kişiliğinin oluşumuna katkı sağlayan çeşitli âmiller vardır. Bu âmiller kişiden kişiye farklılıklar arz edebilir. Ebû Seleme özelinde duruma bakıldığında zaman şu tespitlerde bulunabiliriz: Bunlar; âile ortamı, dini öğrenmedeki isteği ve merakı ve coğrafik imkânlardır.

İlmî gelişimindeki âmillerden biri âile ortamıdır. İnsan yaşamının en önemli dönemlerinden biri çocukluk dönemidir. Çünkü çocukluk çağı, kişinin geleceğinin inşa edildiği bir zamandır. Bu süreçteki en önemli husus ise aile ortamıdır. Ailenin yalnız psikolojik, biyolojik, ekonomik ve sosyal yönleri olmayıp aynı zamanda bir de eğitim yönü söz konusudur.⁹⁰

Ebû Seleme, babası Abdurrahman b. Avf'ı on yaşına kadar görebilmiştir. Fakat ilmî ve özellikle şahsî açıdan ilk eğitimini ve birikimini babasından almıştır denilebilir. Zira

⁸⁶ Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 375.

⁸⁷ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabâkâtü'l-Kebîr*, VI, 154;

⁸⁸ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 376-377.

⁸⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 376-378.

⁹⁰ Köylü, Mustafa; Altaş, Nurullah, *Din Eğitimi*, Gündüz Eğitim ve Yay. Ankara 2012, 269.

ilmî birikimi olan bir aile reisinin ilminin, doğrudan veya dolaylı olarak çocuklarına da tevârûs etmesi gayet olası bir durumdur.

Ebû Seleme'nin ilmî gelişimindeki bir diğer âmil ise dini öğrenmedeki isteği ve merakıdır. Ebû Seleme'nin rivâyetlerinin genel yapısına bakıldığında zaman, sahâbe-i kiramdan, özellikle Hz. Âişe'den ve Ebû Hureyre'den ciddi manada istifade ettiği anlaşılmaktadır. Zira Ebû Seleme'nin hemen hemen her konuda Hz. Âişe'ye sorular yönelttiğini ve Hz. Âişe'den aldığı cevaplarla fetvalar ürettiğini görmekteyiz.⁹¹ Ebû Seleme'nin, Hz. Âişe'ye sormuş olduğu şu soruların bu maksata binâen sorulduğu kanaatindeyiz.

Ebû Seleme'nin sorduğu soruların bir kısmı şu şekildedir: Hz. Peygamberin, Ramazan Ayında gece namazları nasıldı?⁹² Haksız yere bir tarlaya el koyan kimsenin günahı nedir?⁹³ Peygamberimiz gece kalktığı zaman namaza neyle başladılar?⁹⁴ Peygamberimizin ikinci namazındaki nafile namazı nasıldı?⁹⁵ Peygamberimiz kaç kefen ile kefenlendi?⁹⁶ Peygamberimizin vefat günü neler yaşandı?⁹⁷ Peygamberimizin orucu nasıldı ve nasıl tutardı?⁹⁸ Peygamberimizin eşlerine vermiş olduğu mehir miktarı ne kadardı?⁹⁹ Peygamberimiz nasıl gusûl abdesti alırdı?¹⁰⁰ Gusûl abdestini gerektiren şeyler nelerdir?¹⁰¹ vb. gibi sorular bu sâiklerle sorulan sorulardır.

Ebû Seleme'nin ilmî gelişimindeki âmillerden bir diğeri ise içinde yaşadığı coğrafik imkânların ilme ulaşma açısından yeterli olmasıdır. Ebû Seleme, h. 22 senesinde (642-43) Medine'de dünyaya gelmiş olup hayatını Medine'de geçirmiştir.¹⁰² Belli bir süre

⁹¹ Ebû Seleme'nin Hz. Âişe'ye sorduğu sorular için bkz. Buhârî, Teheccüd, 16; Menâkıb, 24; Selâtu't-Terâvih, 1; Müslim, Müsâfirîn, 125. Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl, 36. Muvatta', Salâtu'l-Leyl, 9; Müslim, Siyâm, 176; İbn Mâce, Siyâm, 130; Nesâî, Savm, 34-35.

⁹² Buhârî, Teheccüd, 16; Menâkıb, 24; Selâtu't-Terâvih, 1; Müslim, Müsâfirîn, 125. Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl, 36. Muvatta', Salâtu'l-Leyl, 9.

⁹³ Buhârî, Mezâlim ve'l-Gasb, 13; Bedu'l-Halk, 2; Müslim, Müsakaât, 142.

⁹⁴ İbn Mâce, İkâmet, 180; Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl, 12; Tirmizî, Deâvât, 31.

⁹⁵ Müslim, Müsâfirîn, 298; Nesâî, 36.

⁹⁶ Müslim, Cenâiz, 47.

⁹⁷ Buhârî, Cenâiz, 3.

⁹⁸ Müslim, Siyâm, 176; İbn Mâce, Siyâm, 130; Nesâî, Savm, 34-35.

⁹⁹ Müslim, Nikâh, 78; İbn Mâce, Nikâh, 17; Nesâî, Nikâh, 66.

¹⁰⁰ Müslim, Hayz, 43; Buhârî, Gusl, 2; Nesâî, Tahâret, 143, 152, 153.

¹⁰¹ Müslim, Hayz, 42; Buhârî, Gusl, 3; Nesâî, Tahâret, 143.

¹⁰² Zehebî, Ebû Seleme'nin belirgin özelliklerinden biri Medineli olmasıdır der. Bkz. Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed bin Ahmed bin Osmân, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnâvûd, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, IV, 287.

Medine’de Kadılık görevinde bulunmuştur.¹⁰³ Medine Şehri’nin, ilmin ve kültürün başkenti ve İslâm Medeniyeti’nin oluşumunda pilot şehir konumunda olduğu bilinmektedir. Bu sebeple Ebû Seleme’nin ilmî gelişiminde yerel imkânlar bakımından avantajlı bir konuma sahip olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Mekke döneminde Hz. Peygamberin eğitim ve öğretim faaliyeti insanlara ulaşabildiği her yer olmakla birlikte Dârülerkam’ın merkez olarak kullanıldığı bilinmektedir. Medine döneminde ise eğitim ve öğretim merkezi Mescid-i Nebevî olmuştur.¹⁰⁴ Hz. Peygamberin vefatından sonra da muhacirler Mekke’ye dönmemişler ve ashâbın ileri gelenleriyle ilim ve idarede ihtisas sahibi olanları hep Medine’de görülmektedir.¹⁰⁵

Bir ilim ve fikir adamının da, düşüncelerinin şekillendiği ve ilmî-fikrî birikimini kazandığı sosyal ve kültürel coğrafyası tespit edilmeden, görüşlerinin ve faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde anlaşılamayacağı açıktır. Zira her âlim, kendisinden öncekilerin ortaya koyduğu ilmî ve fikrî birikimleri elde ettikten sonra ancak yeni bir düşünce ve metot ortaya koyabilir. Böylece, bir âlimin anlaşılması için, bütün kazanımlarını elde ettiği sosyal, siyasal ve kültürel coğrafyasının bilinmesi son derece önem arz etmektedir.¹⁰⁶

1.1.7. Vefatı

Ebu Seleme’nin vefatı konusunda kesin bir bilgi olmamakla birlikte temel kaynaklarda vefatının hicrî 93, 94 veya 104 olabileceğine dair bilgilere ulaşılmaktadır.¹⁰⁷ İbn Sa’d, eserinde Ebû Seleme’nin Medine’de el-Velid bin Abdulmelik’in hilâfeti döneminde h. 94 senesinde 72 yaşındayken vefat ettiğini ifade eder. Ayrıca 104 senesinde vefat ettiğini ifade edenlerin görüşlerinin zayıf olduğunu da ifade eder.¹⁰⁸ Fakat el-Vâkidi

¹⁰³ İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabâkâtî’l-Kebîr*, VI, 154.

¹⁰⁴ İslâm düşünce tarihinde, Hasan-ı Basrî, İmam Ebû Hanife, İmam Malik, İmam Şafi’î, Taberî gibi birçok önde gelen âlim öğrenimlerini mescidlerde almış ve öğrencilerini de buralarda yetiştirmişlerdir. Geniş bilgi için bkz. Yücel, Ahmet, *Hadis Tarihi*, İfav, İstanbul 2011, 135.

¹⁰⁵ Cirit, Hasan, *Hadise Giriş*, Rağbet Yay. İstanbul 2011, 91.

¹⁰⁶ Özpinar, Ömer, *Hadis Edebiyatı’nın Oluşumu*, Ankara Okulu Yay. Ankara 2013, 320.

¹⁰⁷ Nevevî, *Tehzîbu’l-Esmâi ve’l-Luğât*, II, 241; Zehebî, *Târihu’l-İslâm ve vefeyâtî’l-Meşâhiri ve’l-E’lâm*, 523; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XII, 116.

¹⁰⁸ Veki’, *Ahbâru’l-Kudât*, I, 117; *Kitâbu’t-Tabâkâtî’l-Kebîr*, VI, 155; Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, IV, 289.

104 senesinin daha doğru olduğunu zikreder.¹⁰⁹ Tezkiretü'l-Huffâz'da h. 94,¹¹⁰ İbn Mehin h. 94; Halife h. 93 olduğunu beyan ederler.¹¹¹

Kaynakların kahir ekseriyetinde Ebû Seleme'nin vefatının hicrî 94 olduğudur. Bu tarih dışında başka tarihler öne sürenlerin görüşlerinin doğru olmasını zor kılmaktadır. Zira dönemsel olarak hicrî 94 senesinin vefat tarihi olarak kabul edilmesi daha makul görünmektedir. Zira Ebû Seleme'nin doğumunun hicrî 22'de olduğu ve 72 yaşında vefat ettiği bilgisi göz önüne alındığı zaman, vefat tarihinin de hicrî 94 olması zorunlu olmaktadır. Bu sebeple Ebû Seleme'nin vefat tarihi hicri 94 olarak kabul edilecektir.

1.2. KİŞİLİĞİ

Bu başlık altında Ebû Seleme'nin fiziksel özelliklerine daha yakından bakılacak ve ilmî kişiliğinin mahiyeti üzerinde durulacaktır.

1.2.1. Fiziksel Özellikleri

Ebu Seleme'nin uzun boylu, güzel yüzlü bir insan olduğu çeşitli kaynaklarda geçer. İbn Sa'd'ın *Tabâkât*'ında geçen bir bilgi bu özelliğini kanıtlar mahiyettedir. Söz konusu rivâyet Muhammed b. Abdullah b. Ebî Ya'kûb vasıtasıyla geçmektedir ve şöyledir: ‘*Ebû Seleme bin Abdurrahman, Bişr bin Mervân'ın Basra'daki emirliği döneminde bize gelmişti (yani Basra'ya). Çok yakışıklı bir adamdı, yüzü adeta Bizans dinarı gibi parlaktı.*’¹¹² Bu durum, Ebû Seleme'nin, yüzünün Bizans dinarına benzetilmesi, kendi coğrafyasındaki insanlara kıyasla daha parlak bir yüze ve onlardan daha açık bir ten yapısına sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

¹⁰⁹ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 290. Bunu eserinde ifade eden Zehebî, Vâkidi'nin ifade ettiği yıl ile yaşı arasında orantısızlık olduğunu söyler. Zira Heysem'in de ilk görüşün daha doğru olduğunu söyler.

¹¹⁰ Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Tezkiretü'l-Huffâz*, I, 63.

¹¹¹ Zehebî, *Târihu'l-İslâm ve vefeyâti'l-Meşâhiri ve'l-E'lâm*, 522,523; ayrıca bkz. İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 10.

¹¹² İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabâkâti'l-Kebîr*, VI, 154; ayrıca bkz. İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 9; Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâi ve'l-Luğât*, II, 241.

Ebû Seleme'nin saçlarını ve sakallarını kına ve çivit otu (vesme) bitkisi ile boyadığını kaynaklardan öğrenmekteyiz.¹¹³ Saçını ve sakalını siyaha boyadığı da rivâyetlerde mevcuttur.¹¹⁴

Bazı kaynaklarda Ebû Seleme'nin sarı renk ipekten oluşan bir şal ile gezdiği rivâyeti de söz konusudur.¹¹⁵ Bu rivâyetler Ebû Seleme'nin fiziksel yaratılışı hakkında bilgi vermenin yanında aynı zamanda kişisel bakımına da önem verdiğini gösterir rivâyetlerdir.

1.2.2. Siyâsî Kişiliği

Muâviye hicrî 49 senesinin Rebiyyü'l-evvel ayında Mervân b. Hakem'i Medine valiliği görevinden azl ederek yerine Saîd bin Âs'ı Medine valisi olarak atamıştır. Saîd b. Âs Medine valisi olunca, o da mevcut kâdı olarak görev yapan Abdullah b. Nevfel'i kâdılık görevinden alarak yerine Ebû Seleme'yi Medine'ye kâdı olarak tayin etti. Saîd bin Âs 54 (674) yılında valilikten azledilince yerine ikinci defa Mervân vali oldu. Mervân Medine valisi olunca Ebu Seleme'nin kâdılık görevine son verdi. Beş yıl devam eden görevden sonra yerine kardeşi Mus'ab bin Abdurrahman getirildi.¹¹⁶

Ebû Seleme'nin kâdılık görevini yürüttüğü zaman bazı davalara farklı prensipler getirmiş ve dönemindeki insanları bu prensiplerle şaşırtmıştır. Ebû Seleme, önüne gelen bir olay veya bir dava hakkında, hak sahibini bir şahitle beraber yemin ettirmiş. Bunu bize aktaran râviler bu yöntemi kendisinden başka hiçbir kadıda görmediklerini zikrederler.¹¹⁷

Ebû Seleme'nin, Ömer b. Abdulaziz'in bulunduğu yere gittiği ve onu gördüğü kaynaklarda geçer; fakat aralarında herhangi bir konuşmanın olup olmadığı geçmez.¹¹⁸

¹¹³ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabâkâti'l-Kebîr*, VI, 154; İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 9.

¹¹⁴ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 288; İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 9.

¹¹⁵ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabâkâti'l-Kebîr*, VI, 155.

¹¹⁶ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabâkâti'l-Kebîr*, VI, 154; Veki', *Ahbâru'l-Kudât*, I, 116; İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 7.

¹¹⁷ Veki', *Ahbâru'l-Kudât*, I, 118.

¹¹⁸ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 287.

1.2.3. İlmî Kişiliği

Bu başlık altında Ebû Seleme'nin ilmî görüşlerinin ve kendi döneminde yaşayan âlimlerin, onun hakkındaki müspet ve menfi düşünceleri ele alınacaktır.

1.2.3.1. İlmî Görüşlerini Takdir Edenler

Ebû Seleme'nin, tabiûndan olması hasebiyle birçok sahâbe ile görüşmüş ve onlardan farklı konularda rivâyetlerde bulunmuştur. Özellikle yaşı küçük olan sahâbîlerle uzun zaman aynı mecliste bulunması, onun ilmî gelişimine büyük katkılar sağlamıştır.

Kaynaklarda Ebû Seleme'nin üstün vasıflarını, kişisel yönünü ve ilmî şahsiyetini ifade eden birçok rivâyet mevcuttur. Bu özelliklerinin tamamını derlendiği zaman, onun ilmî açıdan büyük bir konuma sahip olduğu görülecektir.

Söz konusu rivâyetlerden biri Şu'be'den Ebû İshâk kanalıyla gelen şu bilgidir: “*İbn Ömer, kendi zamanının hayırlı insanyken; Ebû Seleme de kendi zamanının hayırlı insanydı.*”¹¹⁹ Ebû Seleme'nin İbn Ömer ile kıyaslanması kendisine verilen değeri ortaya koyması bakımından önemlidir.

Ebû Seleme'nin, tabiûnun büyüklerinden önemli bir muhaddis olduğu çeşitli kaynaklarda zikredilir. Kendisinin fakih ve fetva veren biri olduğu hemen hemen her kaynakta tekrarlanmaktadır.¹²⁰

Ebû Seleme'nin fetva vermede çok hassas davrandığını ifade eden bir örnek de Saîd el-Cüreyrî'den gelmektedir. el-Cüreyrî der ki; Ebû Seleme Basra'ya geldiğinde ben ve Hasan kendisini ziyaret ettik. Ebû Seleme özellikle Hasan ile çok yakından ilgilendi ve ona “*bu şehirde en çok sevdiğim kişi sensin*” dedikten sonra onu şu hususta uyardı: “*Ey Hasan! Duyduğum kadarıyla sen re'yini, görüşlerini, ön plana alarak fetva veriyormuşsun. Bunu yapma ey Hasan. Fetvalarında indirilen Kitap'tan (Kur'an) ve Sünnet'ten dayanak bul*” şeklinde nazikçe uyarmıştı.¹²¹

¹¹⁹ Veki', *Ahbâru'l-Kudât*, I, 117; İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 7; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 288.

¹²⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 116; İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 7; Veki', *Ahbâru'l-Kudât*, I, 116.

¹²¹ İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 9.

Tâbiûnun diğer büyük âlimlerinden biri olan ve hicrî 104 senesinde vefat eden, aynı zamanda islâmî ilimler noktasında, kendi dönemi için çok önemli bir konuma sahip olan ve hadis ilmi için ender bir konuma sahip biri de hiç şüphesiz Âmir bin Şerâhil eş-Şa'bî'dir. Ebû Seleme'nin ilmî konumunu vuzuha kavuşturabilecek bir rivâyet de ondan gelmiştir. Söz konusu rivâyet şu şekilde kaynaklarda geçmektedir: Ebû Seleme bin Abdurrahman bize (Kûfe'ye) geldi. Benimle, Ebû Bürde arasında yürüdü. Kendisine, *“arkanda bıraktığın beldende (Medine'de) en fakih kimdir?”* Diye sorduk. O da, *“aranızdaki adamdır”* diyerek kendisini işaret etti.¹²² İbn Manzur'un eserinde geçtiğine göre İbn Sa'd'ın, eş-Şa'bî'den gelen bu rivâyetin doğruluğunu kabul ederek, Ebû Seleme'nin bu düşüncesinde haklı olduğunu ifade etmiştir.¹²³ eş-Şa'bî'nin aktardığı bu rivâyetin bir başka varyantı da mevcuttur.¹²⁴

Ebû Seleme'nin, fıkıh anlayışına ve ilmî şahsiyetine dair müsbet görüşler söz konusudur. Bunlardan biri de hadis alanında büyük bir âlim ve muhaddis olan İmam Mâlik(ö.179)'tir. İmam Mâlik, Ebu Seleme hakkında şu medhedici sözleri zikretmektedir: İmâm Mâlik; *“bizim kabul ettiğimiz bazı ilim ehli insanlar vardır. Bunlardan birinin ismi kendi künyesidir ki, o da hiç şüphesiz Ebû Seleme'dir.”*¹²⁵ Yahya b. Saîd el-Kettân Medine şehrinde bulunan on önemli fakihin ismini sıralarken, listesinin ikinci sırasında yani Saîd b. el-Müseyyeb'ten sonra Ebû Seleme'nin ismini zikreder.¹²⁶

Süleyman b. Abdurrahman b. Habbâb, *“Ben, muhâcir ve ensârdan çok sayıda tabiûn ile görüştim, onları tanıma şerefine nail oldum. Onlar gecelerini ibadetle geçiren kimselerdi”* dedikten sonra muhacirlerden şu isimleri sayar: Ebû Eyyûb, Saîd b. el-Müseyyeb, Süleyman b. Yesâr, Ebû Bekir b. Abdurrahman, Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf vd. isimlerini zikreder.¹²⁷

¹²² Zehebî, *Târihu'l-İslâm ve ve Feyâtî'l-Meşâhiri ve'l-E'lâm*, 523; Veki', *Ahbâru'l-Kudât*, I, 116; *Kitâbu't-Tabâkâtî'l-Kebîr*, VI, 154; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 117.

¹²³ Veki', *Ahbâru'l-Kudât*, I, 116. Bu eserin ilgili bölümünün dipnotuna bkz.

¹²⁴ Bkz. İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 9.

¹²⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 116; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 289.

¹²⁶ İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 9.

¹²⁷ İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 9.

1.2.3.2. İlmi Görüşlerini Tenkid Edenler

Bu başlık altında Ebû Seleme'nin ilmî kişiliğini benimseyenler olduğu gibi onun ilminin bazı konularda yeterli olmadığını ifade edenler de olmuşlardır. Hatta Ebû Seleme aynı âlim tarafından hem takdir edilmiş hem de tenkid edilmiştir. Bu durum ilmin üstünlüğünü göstermesi bakımından da son derece mühimdir.

Zührî, ‘*Kureyş kabilesine bağlı olan ve ilimde adeta derya olan dört kişinin; Urve, İbn Müseyyib, Ubeydullah b. Abdullah ve Ebû Seleme*’ olduğunu zikreder. Bu açıklamalarından sonra, Ebû Seleme'nin İbn Abbas'a çok defa muhalefette bulunduğu için yeteri derecede İbn Abbas'ın ilminden istifade edemediğini de ifade eder.¹²⁸

Ebû Seleme, İbn Abbas gibi bir âlimle çeşitli mevzularda tartışmaya girdiği ifade edilmektedir. Ebû Seleme'nin bu tutumu sebebiyle İbn Abbas'tan kâfi derecede yararlanamadığı zikredilir. Bu tavrı dolayısıyla Hz. Âişe kendisini kınamıştır.¹²⁹ Ebû Seleme İbn Abbas ile olan bu durumunu farklı ortamlarda ve zamanlarda bir pişmanlık şeklinde ifade etmektedir. Kendisi ‘*Şayet ben, İbn Abbas ile iyi geçinseydim ondan çok fazla istifade ederdim*’ şeklinde nedametini ifade etmektedir.¹³⁰

Kaynaklarda Ebû Seleme çeşitli görüşlerinden dolayı dönemin âlimleri tarafından eleştirilmiştir. Söz konusu rivâyetlerden bazıları şu şekildedir: Şa'bî, Ebû Seleme'ye dört konuda soru sorduğunu, fakat Ebû Seleme'nin bu dört soruya da yanlış cevap verdiğini ifade eder.¹³¹ Ebû Seleme'nin de hakkında bilgi sahibi olmadığı konuların olması tabîî bir durumdur. Zira bir kimsenin tüm konulara hâkim olması düşünülemez. Şa'bî dört soru sorduğunu ifade eder; ama sorularının hangi konular arasında olduğunu ifade etmez. Dolayısıyla Ebû Seleme hakkında kaynaklarda geçen ve çok az yekûna sahip bu gibi rivâyetler ilmî donanımı için belirleyici olamaz.

Ebû Seleme'nin fıkıh anlayışını benimseyenler olduğu gibi, kendisini zarif bir şekilde eleştiren âlimler de olmuştur. Bunlardan biri de Sa'îd bin el-Müseyyeb'dir. Ebû

¹²⁸ Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *et-Târihu'l-Kebîr*, Dâiretü'l-Me'ârifî'l-Osmâniye, 2009, V, 130; İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 8; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 289; Zehebî, *Târihu'l-İslâm ve vefeyâti'l-Meşâhiri ve'l-E'lâm*, 523; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XII, 116.

¹²⁹ Zehebî, *Târihu'l-İslâm ve vefeyâti'l-Meşâhiri ve'l-E'lâm*, 523; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 288. Hz. Âişe Ebû Seleme'yi İbn Abbas ile iyi geçinemediği için ‘‘Ey Ebû Seleme, senin durumun horoz öttüğü zaman horozla birlikte ötmeye çalışan tavuğa benzer’’ şeklindeki sözlerle onu adeta kınamıştır. Geniş bilgi için bkz. İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 9.

¹³⁰ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XII, 116; İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 8.

¹³¹ İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 9.

Seleme'nin tenkid edilmesine sebep olan olay ise Yûnus bin Yûsuf'un rivâyetine göre şöyledir: Ebû Seleme, el-Arc denilen mevkide ihramlı iken bir bağirtlak kuşu satın aldı ve onu kesti. Ebu Seleme'nin yaptığı bu iş Sa'îd bin el-Müseyyeb'e ulaşınca, “*O küçükken, büyük olduktan sonraki halinden daha iyi fıkıh biliyordu.*” dedi.¹³²

1.2.3.3. Fakihlik Yönü

Fıkıh, sözlükte; “tam olarak anlamak, bir şeyi bilmek, derinlemesine kavramak” gibi manalara gelir. Terim manası ise; İslâm'ın bireysel ve toplumsal hayata dair amelî hükümlerini bilme konusunu inceleyen bir ilim dalını ifade eder. Kur'an-ı Kerim'de birbirinden farklı fiil sigalarıyla yirmi yerde geçmektedir.¹³³

Ebû Seleme'nin ilmî yönü kaynaklarda zikredilmektedir. Fakat bu yönlerinin en açık ve tartışılmaz taraflarından biri de fakihlik yönüdür. Kendisinin bu yönüyle alakalı olarak şu görüşlere rastlanmaktadır:

Mâlik b. Enes, Ebû Seleme'nin büyük bir âlim olduğunu; Ebû Zür'a da, onun güvenilir bir muhaddis olduğunu söylerken; ez-Zührî ise, Sa'îd b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyr ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe ile Ebû Seleme'nin adlarını sayarak; dört büyük ilim denizi gördüğünü ifade etmiştir. Aynı zamanda Muhammed b. Sa'd, Ebû Seleme'yi Medine'de bulunan ikinci tabakada yer aldığını ve kendisinin “*sika*”¹³⁴, “*fakih*” ve “*çok hadis bilen biri*” olarak zikrederler.¹³⁵ Ebû Abdullah, kendisinin fakih olduğunu ve ilim noktasında çok ciddi birikime sahip olduğunu söyler.¹³⁶ Zührî, Ebû Seleme'nin ilim açısından bir derya olduğunu ifade ettikten sonra, onun fıkıhta yetkin biri olduğunu da kaydeder.¹³⁷

¹³² İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabâkâtü'l-Kebîr*, VI, 154; İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 10.

¹³³ Fıkıh ve fıkıh usulü terimleri için detaylı bilgi için ayrıca bkz. Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, İfav, İstanbul 2010, 1-4.

¹³⁴ Adalet ve zabt niteliklerini tam olarak taşıyan, hadis rivâyetinde güvenilir râvî. Geniş bilgi için bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İfav, İstanbul 2016, 277.

¹³⁵ Mizzi, Cemâluddin Ebi'l-Haccâc Yusuf, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf, Müessesetü'r-Risâle, VIII, 325; Zehebî, Ebû Abdullah Semşsuddîn, *Siyerü 'Alâmu'n-Nübelâ*, thk, Şu'ayb el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, IV, 288.

¹³⁶ Hazercî, Safiyüddin Ahmed b. Abdullah, *Hülâsetü Tezhîbü Tehzîb el-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, el-Metbu'âtü'l-İslâmiyye, Beyrut 451.

¹³⁷ Zehebî, Ebû Abdullah Semşsuddîn, *Tezkiretü'l-Huffâz*, Dâr'ü İhyai't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1386, I, 63.

Tâbiînin ikinci tabakasında yer alan Ebû Seleme, çok fazla hadis bilen güvenilir bir muhaddis olmakla birlikte, çok fazla fetvası olan bir fakihdir. “*Fukahâ-i seb’a*” diye bilinen Medineli yedi fakihin yedincisinin kim olduğu ihtilaflı olup, yedinci olarak sayılan üç isimden birisi de Ebû Seleme’dir. Medineli bu on âlime “*fukahâ-i ehl-i Medîne*” adı da verilmektedir. O dönemde Medine’de en çok hadis bilen iki kişiden birinin Urve b. Zübeyr, diğerinin de Ebû Seleme olduğu söylenmektedir.¹³⁸

Tüm bu bilgiler ışığında Ebû Seleme’nin fıkıh alanında ciddi bir birikime sahip olduğu görülmektedir. Elde etmiş olduğumuz kaynaklar çerçevesinde Ebû Seleme’nin sosyal ve dinî alanlarında görüş serdettiği ve bu görüşlerinin içtimaî tabanda kabul gördüğü anlaşılmaktadır.

Aynı zamanda kaynaklarda, Medine’de Ebû Seleme’nin de içinde bulunduğu yedi kişiden oluşan fakih kimselerin ismi zikredilir. Fakat bu yedi fakih kişinin kimler olduğu âlimler tarafından tartışılmıştır. Tartışmanın odağında olan âlimlerden biri de Ebû Seleme’dir.

1.2.3.3.1. Fukahâ-i Seb’a Meselesi

Ebû Seleme’nin el-Fukahâ-i Seb’a’dan olduğunu ifade edenler olduğu gibi etmeyenler de mevcuttur. Fakat el-Fukahâ-i Seb’a konusunda genel kabule bakıldığında zaman şu âlimlerin olduğu görülmektedir. Urve b. ez-Zübeyr (94), Saîd b. el-Müseyyeb (94), Ebû Bekr b. Abdurrahmân (94), Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe (98), Kâsım b. Muhammed (106), Hârice b. Zeyd (100) ve Süleymân b. Yesâr (107)’dir.¹³⁹ Aşağıda Fukahâ-i Seb’a’dan sayılan meşhur yedi fakihin hayatı kısaca açıklanacaktır.

1.2.3.3.1.1. Saîd b. el-Müseyyeb (ö. 94)

Kendisinin bizzat gelen bilgilere göre hicrî 15 (636) senesinde Medine’de dünyaya geldi. Saîd b. el-Müseyyeb hicrî 94 (713) senesinde Medine şehrinde vefat ederek orada bulunan Cennetü’l-bakî mezarlığına defnedildi.¹⁴⁰

¹³⁸ Uğur, Mücteba, “Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf”, *DİA*, X, 228.

¹³⁹ Zehebî, *Siyeru Alâmu Nübela*, IV, 444.

¹⁴⁰ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 87.

Saîd b. el-Müseyyeb, Ebû Hureyre'nin kızıyla evlendiği için, Ebû Hureyre'nin hadislerini en iyi bilen kişinin o olduğu kaynaklarda zikredilir.¹⁴¹ Saîd b. el-Müseyyeb, Medine şehrinin meşhur yedi fakihinin en önde gelenlerinden kabul edilmektedir. Tâbiûn âlimlerinden biri olan Kadı Meymûn b. Mihrân, Medine şehrine geldiğinde fıkıh ilmini en iyi kimin bildiği şeklinde sorduğunda, Sahâbeden Ebû Hüreyre ve İbn Abbas'ın yaşamlarına rağmen kendisine Saîd b. Müseyyeb'in olduğu zikredilmektedir. Ömer b. Abdülazîz, Medine şehrinin valisiyken Saîd b. el-Müseyyeb ile istişare etmeden hiçbir konuda hüküm vermediği söylenmektedir. Hz. Ömer'in oğlu Abdullah babasının vermiş olduğu fetvaları Saîd b. el Müseyyeb'ten öğrenirdi.¹⁴²

1.2.3.3.1.2. Urve b. Zübeyr (ö. 94)

Urve b. Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid el-Kureşî el-Esedî.¹⁴³ Künyesi Ebû Abdillâh'tır ve Medineli olup Medine'nin meşhur yedi fakihinden birisidir. Kendisi ciddi bir muhaddis siyer âlimidir. Urve 23 (643) yılında Medine şehrinde dünyaya gelmiştir. Urve'nin babası olan Zübeyr, Peygamber'imizin halası olan Safiyye bt. Abdülmuttalib ile Hz. Hatice'nin kardeşi olan Avvâm'ın oğludur.¹⁴⁴

Urve b. Zübeyr, Abdullah b. Zübeyr'in öz kardeşidir. Fakat Urve, kardeşi Abdullah gibi siyaset işine katılmamış ve ömrünü ilim ve ibadetle sürdürmüştür. İbn Sa'd eserinde kendisi hakkında “*sika, sebt, fakih, âlim, güvenilir*” olarak ifade eder ve onu ikinci tabaka arasında zikreder. Zührî ise, Onun ilmî derinliğini, sonu gelmeyen bir denize benzetmiştir. Hz. Âişe onun teyzesi olması sebebiyle onun hadislerini en iyi bilenlerden birisi olarak görülür. Urve b. Zübeyr, hicrî 94/713 senesinde vefat etmiştir.¹⁴⁵

¹⁴¹ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabâkâtî'l-Kebîr*, II, 290.

¹⁴² Geniş bilgi için bkz. Kandemir, M. Yaşar, “Sa'îd b. Müseyyeb”, *DİA*, XXXV, 563-564.

¹⁴³ Geniş bilgi için bkz. Özçelik, Fikret, *Urve b. ez-Zübeyr ve Hadis ilmindeki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE, Erzurum 2012.

¹⁴⁴ Geniş bilgi için bkz: Aycan, İrfan, “Urve b. Zübeyr”, *DİA*, XLII, 183.

¹⁴⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*. VII, 182; Urve b. ez-Zübeyr hakkında detaylı bilgi için Bkz. Fikret Özçelik, *Urve b. ez-Zübeyr ve Hadis İlmindeki Yeri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE, Erzurum 2012.

1.2.3.3.1.3. Ebû Bekr b. Abdurrahmân (ö. 94)

İkinci büyük Halife olan Hz. Ömer'in zamanında, 22/643 veya 23/644 senelerinde doğmuştur. Ebû Bekir'in babası Abdurrahman, okuma-yazma bildiğinden Hz. Osman (r.a.) döneminde mushaf çoğaltma ile görevlendirilen kişidir.¹⁴⁶

Ebû Bekr b. Abdurrahman, Kureyş'in önde gelenlerindendir. İbadete olan bağlılığından ötürü *Kureyş'in râhibi* olarak isimlendirilmiştir.¹⁴⁷ Ömer b. Abdilazîz Medine valisiyken, ilmî birikiminden ve takvasından dolayı Ebû Bekr b. Abdurrahman'ı, danışma meclisine yani fetva heyetine katmıştır.¹⁴⁸ Ebû Bekr b. Abdurrahmân, 94/713 senesinde vefat etmiştir.¹⁴⁹

1.2.3.3.1.4. Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe b. Mes'ûd (ö. 98)

Ebû Abdillâh Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe b. Mes'ûd el-Hüzelî.¹⁵⁰ Medineli meşhur yedi tâbiûn fakihinden biri. Dedesi Utbe, Abdullah b. Mes'ûd'un kardeşidir. Ubeydullâh b. Abdillâh, Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde veya daha sonraları dünyaya gelmiştir.¹⁵¹ Kendisi Arapların büyük kabilelerinden biri olan Hüzeyl kabilesine mensuptur. Ubeydullah b. Abdillâh Medine şehrinde vefat etmiştir. Kaynaklarda geçtiği kadarıyla gözlerinin görmediği ifade edilmekte de onun bu durumunun doğuştan mı yoksa sonradan mı olduğu bilinmemektedir. Bazı eserlerde yer alan "*kör oldu*" ifadesi bunun sonradan olduğu kanaatini oluşturmaktadır.¹⁵²

1.2.3.3.1.5. Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddık (ö. 100)

Kâsım b. Muhammed, Hz. Osman'ın halifeliği döneminde doğdu. Hicrî 100 veya 107 senelerinde vefat ettiği kaynaklarda geçer.¹⁵³ Mus'ab ez-Zübeyrî, Kâsım b. Muhammed'i "*tâbiûnin hayırlılarından*", İmam Mâlik "*ümmetin fakihlerinden*"

¹⁴⁶ İbn Sa'd, V, 127.

¹⁴⁷ İbn Sa'd, V, 160.

¹⁴⁸ İbn Sa'd, V, 334.

¹⁴⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 182.

¹⁵⁰ Geniş bilgi için bkz. Yazıcı, Hafize, *Ubeydullah b. Abdullah ve Hadis ilmindeki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE, Erzurum 2015.

¹⁵¹ Zehebî, *Siyeru Alamu Nübela*, IV, 475.

¹⁵² Geniş bilgi için bkz: Kahraman, Abdullah, "Ubeydullah b. Abdullah", *DİA*, XLII, 18.

¹⁵³ Geniş bilgi için bkz. Özcan, Merve, *Kâsım b. Muhammed'in Hayatı ve Hadis ilmindeki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), SÜSBE, Sakarya 2009.

şeklinde anarken; Yahyâ b. Saîd, Medine şehrinde Kâsım b. Muhammed'den daha faziletlisini görmediklerini zikreder. Ebû'z-Zinâd da hadis ilmi açısından Kâsım'dan daha âlimine rastlamadığını söylemiştir.¹⁵⁴ Kâsım, Fukahâ-i seb'a'nın yedi tâbiîn fakihi arasındadır.¹⁵⁵

1.2.3.3.1.6. Hârice b. Zeyd b. Sâbit (ö. 100)

Hârice bin Zeyd bin Sâbit el-Ensârî en-Neccârî.¹⁵⁶ Künyesi Ebû Zeyd'dir. Medine şehrinin yedi meşhur tâbiûn fakihlerinden sayılmaktadır. Hârice hicrî 30 (650-51) senesinde dünyaya geldi. Onun hicrî 29 yılında dünyaya geldiği de rivayetler arasında yer almaktadır. Babası Zeyd bin Sâbit'tir. Medine şehrinde bulunan yedi fakihten biri olup ve Ömer bin Abdülazîz'in Medine şehrinin valiliği esnasında (706-712) danışma meclisine seçtiği on kişiden biridir. Hârice bin Zeyd'in özellikle ferâiz ilmi ve divan kâtipliği alanlarında mutahassıs olduğu zikredilir.¹⁵⁷ Buna mukabil hadis alanında da sika bir râvî olduğu kaydedilmektedir.¹⁵⁸

1.2.3.3.1.7. Süleyman b. Yesâr (ö. 107)

Süleymân b. Yesâr el-Hilâlî el-Medenî. Künyesi Ebû Eyyûb'tur. Medine şehrinin meşhur yedi tâbiûn fukahâsından biridir.¹⁵⁹ Süleyman b. Yesâr hicrî 34 (654) senesinde dünyaya gelmiştir. Babası İran asıllı olan Yesâr'ın dört oğlundan biridir. Süleyman b. Yesâr da babası ve diğer kardeşleri gibi Peygamber Efendimizin hanımı olan Meymûne'nin âzatlısıydı ve onunla mükâtebe akdinde bulunmuştu. Meymûne, Süleyman b. Yesâr'ın velâ hakkını daha sonraları yeğeni olan İbn Abbas'a bağışladı. Süleyman'ın Peygamber'in bir diğer hanımı olan Ümmü Seleme'nin âzatlısı olduğu da rivâyetler arasındadır. Süleyman b. Yesâr, fıkıh usûlüne *amel-i ehl-i Medine* kavramının girmesine zemin hazırlayanlardan biridir.¹⁶⁰ Tâbiûn dönemi fakihlerinin birinci tabakasını teşkil

¹⁵⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 333.

¹⁵⁵ Geniş bilgi için bkz. Kallek, Cengiz, "Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekr, *DİA*, XXIV, 545; ayrıca bkz. İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabâkâtî'l-Kebîr*, V, 148.

¹⁵⁶ Geniş bilgi için bkz. Cihangir, Özcan, *Hârice b. Zeyd ve Hadis ilmindeki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE, Erzurum 2016.

¹⁵⁷ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabâkâtî'l-Kebîr*, V, 202; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 75.

¹⁵⁸ Geniş bilgi için bkz: Erdoğan, Mehmet, "Hârice b. Zeyd", *DİA*, XVI, 168.

¹⁵⁹ Geniş bilgi için bkz. Adıgüzel, Abdulalim, *Süleyman b. Yesâr ve Hadis ilmindeki Yeri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE, Erzurum 2015.

¹⁶⁰ Kallek, Cengiz "Fukahâ-i Seb'a", *DİA*, TDV. Yay. İstanbul 1996, XIII, 214.

eden, Medine şehrinin meşhur olan yedi fakihin de içinde olduğu on âlimin en üstünü olarak Saîd b. Müseyyeb ile birlikte Süleyman b. Yesâr'ın adı da ifade edilir.¹⁶¹

Fukahâu's-Seb'a denilince genel manada yukarıda geçen âlimlerin ismi zikredilir. Fakat bu âlimlerin yedincisinin kim olduğu konusunda görüş ayrılığı mevcuttur. Bu yedi âlimin yedincisinin Ebû Seleme olması gerekir diyen âlimlere karşı olarak; Abdullah b. el-Mübârek, Ebû Seleme yerine Fukahâu's-Seb'a'da ismi olması gereken kişinin Hz. Ömer'in torunu olan Sâlim'i zikreder. Yani Sâlim b. Abdillâh b. Ömer el-Hattâb (106). Ebu'z-Zinâd ise Ebû Seleme yerine Ebû Bekr b. Abdirrahman b. el-Hâris'in (94) ismini zikreder.¹⁶²

1.2.3.4. Müfessirlik Yönü

Tabiûn dönemi âlimlerin en önemli vasıflarından biri de tefsir ilmine yaptıkları katkılardır. Tabiûn döneminde yaşamış olan âlimler her ne kadar belli alanlarda ön plana çıkmış olsalar da; aslında İslâmî ilimlerin tüm alanlarında rivâyetlerde bulunmuş ve belli konularda görüşlerini delillendirebilmişlerdir. Bu durum onların ciddi bir ilmî birikime sahip olduklarını göstermektedir. Şüphesiz Ebû Seleme de bu alanda ismi zikredilmesi gereken bir âlimdir.

Bir âlimin tefsir anlayışını ve tefsir usulünü tam manasıyla anlayabilmek ve değerlendirme de bulunmak için bu alanda kendisine ait bir eserinin olması ya da birçok ayetin veyahut surenin tefsirini yapmış olması icap eder. Bir araştırmacının, bu gibi verilere sahip olmadan bir âlim hakkında değerlendirme de bulunması ilmî olmayacaktır. Bu sebeple yapılan araştırma kesinlik bildiren değerlendirmelerden beri tutulacaktır.

Ebû Seleme'nin, Müddessir, Talâk ve Saff surelerinin tefsiri kabul edilebilecek görüşleri şu rivâyetlerden yola çıkılarak açıklanabilir;

Ebû Seleme'nin özellikle Müddessir suresinde çok fazla rivâyetinin olduğunu ifade etmemiz gerekir. Bu surenin bazı ayetlerindeki kavramları kendisinin açıklamış olması önem arz etmektedir. Bu konuda kendisine sorulan soruların cevapları görülecektir.

¹⁶¹ Geniş bilgi için bkz: Çeker, Orhan, "Süleyman b. Yesâr", *DİA*, XXXVIII, 109-110.

¹⁶² Âşıkutlu, Emin, *Ricâl İlmîne Giriş*, İfav, İstanbul 2007, 108. Ayrıca bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 84.

Yahya bin Ebî Kesîr, Ebû Seleme'ye ilk olarak Kur'an'ın hangi ayetlerinin indiğini sormuştur. Ebû Seleme bu soruya *“Yâ Eyyühe'l-müddessir”* cevabını vermiştir. Bunun üzerine Yahya, insanların *“İkra' bismi rabbikellezî halak”*ın ilk inen âyetler olduğunu söylediklerini ifade etmiştir. Bunun üzerine Ebû Seleme sözlerine şöyle devam etti: Bu konuyu Câbir b. Abdullah'a sordum ve senin bana söylediklerini ben de ona söyledim. Bunun üzerine Câbir sözlerine şöyle devam etti: Ben sana sadece Allah Rasulünün bize söylediklerini söylüyorum. O şöyle buyurmuştur: *“Bir müddet Hira Mağarasında itikâfa girdim. İtikâfımı tamamlayınca dağdan indim. Birden bana seslenildi. Hemen sağıma baktım, fakat kimseyi göremedim. Sonra soluma baktım, fakat orada da kimseyi göremedim. Ardından önüme baktım, orada da kimseyi göremedim. Ardından ardıma baktım orada da hiç kimseyi göremedim. En sonunda başımı kaldırdım ve bir şey¹⁶³ gördüm. Hemen Hatice'nin yanına gittim ve “beni örtün, üzerime soğuk su serpin” dedim. Ev halkı beni örttü ve üzerime soğuk su serpti. İşte bunun üzerine şu ayetler indi: “Ey örtüye bürünen! Kalk ve insanları uyar! Rabbinin büyüklüğünü an!”¹⁶⁴*

Buhârî'de surelerin tefsiri babında geçen bu rivâyet, Kur'an'ın ilk inen ayetleri hakkında kafa karışıklığına sebebiyet verebilir. Zira ilk inen surenin Alak Suresinin ilk beş ayeti olduğu bilinmektedir. Fakat aynı babın devamındaki rivâyetlere bakıldığında zaman yine aynı râviler tarafından vuzuha kavuşturulmuş olduğu görülecektir. Söz konusu soru, fetretü'l-vahiy¹⁶⁵den sonra ilk inen ayetlerin hangi ayetler olduğuna dairdir. Bu durum aynı babın devamındaki rivâyetlerden de görülebilmektedir.¹⁶⁶ Bu bilgiler fetretü'l-vahiyden sonra ilk inen ayetler hakkında bilgi vermektedir.

Bu surenin 5. Ayetinde geçen *“pis şeylerden uzak dur”* anlamındaki *er-Rücz* kelimesinin Ebû Seleme tarafından *el-Evsân* yani put/putlar olarak açıklanmış olduğu görülmektedir. Ebû Seleme bu açıklamayı yaptıktan sonra vahyin peş peşe geldiğini de ifade eder.¹⁶⁷

¹⁶³ Hz. Peygamber'e görünen o şeyin Cebâil (as) olduğu ve bütün ufku kapsayacak mahiyette olduğu rivâyet edilmektedir. Yine kimi rivâyetlerde ise Cebrâil (as)'ın bir kürsü üzerinde oturduğu ve ufku kapsadığı da rivâyetler arasındadır. Bu olay Hz. Peygamberin korkmasını ve evine adeta sığınması durumunu da açıklar mahiyette bir bilgidir. Geniş bilgi için bkz. Buhârî, Tefsir, 74.

¹⁶⁴ Buhârî, Tefsir, 74. Sure 1. Bab.

¹⁶⁵ İlk vahiyden sonra belli bir süre vahyin kesintiye uğraması anlamına gelmektedir. Geniş bilgi için bkz. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 162.

¹⁶⁶ Geniş bilgi için bkz. el-Buhârî, Tefsir, 74. Sure 1-5. Bablar.

¹⁶⁷ Buhârî, Tefsir, 74. Sure 5. Bab. Bu konuyla alakalı olarak bkz. Buhârî, Tefsir, 96. Sure 1. Bab

Ebû Seleme'nin, özellikle aile hayatını ilgilendiren konularda çokça rivâyetlerinin olduğu tespit edilmiştir. Talâk Suresindeki ayete ilişkin rivâyetlerini de bu bağlamda değerlendirebiliriz. Söz konusu ayet şu şekildedir: *‘‘Hanımlarınızdan âdetten kesilmiş kimselerle, henüz âdet görmeyenler konusunda mütereddîd olursanız, onların bekleme süresi üç aydır. Hamile olan kadınların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıyla nihayete erer. Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir.’’*¹⁶⁸

Ayetin ifade ettiği durum her ne kadar açık olsa da temel kaynaklarda iddet¹⁶⁹ konusu tartışılırken bu rivâyetler de ele alınmıştır. Talâk suresinin 4. ayeti hakkında Ebû Seleme'nin rivâyeti şu şekildedir: Ebû Hüreyre İbn Abbas'ın yanında oturuyorken bir adam gelip İbn Abbas'a *‘‘Kocası öldükten kırk gün sonra doğum yapan kadının (beklemesi gereken iddet hakkında) bana fetva ver’’* dedi. İbn Abbas da *‘‘O, iki iddetten süresinin sonunu bekler’’* şeklinde cevap verdi. Bu olaya ve konuşmalara şahit olan Ebû Seleme ise *‘‘Hamile olanların bekleme süresi, doğum yapmalarıyla sona erer.’’* Ayetini okumuştur. Bunun üzerine Ebû Hüreyre, Ebû Seleme'yi kastederek şöyle demiştir: *‘‘Yeğenim ile birlikteyim.’’* Ebû Hüreyre bu sözünü Ebû Seleme ile aynı düşüncede ve görüşte olduğunu ifade etmiştir. Bu rivâyetin devamında İbn Abbas Ebû Seleme'nin bu görüşünü tashih ettirmek için Ümmü Seleme'ye sordurmuştur. Ümmü Seleme ise buna benzer bir durumun yaşandığını ve Ebû Seleme'nin haklılığını ifade etmiştir.¹⁷⁰

İddet konusuyla ilgili olarak kısa ve öz bir açıklama önem arz etmektedir. Evlilik, boşanma veya fesih yoluyla sona ermişse ve kadın da hamile değilse, âdet gören kadın üç hayız süresi iddet bekler. *‘‘Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli beklerler’’*¹⁷¹

Herhangi bir sebeple âdet göremeyenler ise, üç ay süre ile iddet beklerler. Bununla ilgili delil ise şudur: *‘‘Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş kimselerle, henüz âdet görmeyen hanımlar konusunda tereddüte düşerseniz, onların bekleme süresi üç aydır.’’*¹⁷²

Evlilik, kocanın ölümü ile sona ermiş ve kadın da hamile değilse, bu durumda iddet süresi dört ay on gün olur. *‘‘İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi*

¹⁶⁸ Talâk, 65/4.

¹⁶⁹ Sözlükte ‘‘saymak, miktar, adet’’ anlamlarına gelir. Fıkıh terimi olarak, herhangi bir sebeple evliliğin sona ermesi halinde, kadının yeni bir evlilik yapabilmesi için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder. Bkz. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 258.

¹⁷⁰ Buhârî, Tefsir, 65. Sure 2. Bab.

¹⁷¹ Bakara, 2/228.

¹⁷² Talâk, 65/4.

kendilerine dört ay on gün beklerler.’’¹⁷³ Ayeti de bu durumu açıklamaktadır. Evlilik her ne şekilde sona ererse ersin, hamile olan kadının bekleme süresi (iddeti) doğum yapıncaya kadardır. Kadının doğum yapmasıyla bekleme süresi yani iddeti sona ermiş olur. *‘‘Hamile olanların bekleme süreleri ise, doğum yapmalarıyla sona erer.’’*¹⁷⁴ Bu Ebû Seleme rivâyetini doğrudan ilgilendiren konudur.¹⁷⁵

Ebû Seleme, Saff Suresinin ilk üç ayetinin sebab-i nüzûlü hakkında bir bilgi aktarır. Söz konusu rivâyet şu şekildedir: Ebû Seleme, Abdullah b. Selâm’ın şöyle dediğini nakletmektedir: Resulullah’ın sahabilerinden bir grup oturup kendi aramızda konuştuk ve *‘‘amellerin hangisinin Allah’a daha sevgili olduğunu bilseydik onu yapardık’’* dedik. Bu konuşmamız üzerine şu ayetler nazil oldu: *‘‘Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah’ı tesbih ederler. Allah Azizdir, Hâkimdir. Ey mü’minler! Neden yapmayacağınız şeyleri söylersiniz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir gazabı gerektirir.’’*¹⁷⁶ Bu rivâyet¹⁷⁷ ayetleri daha iyi anlayabilmemiz için son derece önemli bilgiler sunmaktadır.

Bu rivâyetlerin, Ebû Seleme’nin sadece hadis ve fıkıh alanında değil; tefsir alanında da kıymetli rivâyetlerinin olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir.

¹⁷³ Bakara, 2/234.

¹⁷⁴ Talâk, 65/4.

¹⁷⁵ İddet konusuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Acar, H. İbrahim, ‘‘İddet’’, *DİA*, XXI, 466-471. Ayrıca bkz. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 258-259.

¹⁷⁶ Saff, 61/1,2,3.

¹⁷⁷ Dârimî, Cihâd, 1.

İKİNCİ BÖLÜM

HADİS İLMİNDEKİ YERİ

Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf, ilmî birikimi ve siyasi mülahazaları sayesinde yaşadığı dönemde ön plana çıkan âlimlerden biridir. Bununla birlikte İslamî ilimler noktasında sözünü dinletebilmiş ve tarih sayfalarında kendine yer edinebilmiş zevattandır. Çalışmamızın birinci bölümünde Ebû Seleme'nin yaşadığı dönemin siyasi ve içtimai boyutları ile ilmî yönü ele alındı.

Bu bölümde ise Ebû Seleme'nin hadis ilmindeki konumunun anlaşılabilmesi için eserlerde Ebû Seleme'nin muhaddisliği hakkında yer alan bilgilerin yanında, hocaları ile öğrencileri hakkında ulaşılmış olduğumuz malumata da yer verilerek Ebû Seleme'nin hadis ilmindeki konumu tespit edilmeye gayret edilecektir. Bununla birlikte temel hadis kitaplarındaki rivâyetleri ele alınarak konularına göre tasnif edilecektir.

2.1. HADİSÇİLİĞİ

Ebû Seleme, ilk Müslümanlardan ve cennetle müjdelenen on sahâbiden biri olan Abdurrahman b. Avf'ın oğludur. Abdurrahman b. Avf'ın ilmî açıdan sahâbeilerin önde gelenlerinden olduğunu ifade etmiş ve çocuklarının bundan müstefid olduğunu açıklamıştı.¹⁷⁸ Bununla birlikte Ebû Seleme, ilmin merkezi konumunda olan Medine'de dünyaya gelmiş, hayatını orada geçirmiş ve orada vefat etmiştir.¹⁷⁹

Ebû Seleme'nin fıkıh, tefsir gibi alanlarda çeşitli rivâyetlerinin ve görüşlerinin olduğu bilinmektedir. Fakat Ebû Seleme, hadis ilmine ayrı bir önem vermiştir. Ebû Seleme'nin çokça hadis bildiği ve özellikle bu alanda isminden söz ettirdiği bir hakikattir. Bunu, İbrahim b. Abdullah'ın Zührî'ye söylediği; *‘senin kavminden iki kişi var ki o ikisinden daha çok hadis bilen kimseyi görmedim. O iki kişi, Urve b. Zübeyr ve Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf'tır’* sözlerinden anlamaktayız.¹⁸⁰

¹⁷⁸ İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed ibn Hacer, *Sahabe-i Kirâm Ansiklopedisi:- el-İsâbe*, (çev. Naim Erdoğan), İz Yay. İstanbul 2009, III, 333.

¹⁷⁹ Zehebî, Ebû Seleme'nin belirgin özelliklerinden birinin de Medineli olmasıdır der. Bkz. ez-Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed bin Ahmed bin Osmân, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnâvûd, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, IV, 287.

¹⁸⁰ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XII, 116; İbn Asâkir, *Muhtasar Târih-i Dımaşk*, XIII, 9.

Ebû Zür'a, Ebû Seleme'nin hadis ilminde ‘‘sika¹⁸¹ ve imam¹⁸²’’ olduğunu¹⁸³ ifade etmiştir. Aynı şekilde Ebû Seleme'nin ‘‘kesiru'l-hadis¹⁸⁴ (çok hadis bilen kişi)¹⁸⁵ ve âlim¹⁸⁶’’ olduğu çeşitli kaynaklarda zikredilmiştir.¹⁸⁷ Bunlarla birlikte Ebû Seleme'nin Medineli tabiûnun ikinci tabakasında yer aldığı ve büyük bir muhaddis olduğu ifade edilmiştir.¹⁸⁸

Hadislerin günümüze ulaşmasının temellerinin atıldığı bir dönemde kendisinin de hadis yazdırmak suretiyle katkı sağladığını görmekteyiz. Zira Ebû Seleme'nin, hadisleri yazdığını¹⁸⁹ şu rivâyetten anlamaktayız: İbn İshâk, Ebû Seleme'nin küçük bir çocuğu eve götürdüğünü ve o çocuğa hadis yazdığını ifade etmektedir.¹⁹⁰ Ebû Seleme'nin ilim, irfan ve siyâsî mevki bakımından yüksek derecelerde olduğu da rivâyetler arasında zikredilir.¹⁹¹

Ebû Seleme'nin, *Kütüb-i Tis'a*'da tesbit edilebildiği kadarıyla, mükerrerleri hariç 190 rivayeti bulunmaktadır. Bu sayı mükerrer rivâyetlerle birlikte daha da artmaktadır. Ebû Seleme'nin rivayet ettiği hadisler ekseriyetle ibadet, ahkâm, tefsir konuları ile ilgilidir. Yapmış olduğumuz çalışmalar ve değerlendirmeler sonucunda, Ebû Seleme'nin rivâyetlerinin mahiyeti, günümüzde halen güncelliğini koruyan konular olduğu görülmektedir.

2.1.1. Hocaları

Ebû Seleme, yaşadığı dönem itibarıyla birçok sahâbî ile görüşme imkânını elde etmiş ve onlardan muhtelif konularda, çok sayıda rivâyette bulunmuştur. Ebû Seleme'nin,

¹⁸¹ Sika: Adalet ve zabt niteliklerini tam olarak taşıyan, hadis rivâyetinde güvenilir râvî. Bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 277.

¹⁸² İmâm: Hadis ilminde en üst mertebeye ulaşmış hoca. Bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 137.

¹⁸³ Râzî, *Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, İstanbul Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1953, II, 94.

¹⁸⁴ Kesîru'l-Hadis: Çok hadis rivâyet eden kimse. Bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 149.

¹⁸⁵ Vekî', *Ahbâru'l-Kudât*, I, 116.

¹⁸⁶ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, I, 63.

¹⁸⁷ Vekî', *Ahbâru'l-Kudât*, I, 116; İbn Asâkir, *Muhtasar Târih-i Dimaşk*, XIII, 7.

¹⁸⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 116.

¹⁸⁹ İmlâ': Hocanın talebeye hadis yazdırması veya hocanın talebeye yazdırması yoluyla meydana getirilen kitap. Bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 137.

¹⁹⁰ İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 9.

¹⁹¹ Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâi ve'l-Luğât*, II, 241.

37 sahâbiden ve 10 tabiûndan rivâyetleri mevcuttur. Ebû Seleme'nin hocalığını yapmış, kendisine hadis aktarmış isimler şu şekilde ifade edilebilir.

Babası Abdurrahman b. Avf,¹⁹² Zeyd bin Sâbit, Câbir bin Abdillâh, Ebû Hüreyre, Ebû Sa'îd el-Hudrî, İbn Ömer, Abdullah bin Amr bin Âs, Abdullah b. Abbas,¹⁹³ Usâme b. Zeyd, Abdullah b. Selâm, Enes b. Mâlik, Ebû Eyyûb, Ebî Üseyid es-Sâ'idî, Ebû Katâde, Muaykib ed-Devsî, Muğîre b. Şu'be, Osmân bin Affân, Hassan b. Sâbit, Sevbân, Hamza b. Amr el-Eslemî, Humrân b. Ebân, Talha b. Ubeydullah, Rabi'a b. Ka'b, Nâfî' b. Abdulhâris, Zeyd b. Amr b. Nufeyl, Selmân b. Sahr, Sâlim Mevla el-Mehrî, Revvâd el-Leysî, Zeyd b. Hâlid el-Cühenî.¹⁹⁴

Ebû Seleme'nin hadis aldığı hanım sahabiler ise şunlardır: Hz. Âişe, Fâtıma bt. Kays, Ümmü Seleme ve kızı Zeynep, Ümmü Bekr, Ümmü Süleym'dir.¹⁹⁵

Ebû Seleme, Sahabe-i Kirâm dışında, tabiûnun bazılarından da rivâyette bulunmuştur. Bunlardan bazılarının isimleri ise şunlardır: Büsr b. Sa'îd, Ca'fer b. Amr b. Ümeyye, Urve b. Zübeyr ve Atâ b. Yesâr¹⁹⁶ gibi kendi dönemlerinde ilmî anlamda söz sahibi olan kimselerdir.

Kaynaklardan yaptığımız çıkarımlardan yola çıkarak Ebû Seleme'ye ciddi katkısı olan hocalarından dördünü açıklamak istiyoruz. Bunlar; Hz. Âişe, Ebû Hüreyre, Ebû Sa'îd el-Hudrî ve Ebû Katâde'dir.

¹⁹² Kendisi henüz on yaşındayken babası Abdurrahman bin Avf vefat ettiği için, babasından çok fazla rivâyeti mevcut değildir. Bununla birlikte babasından rivâyetleri olsa da bu rivâyetlerin Mürsel olarak kabul edilebileceği kaynaklarda zikredilmektedir. Bkz. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 287; ayrıca bkz. İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 117.

¹⁹³ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabâkâtî'l-Kebîr*, VI, 155.

¹⁹⁴ Zehebî, *Târihu'l-İslâm ve vefeyâtî'l-Meşâhiri ve'l-E'lâm*, 522; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 287. Aynı kaynakta Ebû Seleme'nin Ebi'd-Derda'dan rivâyetinin olmadığını, Ubâde b. es-Sâmit ile Talha b. Ubeydullah'tan gelen rivâyetlerinin ise Mürsel olduğu ifade edilmektedir. Hz. Ömer'den de gelen rivâyetlerin Mürsel olduğu kaynaklarda geçer. Bkz. Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâi ve'l-Luğât*, II, 241; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 116-117.

¹⁹⁵ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 287.

¹⁹⁶ Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâi ve'l-Luğât*, II, 241; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 287.

2.1.1.1. Âişe bt. Ebî Bekr (ö. 58)

Âişe bt. Ebî Bekr es-Sıddîk b. Ebî Kuhâfe b. Âmir. Hz. Peygamberin vefatından sonra halife olan Hz. Ebû Bekir'in kızı olup validesinin ismi Ümmü Rûmân bt. Umeyr'dir. Mekke'de dünyaya gelmiştir.¹⁹⁷

Babası Hz. Ebû Bekir, Peygamber Efendimizle birlikte Medine-i Münevvere'ye hicretinden dolayı aynı sene içerisinde o da âilesiyle birlikte hicret etmiştir. Hicretin ikinci yılında Peygamberimiz ile evlenmiştir.¹⁹⁸ Hz. Âişe, Kitap ve peygamberin sünneti fevkalâde iyi bilen sahâbilerden olmasıyla ilmî bir üstünlüğe sahiptir. İki binden fazla hadis rivayet ederek *muksirûndan* olmuştur.¹⁹⁹ Hz. Âişe'nin, hadis sahasındaki üstünlüğü sadece rivâyetlerinin çokluğu değil; rivayet ettiği hadisleri yorumlaması ve onlardan hüküm çıkarması da temeyyüz eden vasfıdır.²⁰⁰

Ebû Seleme, tartışmasız tüm kaynaklarda en çok Hz. Âişe'den rivâyette bulunmuştur.²⁰¹ Çünkü Hz. Âişe, kendisinin süt teyzesi olmuştur.²⁰² Ebû Seleme, süt teyzesi olması hasebiyle Hz. Âişe'nin yanına rahatça girip çıkabilme imkânı bulmuştur. Ebû Seleme'nin Hz. Âişe'den gelen rivâyetleri ekseriyetle soru-cevap şeklinde olmuştur. Ebû Seleme'nin, Hz. Âişe'den aktardığı rivâyetlerini, mükerrerler olmadan, sayı bakımından şu şekilde tasnif edebiliriz:

Buhârî'de 9 rivâyet; Müslim'de 13 rivâyet; Ebû Dâvûd'da 2 rivâyet; Tirmizî'de 2 rivâyet; Nesâî'de 9 rivâyet; İbn Mâce'de 4 rivâyet; Muvatta'da ise 2 rivâyet bulunmaktadır. Bu rivâyetler, mükerrerleriyle birlikte yüksek sayılara ulaşmaktadır.

¹⁹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 384.

¹⁹⁸ Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, TDV Yay. İstanbul 1989, II, 202.

¹⁹⁹ Babanzâde, I, 26.

²⁰⁰ Zerkeşi, Bedruddîn, *Hz. Âişe'nin Sahâbeye Yönelttiği Eleştiriler*, Neşre Hrz. Bünyamin Erul, Otto Yay. Ankara 2007, 33.

²⁰¹ Ebû Seleme'nin Hz. Âişe'den rivâyette bulunduğu rivâyetler şunlardır: Buhârî'de şu bablarda yer alır: Buhârî, Güsl, 3; Güsl, 25; Teheccüd, 16; Cenâiz, 3; Hac, 130; el-Mezâlim ve'l-Gadab, 13; Bedu'l-Halk, 2; Menâkıb, 25; Fedâilu'l-Ashâb, 33. Müslim'de şu bablarda yer alır: Müslim, Hayz, 42, 43; Müsâfirin, 125; Müsâfirin, 126; Müsâfirin, 127; Müsâfirin, 200; Müsâfirin, 298; Cenâiz, 147; Cenâiz, 101; Siyâm: 176; Siyâm: 177; Nikâh: 78; Müsakaât: 142. Ebû Dâvûd'da şu bablarda yer alır: Ebû Dâvûd, Nikâh, 29; Hatem, 5. et-Tirmizî'de şu bablarda yer alır: Tirmizî, Deâvât, 31; Menâkıb, 26. Nesâî'de yer alanlar: Nesâî, Tahâret, 144; Tahâret, 152-154; Mevâkıt, 136; Kıyâmu'l-Leyl, 12; Kıyâmu'l-Leyl, 55; Siyâm, 64; Siyâm, 34-35; Nikâh, 66. İbn Mâce'de yer alanlar: İbn Mâce, Tahâret, 55; İkâmet, 173; Siyâm, 30; Nikâh, 17. Muvatta'da yer alanlar ise: Tahâret, 72; Salâtu'l-Leyl, 9.

²⁰² Hz. Ebû Bekr'in kızı Ümmü Gülsüm Ebû Seleme'yi emzirdiği için Hz. Âişe onun süt teyzesi olmuştur.

Ebû Seleme'nin Hz. Âişe'ye çok fazla soru sorduğunu daha önce de ifade etmiştik. Ebû Seleme'nin Hz. Âişe'ye yönelttiği sorular ise şu şekildedir:

- Hz. Peygamberin, Ramazan Ayında gece namazları nasıldı?²⁰³
- Haksız yere bir tarlaya el koyan kimsenin günahı nedir?²⁰⁴
- Peygamberimiz gece kalktığı zaman namaza neyle başladığı?²⁰⁵
- Peygamberimizin ikindi namazındaki nafile namazı nasıldı?²⁰⁶
- Peygamberimiz kaç kefen ile kefenlendi?²⁰⁷
- Peygamberimizin vefat günü neler yaşandı?²⁰⁸
- Peygamberimizin orucu nasıldı ve nasıl tutardı?²⁰⁹
- Peygamberimizin eşlerine vermiş olduğu mehir miktarı ne kadardı?²¹⁰
- Peygamberimiz nasıl gusül abdesti alırdı?²¹¹
- Gusül abdestini gerektiren şeyler nelerdir?²¹²

Sorulardan da anlaşılacağı üzere hemen hemen her konuda sorulan soruların olduğu görülmektedir. Söz konusu sorularının daha çok ibadet, temizlik, adalet, hukuk vb. gibi konularda yoğunlaşmış olduğunu görmekteyiz. Özellikle mahrem olarak ifade edilebilecek soruların rahatça sorulmuş olması, Hz. Âişe'nin kendisinin süt teyzesi olmasına bağlanabilir.

2.1.1.2. Ebû Hureyre (ö. 58)

Müslüman olmadan önceki isminin Abdüşems olduğu; İslâmiyet'le şerefyâb olduktan sonra ise Peygamberimiz tarafından ismi Abdullah veya Abdurrahman olarak değiştirilmiştir.²¹³

²⁰³ Buhârî, Teheccüd, 16; Menâkıb, 24; Selâtu't-Terâvih, 1; Müslim, Müsâfirîn, 125. Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl, 36. Muvatta', Salâtu'l-Leyl, 9.

²⁰⁴ Buhârî, Mezâlim ve'l-Gasb, 13; Bedu'l-Halk, 2; Müslim, Müsakaât, 142.

²⁰⁵ İbn Mâce, İkamet, 180; Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl, 12; Tirmizî, Deâvât, 31.

²⁰⁶ Müslim, Müsâfirîn, 298; en-Nesâî, 36.

²⁰⁷ Müslim, Cenâiz, 47.

²⁰⁸ Buhârî, Cenâiz, 3.

²⁰⁹ Müslim, Siyâm, 176; İbn Mâce, Siyâm, 130; Nesâî, Savm, 34-35.

²¹⁰ Müslim, Nikâh, 78; İbn Mâce, Nikâh, 17; Nesâî, Nikâh, 66.

²¹¹ Müslim, Hayz, 43; Buhârî, Gusl, 2; Nesâî, Tahâret, 143, 152, 153.

²¹² Müslim, Hayz, 42; Buhârî, Gusl, 3; Nesâî, Tahâret, 143.

²¹³ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabâkâtî'l-Kebîr*, VI, 242.

Ebû Hureyre'nin babasının ismi Hâris olup, annesinin ismi ise Meymûne bt. Subeyh'tir. Devs kabilesine mensuptur. Kedileri çok sevmesinden dolayı Peygamberimiz tarafından Ebû Hureyre künyesiyle künyelenmiştir.²¹⁴

Ebu Hureyre'den gelen hadislerin sayısı mükerrerlerle birlikte beş binden daha fazladır. Bu sebeple ismi *muksirûn* râvilerin başında gelir.²¹⁵ Ashâb ve tâbiûn arasında sekiz yüzden daha fazla kimsenin Ebû Hureyre'den rivayette bulunduğu belirtilmiştir.²¹⁶

Kaynaklarda Ebû Hureyre'nin, h. 58'de vefat ettiği zikredilmektedir.²¹⁷

Ebû Seleme'nin çok fazla istifâde ettiği ve kendisinden çokça rivâyette bulunduğu bir diğer sahâbi ise Ebû Hureyre'dir. Ebû Seleme'nin, Ebû Hureyre'den aldığı rivâyetleri²¹⁸, mükerrerler olmadan, sayı bakımından şu şekilde tasnif edebiliriz:

Buhârî'de 4 rivâyet; Müslim'de 7 rivâyet; Ebû Dâvûd'da 2 rivâyet; Tirmizî'de 5 rivâyet; Nesâî'de 4 rivâyet; İbn Mâce'de 1 rivâyet; Dârimî'de 2 rivâyet; Muvatta'da ise 1 rivâyet bulunmaktadır. Bu rivâyetler, mükerrerleriyle birlikte yüksek sayılara ulaşmaktadır.

Ebû Seleme, bazı konularda Ebû Hureyre'den farklı rivâyetlerde bulunmuş ve yeri geldiğinde fikrini ona söylemekten de çekinmemiştir. Söz konusu olaylardan biri şu şekildedir: Ebû Seleme, Ebû Hureyre'den aktardığına göre: Resulullah; *Hastalık bulaşması yoktur* buyurmuş ve yine rivâyet etmiş ki: Resulullah *Hasta develerin sahibi sağlam develerin sahibi üzerine deve getirmez* buyurmuşlar.²¹⁹ Ebû Seleme, Ebû Hureyre'den gelen bu birbirinden farklı anlamalara haiz olan konuyu Ebû Hureyre'ye sormuştur. Ebû Hureyre de cevap olarak ikincisini söylemiş birincisinden vaz geçmiştir.

²¹⁴ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 263.

²¹⁵ Kandemir, M. Yaşar, "Ebû Hüreyre", *DİA*, TDV. Yayınları, İstanbul 2004, X, 162.

²¹⁶ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 265.

²¹⁷ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 266.

²¹⁸ Buhârî'de geçen rivâyetleri şunlardır: Buhârî, Terâvih, 1; Buyû', 1; Tıb, 53; Ta'bir, 10. Müslim'de geçen rivâyetleri şunlardır: Müslim, Salât, 27, 30, 31; Mesâcid, 107; Hac, 507; Selâm, 104; Fedâil's-Sahabe, 152, 180. Ebû Dâvûd'da geçen rivâyetleri şunlardır: Ebû Dâvûd, Tatavvu', 26; Diyât: 6. Tirmizî'de geçen rivâyetleri şunlardır: Tirmizî, Cenâiz, 38; Rida', 8; Talâk, 3; Zühd, 39; Menâkıb, 17. Nesâî'de geçen rivâyetleri şunlardır: Nesâî, Mesâcid, 7; Tatbik, 95; Siyâm, 40; Kasâme, 29. İbn Mâce'de geçen rivâyetler şunlardır: İbn Mâce, İkâmet, 173. Dârimî'de geçen rivâyetleri şunlardır: Dârimî, Salât, 162; Fezâilu'l-Kur'an, 34. Muvatta'da geçen rivâyetleri ise şunlardır: Muvatta', Kur'an, 12.

²¹⁹ Müslim, Selâm, 104-105.

Bunun üzerine O: ‘‘Ben, Ebû Hureyre’nin söz konusu bu hadisin dışında, söylediği başka şeyleri unuttuğuna şahit olmadım’’ diyerek kanaatini belirtmiştir.²²⁰

Ebû Seleme, *Hastalık bulaşması yoktur* rivâyetini Ebû Hureyre’den işittiğinden çok emin bir şekilde zikretmektedir. Ebû Seleme şöyle der: ‘‘Yemin olsun ömrüme ki, Ebû Hureyre bizlere, Resulullah’ın *Hastalığın bulaşması olmaz* şeklinde buyurmuş duğunu aktarıyordu. Bilmiyorum Ebû Hureyre mi unuttu yoksa iki sözden biri diğerini nesh mi etti?’’²²¹ Ebû Seleme, konu hakkındaki görüşlerini bu şekilde açıklamaktadır.

Bu rivâyet, hadis tenkidinin çok erken zamanlarda başlamış olduğunu gösterir mahiyette bir rivâyettir. Birbiriyle çelişkili olan rivâyetlerde hangisinin daha sahih olduğunu, şahit göstermek suretiyle çelişkiyi izâle eden bilgiler söz konusudur. Ebû Seleme’nin doğruya ulaşmak için Ebû Hureyre’ye önceki rivâyetlerini hatırlatması ve bu yöntemle en doğruya birinci ağızdan ulaşmaya çalışması, bir âlimin ilim alma yolunda takib edeceği metodu da göstermektedir.

Buna benzer bir olay da peygamberimizin mescidinin fazileti hakkında yaşanmıştır. Zira Ebû Seleme ‘‘Peygamber Mescidi’nde kılınan bir namaz, diğer mescidlerde kılınan bin namazdan çok daha sevaptır’’ rivâyetini Ebû Hureyre’den işitmesine rağmen, Ebû Hureyre’nin vefat etmesinden dolayı üzüntü duyarak bu hadisin sıhhat durumunu başkasına sorma gereği duymuştur. Ebû Hureyre’nin rivâyet ettiği hadisin aynısını tekrar duyunca kendisini kınamıştır.²²² Ebû Seleme, Ebû Hureyre’den çok sayıda rivâyette bulunmuş ve ondan istifade etmiştir.

2.1.1.3. Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74)

Sa’d bin Mâlik bin Sinân b. Ubeyd b. Sa’lebe. Künyesi Ebû Saîd’dır. Babası Uhud Savaşında şehid olanlardandır. Ebû Saîd, Peygamberimizden çok hadis rivâyet etmiş olanlardan. Ebû Saîd el-Hudrî hakkında ‘‘Sahabe gençleri arasında fıkıh en çok bilen kişiydi’’ denmektedir. Vefat tarihi konusunda çeşitli rivâyetler mevcut olmakla birlikte h. 74 senesi olması kuvvetle muhtemel görülmüştür.²²³

²²⁰ Buhârî, Tıb, 53.

²²¹ Bkz. Müslim, Selâm, 105.

²²² Nesâî, Mesâcid, 7; Müslim, Hac, 94; İbn Mâce, İkâmetu’s-Salât, 195.

²²³ İbn Hacer, Ebu’l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed ibn Hacer, *Sahabe-i Kirâm Ansiklopedisi:- el-İsâbe*, (çev. Naim Erdoğan), İz Yay. İstanbul 2009, II, 348-349.

Ebû Seleme'nin çokça rivâyette bulunduğu ve sorularına almış olduğu cevaplarla istifade ettiği bir diğer sahâbî ise Ebû Saîd el-Hudrî'dir. Genç olan sahâbîlerin en fakihî olarak bilinen Ebû Saîd ‘*imâm*’ ve ‘*Medine müftüsü*’ lakaplarıyla anılmış, pek çok içtihadı kaynak eserlerde yer almıştır. Rivâyet etmiş olduğu 1170 hadis ile, 1000’den daha fazla hadis aktaran yedi sahâbî arasına dâhil olmuştur.²²⁴ Ebû Seleme, Ebû Saîd el-Hudrî’den aldığı rivâyetleri²²⁵, mükerrerler olmadan, sayı bakımından şu şekilde tasnif edebiliriz:

Buhârî’de 4 rivâyet; Müslim’de 3 rivâyet; Ebû Dâvûd’da 1 rivâyet. Bu rivâyetler, mükerrerleriyle birlikte çok daha yüksek sayılara ulaşmaktadır.

Ebû Seleme'nin soru sorma yönünün çok bariz şekilde gelişmiş olduğu rivâyetlerinden anlaşılmaktadır. Hz. Âişe’den sonra en çok soru sorduğu sahâbînin Ebû Saîd el-Hudrî olduğunu ifade edebiliriz. Sorduğu soruların bir kısmı şu şekildedir:

- Peygamberimiz, yağmur dolayısıyla mecdidde çamura secde etti mi?²²⁶
- Peygamberimiz, kadir gecesinin zamanını zikretti mi?²²⁷
- Peygamberimizin, Harûriyye’den söz ettiğini işittin mi?²²⁸

Ebû Seleme'nin, Ebû Saîd el-Hudrî ile arasının çok iyi olduğunu rivâyetlerinden anlamamız mümkündür. Zira ondan rivâyette bulunacağı zaman genellikle ‘*dostum, arkadaşım*’ gibi lafızlar kullandığı görülmektedir.²²⁹

2.1.1.4. Ebû Katâde (ö. 54)

Ebû Katâde'nin isminin Nu'mân, Amr, Avn ve Beldeme olduğu da zikredilir. Medineli olup Selimeoğulları kabilesine mensuptur. Bedir Savaşında bulunduğu rivayet zayıf görülmekle birlikte daha sonra meydana gelen tüm savaşlara katıldığı bilinmektedir. Ebû Katâde, rivayet ettiği hadislerin sayısı 170 olup bu rivayetler toplu

²²⁴ Detaylı bilgi için bkz. Küçük, Raşit, ‘‘Ebû Saîd el-Hudrî’’, *DİA*, X, 223,224.

²²⁵ Buhârî’de geçen rivâyetleri şunlardır: Buhârî, Ezan, 41, 135; Fazlu Leyletü'l-Kadr, 2; İstîtabetu'l-Mürteddîn, 6. Müslim’de geçen rivâyetleri şunlardır: Müslim, Zekât, 147, 148; Siyâm, 216. Ebû Dâvûd’ta geçen rivâyetleri şunlardır: Ebû Dâvûd, Tatavvu’, 26.

²²⁶ Buhârî, İtikâf, 9; Fazlu Leyletü'l-Kadr, 2.

²²⁷ Buhârî, İtikâf, 9; Fazlu Leyletü'l-Kadr, 2.

²²⁸ Müslim, Zekât, 147; Buhârî, İstîtabetu'l-Mürteddîn, 6, 7.

²²⁹ Buhârî, Fazlu Leyletü'l-Kadr, 2

halde Ahmed bin Hanbel'in Müsned'inde mevcuttur. Ashâbın ileri gelenlerinden olan Ebû Katâde 54 yılında Medine'de vefat etti.²³⁰

Ebû Seleme'nin, Ebû Katâde'den ondan fazla hadis aktarmıştır.²³¹ Ebû Seleme'nin, Ebû Katâde'den almış olduğu rivâyetlerin genel muhtevası ise '*Rüya ve Ta'bîr*' vb. gibi konulara ilgilidir.

2.1.2. Hocalarıyla İlişisinin Değerlendirilmesi

Ebû Seleme'nin sorularına rivâyetlerle cevap veren, bir nevi ona hocalık yapan sahâbileri yukarıda zikrettik. Sadece isimleri açıklanan bu dört sahâbi dışında daha birçok sahâbiden de istifade etmiş ve onlardan almış olduğu bilgileri sonrakilere nakletmiştir. Ebû Seleme'nin muhaddislik yönünü belirginleştiren rivâyetlerin ekseriyeti, yukarıda ismini ve rivâyetlerini zikrettiğimiz sahâbilerden gelmektedir. Hemen hemen tüm kaynaklardaki rivâyetlerin sahâbe ravîleri bunlardır. Fakat Ebû Seleme'nin ilmine ve hadis ilmindeki yönünün gelişmesine katkı sağlayan çok sayıda sahâbenin de olduğunu ifade etmemiz gerekir. Mesela şâirlik vasfıyla ön planda olan Hassan b. Sâbit²³², Câbir bin Abdillâh²³³, Enes bin Mâlik²³⁴, Abdullah bin Ömer²³⁵, Ebû Useyd²³⁶, Zeyd b. Hâlid el-Cühenî²³⁷, Abdullah b. Amr b. Âs²³⁸, Muğîre b. Şu'be²³⁹, Revvâd el-Leysi²⁴⁰ gibi çok sayıda meşhur sahâbeden rivâyetleri de mevcuttur.

Ebû Seleme'nin, İbn Abbas'tan çok az rivâyetinin olduğu tespit edilmiştir.²⁴¹ Bunu da Ebû Seleme'nin İbn Abbas ile olan çeşitli ilmî tartışmalarına bağlamak mümkündür. Zira bu konuya çalışmanın belirli yerlerinde değinilmişti.²⁴² Hatta kendisi de bu konuyla ilgili pişmanlık duyduğunu belirtmektedir.

²³⁰ Buhârî, *Tarihu'l-Kebîr*, II, 258,259; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, XII, 204, 205.

²³¹ Buhârî, Tıb, 39; Ta'bîr, 10; Ta'bîr, 46; Müslim, Rüya, 1, 2; Dârimî, Rüya, 4.

²³² Buhârî, Salât, 68; Edeb, 91; Müslim, Fedâilu's-Sahabe, 152.

²³³ Buhârî, Megâzî, 34; Tefsîr 96/1; Müslim, İmân, 257.

²³⁴ Nesâî, Mevâkit, 8.

²³⁵ Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl, 60.

²³⁶ Buhârî, Fedâilu's-Sahabe, 179.

²³⁷ Ebû Dâvûd, Tahâret, 25.

²³⁸ Nesâî, Siyâm, 76.

²³⁹ Tirmizî, Tahâret, 16.

²⁴⁰ Tirmizî, Birr, 90.

²⁴¹ Dârimî, Mukaddime, 47.

²⁴² Buhârî, Tefsîr, 65. Sure 2. Bab.

Ebû Seleme, Hz. Âişe dışında hanım sahâbilerden de rivâyetlerde bulunmuş olduğu görülmektedir. Ebû Seleme'nin, tespit ettiğimiz kadarıyla Hz. Âişe dışında özellikle Ümmü Seleme ve Fâtıma bt. Kays'tan rivâyetleri mevcuttur. Ümmü Seleme'den gelen rivâyetlerinin sadece en-Nesâî'de bulunduğunu ifade etmek gerekir.²⁴³ Fakat Fâtıma bt. Kays'tan gelen rivâyetleri ise birçok kaynakta mevcuttur.²⁴⁴ Ebû Seleme'nin, Fâtıma bt. Kays'tan gelen rivâyetleri, bizzat soru sormak suretiyle kendisinden almış olduğu cevaplar niteliğindedir. Fâtıma bt. Kays'tan gelen bütün rivâyetlerin mahiyeti boşanma, iddet vb. gibi konularla ilgilidir. Bu konudaki rivâyetlerin, fikhî alana cevap mahiyeti taşıdığını da belirtmek gerekir.

Ebû Seleme'nin, bazı konularda sadece bir sahâbîden değil de birden fazla sahâbeden bulunmuş olduğu rivâyetleri de mevcuttur. Bu gibi rivâyetlerin içeriğine baktığımız zaman aynı alana taalluk eden konular olduğu görülecektir. Söz konusu rivâyetlerin genel mahiyeti kasâme ile ilgilidir.²⁴⁵ Aynı mevzu hakkında birçok sahâbeden gelen rivâyetler birbirini tamamlar niteliktedir. Bu gibi rivâyetler konunun daha iyi anlaşılması ve yorumlanmasına katkı sağladığını da ifade etmek gerekir.

Bu başlık altında Ebû Seleme'ye hocalık yapan ve Hz. Peygamberden nakilde bulunan çok sayıda sahâbenin olduğu tespit edildi. Ebû Seleme'nin bu sahâbilerle görüştüğü, sohbet ettiği ve yeri geldiğinde ilmî tartışmalarda bulunduğu gözlemlenmiştir. Kendisinin tabiûnun büyüklerinden olması ve ilme yatkın olması, bu alanda yetişmesine, etkilerinin olduğunu gösterir mahiyettedir. Sahâbilerden gelen rivâyetlerinin hadis ilmi açısından mu'asarât²⁴⁶ ve likâ²⁴⁷ şartına uyum sağladığı da bilinmektedir. Dolayısıyla rivâyetlerinin sahih olmasında bu gibi şartların ehemmiyet arz ettiğini de belirtmek gerekir.

²⁴³ Nesâî, Mesâcid, 7; Siyâm, 34; Mevâkit, 36.

²⁴⁴ Müslim, Talâk, 37, 38, 49; Tirmizî, Nikâh, 37; en-Nesâî, Talâk, 72.

²⁴⁵ Müslim, Kasâme, 7, 8; Nesâî, Kasâme, 2; Ebû Dâvûd, Diyât, 9.

²⁴⁶ Karşılaşmaları ve birbirinden hadis almaları mümkün olan iki râvinin bir dönemde yaşamış olmaları durumu demektir. Bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 190.

²⁴⁷ Hocayla karşılaşp ondan hadis alma, semâ'da bulunma; hocadan muteber hadis öğrenme yollarından biriyle hadis alma. Aydın, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 165.

2.1.3. Talebeleri

Ebû Seleme'den hadis rivâyetinde bulunan çok sayıda râvi vardır. Kendi dönemi için çok önemli bir âlim olarak kabul edilen ve çok sayıda sahâbe ile görüşme, onlarla sohbet etme ve onlardan nakillerde bulunma şerefine nail olan Ebû Seleme'nin, söz konusu tecrübelerinden ve ilminden istifade etmek isteyen ve kendisinin ilmî birikimini günümüze nakletmeye çalışan çok zevât olmuştur. Ebû Seleme'den rivâyette bulunanların ekseriyetinin, hadis ilmi bakımından da üstad kabul edilen kimseler olduğu tespit edilmiştir.

Bu bölümde kendisinden istifade edenlerin tamamı olmasa da önemli bir kısmı zikredilecektir. Ebû Seleme'nin talebeliğini yapmış, ondan hadis aktarmış kimselerin başında ise şu isimler zikredilebilir:

Oğlu Ömer, kardeşi İbrahim'in oğlu yani yeğeni Sa'd, kardeşlerinden Mus'ab'ın oğlu olan yeğeni Zürrâre, Urve, ez-Zührî, Irak b. Mâlik, eş-Şa'bî, Sa'id el-Makberî, Amr b. Dinâr, Ömer b. Abdulaziz, Nâfi' el-Umerî, Yahya b. Ebî Kesîr, Seleme b. Küheyl, Bükeyr b. el-Eşecc, Sâlim b. en-Nadr, Ebu'z-Zinâd, Ebû Tuvâle, Sevfân b. Süleym, Abdullah b. el-Fadl el-Hâşimî, Abdullah b. Ebî Lebîd, Şüreyk b. Ebî Nemr, Ebû Hâzım el-A'rec, Sâlih b. Muhammed b. Zâide, Abdullah b. Muhammed b. Akîl, Hâşim b. Urve, Yahya b. Sa'id, Osman b. Ebî Süleymân b. Cübeyr bin Mutîm, Muhammed b. Ebî Hermele, Muhammed bin Amr bin Alkame, Nûh b. Ebî Bilâl ve daha birçok kimse.²⁴⁸

Bu isimleri zikrettikten sonra, kendisinden daha çok hangi âlimin hadis aldığı, kendisinden rivâyette bulunan âlimlerin daha çok hangi konuya değindiklerini tespit etmeye çalışacağız. Kendisinden çok fazla rivâyette bulunan âlimleri kısaca da olsa açıklayacak ve rivâyetlerinin konuları üzerinde duracağız.

²⁴⁸ Zehebî, *Târihu'l-İslâm ve veşeyâtî'l-Meşâhiri ve'l-E'lâm*, 522; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 288; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XII, 117. Sadece bu eserinde Ebû Seleme'den rivâyette bulunmuş isim sayısı 78'dir.

2.1.3.1. İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124)

Ebû Seleme'den çok sayıda rivâyette bulunan âlimlerin başında İbn Şihâb ez-Zührî gelmektedir.²⁴⁹ Zührî, hicrî 51 yılında Medine şehrinde dünyaya geldi.²⁵⁰ Kendisinin hicrî 50, 56 veya 58 senesinde dünyaya geldiği de rivâyet edilir.

Kureyş kabilesinin Zühreoğulları koluna bağlıdır. Zührî, hadislerin bir araya toplanması ve yazıya aktarılmasını gerçekleştiren grubun içinde yer alanlardandır. Zührî, sahâbe-i kirâmdan gelen rivâyetleri henüz talebelik yıllarında yazmaya başlamıştır.²⁵¹ Bir hadis âlimi olarak İbn Şihâb ez-Zührî, şöhreti tedvindeki rolüyle kısıtlı değildir. Kendisinin sikâ bir râvi olması, çok hadis bilmesi ve aktarması, Hicâz ve Şam bölgelerinin hadislerini en iyi bilenlerden olması sıfatıyla senelerce bu bölgeler arasında gerçekleştirdiği yolculuklarla ilmî alışverişin yönünü belirlemesi, Şam bölgesi ve civarında isnadlı bir şekilde hadis rivâyetini başlatması, âbiûndan sonraki döneminde görüşleri ve eserleriyle etkili olan, tasnif döneminin erken safhalarına ait ürünleri veren belli başlı âlimlere hocalık yapması gibi yönleri son derece önemlidir.²⁵²

Kütüb-i Tis'a'da Ebû Seleme'den hadis aktaran kimseler içerisinde rivâyetleri en fazla olan kimse Zührî'dir. Rivayetlerinin sayısı mükerrerlerle birlikte 40 civarındadır. Bu rivayetleri ekseriyetle "haddeseni" ve "an" gibi edâ sigalarıyla rivâyet etmiştir.

2.1.3.2. Yahya b. Ebî Kesîr (ö. 129)

Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan çok sayıda rivâyette bulunmuş olan bir başka âlim ise Yahya b. Ebî Kesîr'dir.²⁵³ Kendisi aslen Basra'lıdır. İbn Kesîr'in hicrî birinci yüzyılın

²⁴⁹ Buhârî'de geçen rivâyetleri için bkz. Buhârî, Salât, 68; Cenâiz, 3; Terâvih, 1; Fedâilu'l-Ashâb, 33; Meğâzî, 34; Tefsîr, 96, 1; Tıb, 53; Edeb, 91; Ta'bîr, 10. Müslim'de geçen rivâyetleri için bkz. Müslim, Salât, 27, 30; Zekât, 148; Hac, 507; Kasâme, 7,8; Selâm, 104; Rüya, 1; Fedâilu's-Sahabe, 152, 180. Ebû Dâvûd'da geçen rivâyeti için bkz. Ebû Dâvûd, Diyât, 9. Tirmizî'de geçen rivâyetleri için bkz. Tirmizî, Rida', 8; Birr, 9. en-Nesâî'de geçen rivâyetleri için bkz. Nesâî, Mesâcid, 7; Talâk, 95; Siyâm, 76; Buyu', 109; Kasâme, 2. Dârimî'de geçen rivâyetleri için bkz. Dârimî, Mukaddime, 37; Rüya, 4; Fezâilu'l-Kur'an, 34. Muvatta'da geçen rivâyetleri için bkz. Muvatta', Buyû', 8; Şuf'a, 1.

²⁵⁰ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 445.

²⁵¹ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVI, 433.

²⁵² Hayatı ve ilmî yönü için daha geniş bilgi için bkz. Özkan, Halit, "Zührî", *DİA*, XLIV, 544-549.

²⁵³ Buhârî'de geçen rivâyetleri için bkz. Buhârî, Gusl, 25; Ezan, 41, 135; Fazlu Leyleti'l-Kadr, 2. Müslim'de geçen rivâyetleri için bkz. Müslim, İman, 257; Salât, 31; Müsâfirîn, 126, 200; Siyâm, 177, 216; Talâk, 38. Tirmizî'de geçen rivâyetleri için bkz. Tirmizî, Cenâiz, 38; Deâvât, 31. Nesâî'de geçen rivâyetleri için bkz. Nesâî, Mevâkit, 36; Kıyâmu'l-Leyl, 12, 55; Siyâm, 35, 40, 49; Kasâme, 29. İbn Mâce'de geçen rivâyeti için bkz. İbn Mâce, İkâmet, 180. Dârimî'de geçen rivâyetleri için bkz. Dârimî, Cihâd, 1.

ortalarında doğmuş olduğu tahmin edilmektedir. Babasının ismi Yesâr, Naşît, Dînâr olduğu da kaynaklarda zikredilir. Kendisi, Tay kabilesinin mevlâsı olmasından Tâî, yaşamının nihâyetine doğru Yemâme bölgesine ikâmetinden Yemâmî nisbeleriyle anılır.²⁵⁴

Sahabe-i Kirâm'dan yalnızca Hz. Enes b. Mâlik'i gördüğü, fakat ondan hadis işitmediği ifade edilmektedir. Hadis ilminin dışında fıkıh, tefsir gibi ilim dallarında da iyi bir eğitim gördüğü zikredilir. İlim için on sene Medine şehrinde kaldı. Emevî idaresinin birtakım uygulamalarını tenkid etmesinden dolayı sorguya çekilen ve türlü işkencelere maruz kalan İbn Ebî Kesîr 129 senesinde vefat etti.²⁵⁵

Yahyâ b. Ebî Kesir, Ebû Seleme'den hadis rivayet edenler arasında rivayeti fazla olanlardandır. Rivayetlerinin sayısı mükerrerlerle beraber 15 civarındadır.

2.1.3.3. Yahya b. Saîd el-Ensârî (ö. 144)

Ebû Seleme'den fazlaca rivâyette bulunan bir diğer râvi ise, Yahya b. Saîd'dir.²⁵⁶ Yahyâ b. Saîd, 70 yılından önce doğduğu anlaşılmaktadır. Yahyâ bin Saîd, fukahâ-i seb'anın öğrencilerindendi ve yaşamış olduğu devrin Medine'nin âlimi diye bilinirdi.²⁵⁷

Enes bin Mâlik dışında Sâib b. Yezîd, Ebû Ümâme gibi sahâbîlerden; Saîd bin Müseyyeb, Zeynelâbidin Ali b. Hüseyin, Muhammed b. Abdurrahman b. Sevbân, Amre bt. Abdurrahman, Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf, İbn Şihâb ez-Zührî, A'rec lakabıyla tanınan Abdurrahman b. Hürmüz gibi tâbiîlerden hadis öğrendi.

Yahyâ b. Saîd hakkında övgülü sözler zikredilmiş ve hadis ilminde “*sika, hüccet ve imâm*” şeklinde ta'dîl edilmiş, yaşadığı dönemde Hicaz bölgesinin önde gelen muhaddisi kabul edilmiştir.²⁵⁸ İyi bir fakîh olan Yahyâ b. Saîd'in Bağdat kadılığı yaptığı da rivayet edilmektedir. Yahya b. Saîd, 144 senesinde vefat etmiştir.²⁵⁹

²⁵⁴ Camcı, Selçuk, “Yahya b. Ebû Kesîr”, *DİA*, XLIII, 241-242.

²⁵⁵ Hayatı ve ilmî yönü için daha geniş bilgi için bkz. Camcı, Selçuk, “Yahya b. Ebû Kesîr”, *DİA*, XLIII, 241-242.

²⁵⁶ Buhârî'de geçen rivâyetleri için bkz. Buhârî, Tıb, 39. Müslim'de geçen rivâyetleri için bkz. Müslim, Rüya, 2; Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl, 60; Siyâm, 64. İbn Mâce, Tahâret, 55.

²⁵⁷ Zehebî, *Siyeru Alâmu Nübela*, V, 468.

²⁵⁸ Geniş bilgi için bkz. Yılmaz, Hayati, “Yahyâ b. Saîd el-Ensârî”, *DİA*, XLIII, 261, 262.

²⁵⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 358.

Yahyâ b. Saîd, *Kütüb-i Tis'a*'da Ebû Seleme'den hadis rivayet edenler arasında rivayeti fazla olanlardandır. Rivayetlerinin sayısı mükerrerlerle beraber 15'tir. Bu rivayetleri çoğunlukla “an” eda sigalarıyla rivayet etmiştir. Ayrıca Ebû Seleme'ye bizzat soru sorduğu da rivâyetler arasında yer alır.

2.1.3.4. Muhammed b. İbrahim b. Hâris et-Teymî (ö. 129)

Muhammed bin İbrahim b. Hâris et-Teymî Ebû Abdillâh. Dedesinin ismi Hâris b. Hâlid olup ilk muhâcirlerdendir. Ayrıca dedesinin Hz. Ebû Bekir'in amcasının oğlu olduğu rivâyetler arasında yer alır. Annesinin ismi Hafza bt. Ebî Yahya'dır.²⁶⁰

Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdillâh, Humrân b. Ebân, Urve b. Zübeyr, Atâ b. Yesâr, ebû Saîd el-Hudrî ve daha birçok âlimden rivâyetleri mevcuttur. Abdurrahman bin Amr el-Evzâî, Abdullâh b. Tâvûs, Muhammed b. Aclân, İbn Şihâb ez-Zühri, Hişâm b. Urve, Yahya b. Ebî Kesîr gibi çok sayıda râvi ondan rivâyet almışlardır.²⁶¹

Muhammed b. Sa'd, Muhammed b. İbrahim'in Medine ehlinde üçüncü tabakada yer aldığını zikreder. Birçok âlim onun hakkında “*sikâ*” olduğunu ifade etmişlerdir. Kesin olmamakla birlikte 129 senesinde vefat etmiştir.²⁶² Muhammed b. İbrahim'in Ebû Seleme kanalıyla aktardığı rivâyet sayısı 12'dir. Bu rivâyetlerin muhtevası özellikle nikâh, talak vb gibi konuları barındırır.²⁶³ Bu rivâyetler “*enne*” ve “*an*” eda sigalarıyla aktarılmıştır.

2.1.4. Talebeleriyle İlişkisinin Değerlendirilmesi

Daha önceden de ifade ettiğimiz gibi Ebû Seleme'den rivâyette bulunan çok sayıda âlim vardır. Yukarıda ismini zikrettiğimiz ve haklarında kısaca da olsa bilgi vermiş olduğumuz âlimler bu açıdan öne çıkan râvilerdir. teheccüd ve namaz vb. gibi konularda

²⁶⁰ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 301.

²⁶¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 302-303.

²⁶² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 304.

²⁶³ Buhârî, el-Mezâlim ve'l-Gadab, 13; Bedu'l-Halk, 2; İstîtâbetü'l-Mürteddîn, 6. Müslim, Cenâiz, 47; Zekât, 147; Nikâh, 78; Musakaât, 142. Ebû Dâvûd, Tahâret, 25; Nikâh, 29. Nesâî, Siyâm, 34; Nikâh, 66. İbn Mâce, Nikâh, 17.

Saîd b. Ebî Saîd el-Makburî²⁶⁴, namaz vakitleri vb. gibi konularda Muhammed b. Amr el-Leysî²⁶⁵ ve daha çok sayıda râvi Ebû Seleme'den rivâyette bulunmuşlardır.

Bu başlık altında hususi olarak ifade edilmesi gereken bir konu da Ebû Seleme'den rivâyette bulunan âlimlerin Ebû Seleme'ye doğrudan sormuş oldukları soruların olup olmadığı meselesidir. Genel manada rivâyetlere bakıldığı zaman, talebeleri tarafından Ebû Seleme'ye şu soruların sorulduğu görülmektedir:

*Yahya bin Ebî Kesîr, Ebû Seleme'ye, '*Kur'an-ı Kerim'de ilk inen bölüm hangisidir?*'²⁶⁶

*Nadr b. Şeybân, Ebû Seleme'ye, '*Senin, babandan duyduğun ve babanın da doğrudan doğruya Rasulullah'tan duyduğu, araya başka hiç kimsenin girmediği, Ramazan ayına dair bir hadis biliyor musun?*'²⁶⁷

*Mâlik'e şöyle bir rivâyet aktarılmıştır: '*Ebû Seleme ve Süleyman bin Yesâr'a bir şahit ile yemin ile hükmedilir mi?*'²⁶⁸ şeklinde sorular sorulmuş olduğunu görmekteyiz.

Çalışmanın gelecek başlıklarında bu konulara detaylı olarak değinildi. Ebû Seleme'nin kendisine sorulan sorulara nasıl cevap verdiği ve kendisinin de aynı konuda hangi sahâbilerden bilgi aldığı açıklanacak. Bu sebeple, tekrara düşmemek adına, burada sadece kendisine sorulan soruların muhtevası verilmekle iktifa edildi.

Bu başlık altında Ebû Seleme'den nakilde bulunan âlimleri/râvileri ifade etmeye çalıştık. Kendisinden rivâyette bulunan çok sayıda âlimin olduğuna şahit olduk. Bu âlimlerin/râvilerin büyük bir çoğunluğu, kendi dönemleri için söz sahibi olan ve halk arasında ilmiyle meşhur olan kimseler olması, Ebû Seleme'nin rivâyetlerinin de değerini ortaya koyması açısından ehemmiyet arz etmektedir.

²⁶⁴ Buhârî, Teheccüd, 16; Menâkıb, 25. Müslim, Müsâfirîn, 125; Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl, 36. Muvatta', Salâtu'l-Leyl, 9.

²⁶⁵ Tirmizî, Tahâret, 16; Ebû Dâvûd, Tatavvu', 26; Nesâî, Mevâkit, 8; İbn Mâce, İkâmet, 173; Dârimî, Mukaddime, 11, 47; Salât, 162.

²⁶⁶ Bkz. Buhârî, Tefsîr, 74/1-4; Müslim, İmân, 257.

²⁶⁷ Nesâî, Siyâm, 40.

²⁶⁸ Muvatta', Akdiyye, 7.

2.2. RİVÂYETLERİ

2.2.1. Ebû Seleme'nin Kütüb-i Tis'a'daki Rivâyetleri

Kütüb-ü Tis'a'da Ebû Seleme tarafından rivâyet edildiği tespit edilebilen hadisler mükerrerler hariç 190 tanedir. Mükerrerlerle birlikte bu rivâyetlerin toplam sayısı 221'dir. Bu rivâyetler konularına göre sınıflandırıldığında, bunların farklı konularda olduğu görülmektedir.

2.2.1.1. Buhârî'nin Sahih'indeki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı

Ebû Seleme tarikiyle Sahih-i Buhârî'de tahrir edilen hadislerin sayısı mükerrerler hariç 36 tanedir. Bu hadislerin kitap/bölmelere dağılımı ise şöyledir:

Gusûl (2), Salât (1), Ezân (2), Teheccüd (1), el-Amel fi's-Salât (1), Cenâiz (1), Hac (1), Teravih (1), Fedlu Leyleti'l-Kadr (1), İ'tikâf (1), Buyu' (1), el-Mezâlim ve'l-gadab (2), Bedu'l-Halk (1), Menâkıb (1), Fedâilu Ashâbi'n-Nebî (1), Meğâzî (2), Tefsir (4), Nikâh (3), Talâk (1), Nafakât (1), Tıb (2), Edeb (1), İstîtâbetü'l-Mürteddîn (1), Ta'bîr (1), İ'tisâm (1), Tevhîd (1).

2.2.1.2. Müslim'in Sahih'indeki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı

Ebû Seleme tarikiyle Sahih-i Müslim'de tahrir edilen hadislerin sayısı mükerrerler hariç 36 tanedir. Bu hadislerin kitap/bölmelere dağılımı ise şöyledir:

Mukaddime (1), İmân (1), Hayız (2), Salât (3), Mesâcid (1), Müsâfirîn (5), Cenâiz (2), Zekât (1), Siyâm (4), Hac (1), Nikâh (1), Talâk (4), Rida' (1), Müsâkât (1), Kasâme (2), Selâm (1), Rüya (3), Fedâilu's-Sahabe (3).

2.2.1.3. Sünen-i Ebî Dâvûd'aki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı

Ebû Seleme tarikiyle Sünen-i Ebî Dâvûd'da tahrir edilen hadislerin sayısı mükerrerler hariç 9 tanedir. Bu hadislerin kitap/bölmelere dağılımı ise şöyledir:

Tahâret (2), Salât (1), Tatavvu' (1), Nikâh (1), Eymân (1), Hâtem (1), Diyât (2).

2.2.1.4. Sünen-i Tirmizî'deki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı

Ebû Seleme tarikiyle Sünen-i Tirmizî'de tahrir edilen hadislerin sayısı mükerrerler hariç 16 tanedir. Bu hadislerin kitap/bölmömlere dağılımı ise şöyledir:

Tahâret (1), Salât (1), Cenâiz (1), Nikâh (1), Rida' (1), Talâk (3), Edâhî (1), Birr (1), Zühd (1), Deâvât (1), Menâkıb (3), İlel (1).

2.2.1.5. Sünen-i Nesâî'deki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı

Ebû Seleme tarikiyle Sünen-i Nesâî'de tahrir edilen hadislerin sayısı mükerrerler hariç 24 tanedir. Bu hadislerin kitap/bölmömlere dağılımı ise şöyledir:

Tahâret (3), Mevâkît (2), Mesâcîd (1), Tatbîk (1), Kıyâmu'l-Leyl (4), Siyâm (5), Nikâh (1), Talâk (2), İhbâs (1), Buyu' (1), Kasâme (2), Zinet (1).

2.2.1.6. Sünen-i İbn Mâce'deki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı

Ebû Seleme tarikiyle Sünen-i İbn Mâce'de tahrir edilen hadislerin sayısı mükerrerler hariç 5 tanedir. Bu hadislerin kitap/bölmömlere dağılımı ise şöyledir:

Tahâret (1), İkâmet (2), Siyâm (1), Nikâh (1).

2.2.1.7. Sünen-i Dârimî'deki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı

Ebû Seleme tarikiyle Sünen-i Dârimî'de tahrir edilen hadislerin sayısı mükerrerler hariç 11 tanedir. Bu hadislerin kitap/bölmömlere dağılımı ise şöyledir:

Mukaddime (5), Salât (1), Rûya (1), Talâk (1), Cihâd (1), Ferâiz (1), Fedâilu'l-Kur'an (1).

2.2.1.8. Muvatta'daki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı

Ebû Seleme tarikiyle Muvatta'da tahrir edilen hadislerin sayısı mükerrerler hariç 16 tanedir. Bu hadislerin kitap/bölmömlere dağılımı ise şöyledir:

Tahâret (1), Nîdâ (2), Salâtu'l-Leyl (2), Sefer (1), Kur'an (1), Hac (1), Nuzûr (1), Sayd (1), Talâk (3), Buyu' (1), Şuf'a (1), Akdiyye (1).

2.2.1.9. Müsned'daki Rivâyetlerinin Konulara Göre Dağılımı

Ebû Seleme tarikiyle Müsned'de tahrir edilen hadislerin sayısı mükerrerler hariç 37 tanedir. Ahmed bin Hanbel'in *Müsned* isimli eseri, ale'r-ricâl sistemle tertib olunmuş hadis kitaplarından olması sebebiyle Ebû Seleme tarikiyle gelen rivayetlerin yer aldığı kitap/bölüm başlıkları yoktur. Fakat tespit edebildiğimiz kadarıyla rivayetler, daha çok şu şekilde zikredilebilir:

Cenâiz (4), Deâvât (3), Salât (5), Abdest/Gusûl (5), Nikâh (1), Fedâilu's-Sahabe (2), Rüya (2), Et'ime (2), İmân (1), İctihâd (1), Sefer (1), Tefsir (2), Leyle-i Kadr (2), Mezâlim (3), Selâm (1), Sılâ-i Rahim (2).

2.2.2. Rivâyetlerinin İttisal Özelliği

Ebû Seleme'nin *Kütüb-ü Tis'a*'daki 190 rivâyetinden (mükerrerler hariç) toplam 7 tanesinin Mürsel rivâyet olduğu tespit edildi. Mürsel rivâyetler *Sünen-i Nesâî*'de 2²⁶⁹; *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da 2²⁷⁰; *Sünen-i Dârimî*'de 2²⁷¹; *Muvatta*'da ise 1²⁷² adettir.

Ebû Seleme'nin Mürsel²⁷³ olarak ifade edilen rivâyetlerinin çok az olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda babası Abdurrahman b. Avf'tan yaptığı rivâyetlerin Mürsel olduğunu ifade edenler, kendisinin küçük yaşta babasının vefat etmiş olmasına bağlamaktadırlar. Zira şu rivâyet babasından bizzat işittiği bir rivâyet olduğunu kanıtlar mahiyettedir. Nadr b. Şeybân, Ebû Seleme'ye, ‘‘*Senin, babandan duyduğun ve babanın da doğrudan doğruya Rasulullah'tan duyduğu, araya başka kimsenin girmedigi, Ramazan ayına dair bir hadis biliyor musun?*’’ şeklinde bir soru sorar. Ebû Seleme de ‘‘*evet*’’ dedikten sonra babasından bizzat duyduğu hadisi zikreder. Babam bana naklederek Rasulullah'ın *Allah, Ramazan orucunu size farz kıldı. Ramazan ayını ihya etmeyi de ben size tavsiye ve teşvik ediyorum. Kim inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Ramazan orucunu tutarsa ve o ayı ihya ederse annesinden doğduğu gün gibi günahlardan arınmış olur* şeklinde buyurduğunu ifade etmiştir.²⁷⁴

²⁶⁹ Nesâî, Ziyet, 49; Buyu', 109.

²⁷⁰ Ebû Dâvûd, Hatem, 5; Diyât, 6.

²⁷¹ Dârimî, Mukaddime, 11; Mukaddime, 17.

²⁷² Muvatta, Şuf'a, 1.

²⁷³ Mürsel hadis ve çeşitleri için bkz. İbn Salâh, *Ulumu'l-Hadis*, 51. Ayrıca bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 213-215.

²⁷⁴ Nesâî, Siyâm, 40.

Ebû Seleme'nin Muhaddisler tarafından Mürsel olarak kabul edilen rivâyetleri şu şekilde ifade edilebilir:

Şerik'ten gelen rivâyete göre Ebû Seleme peygamberimizin yüzük takması ile ilgili verdiği bilgi '*Resulullah, yüzüğü sağ eline takardı.*'²⁷⁵ Şeklindeki bu rivâyet mürsel rivâyetlerine örnektir.

Yine Ebû Seleme'den rivâyet edildiğine göre Resulullah'ın, *ortak olan kimseler arasında pay edilebilen mallarda şuf'a olduğuna dair hüküm verdi. Ortak olan insanlar arasında sınırın olduğu yerlerde ise şuf'a hakkı yoktur*²⁷⁶ şeklinde buyurduğu rivâyetidir. Bunun da Mürsel hadis olduğu ifade edilir.

Yahya b. Hamza'nın aktardığına göre, Ebû Seleme'nin sahâbî ravî olmadan Hz. Peygamberin; *Mü'minlerden ibadet edenlere iyi bakın, örnek alın* şeklinde buyurduğunu rivâyet etmiştir.²⁷⁷

Ebû Seleme'nin Mürsel rivâyetleri içerisinde şu rivâyette mevcuttur: Muhammed b. Amr el-Leysî, Ebû Seleme'nin şöyle dediğini zikreder: Hz. Peygamber, ölüm hastalığında şöyle buyurmuştur: *Hayber'de yemiş olduğum bir yemek sebebiyle şu ana kadar ıstırap çektim. Şu anda da yemiş olduklarımın zehrinden dolayı kalp damarlarımın kopma anlarındayım.*²⁷⁸

Bu başlık altında Ebû Seleme'den gelen fakat mürsel olarak kabul edilen rivâyetleri üzerinde durarak örneklerle sunmaya çalıştık. Mürsel rivâyet olarak ifade edilen tüm rivâyetlerin şahidi olabilecek çok sayıda rivâyetin olduğu da tarafımızca tespit edildi.

2.2.3. Rivâyetlerinin İlk Kaynağına Göre Özelliği

Ebû Seleme'nin *Kütüb-ü Tis'a*'daki, 190 rivâyetinden toplam 7 tanesinin Mürsel rivâyet olduğu ifade etmiştik. Bununla birlikte Ebû Seleme'ye ait olan rivâyetlerin müntehâsı bakımından da incelenmesi gerekmektedir. Bu sebeple bu başlık altında bu konuya değineceğiz. Yapılan araştırmada *Kütüb-i Tis'a* çerçevesinde Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf'tan gelen rivâyetlerin çoğunun senedinin Peygamber Efendimize

²⁷⁵ Ebû Dâvûd, Hatem, 5; Nesâî, Ziyet, 49.

²⁷⁶ Muvatta', Şuf'a, 1.

²⁷⁷ Dârimî, Mukaddime, 17.

²⁷⁸ Dârimî, Mukaddime, 11.

dayandığı tespit edilmiştir. Fakat bu rivâyetler arasında senedi sahâbide veya tabiûnda kalan rivâyetler de bulunmaktadır. Hadis usûlü ilmi açısından bir rivâyetin Hz. Peygamber’de, sahâbide veya tabiûnda nihayete ermesi, farklı kavramlarla isimlendirilir. Söz konusu kavramlar ise şunlardır:

Merfu’: Sened bakımından her ne şekilde olursa olsun, Peygamber Efendimiz’e açıkça ya da hükmen nispet edilen hadis.²⁷⁹

Mevkûf: Sahâbenin söz ve fiilleri, bunlarla ilgili haber.²⁸⁰

Maktu’: İslâm tarihinde ikinci nesil olan tabiûndan veya sonraki nesillerden birine ait olan söz ve iş, bu söz ve işle ilgili haber/hadis.²⁸¹

Kütüb-ü Tis’a’da tespit edilen rivâyetler bu açıdan incelendiğinde;

Sahîh-i Buhari’de yer alan rivâyetlerden 33 merfu’, 3 mevkûf.²⁸²

Sahîh-i Müslim’de 34 merfu’, 2 mevkûf.²⁸³

Sünen-i Tirmizî’de 14 merfu’, 2 mevkûf.²⁸⁴

Sünen-i Nesâî’de 23 merfu’, 1 mevkûf.²⁸⁵

Sünen-i Ebî Dâvûd’da 8 merfu’, 1 mevkûf.²⁸⁶

Sünen-i İbn Mâce’de 4 merfu’, 1 mevkûf.²⁸⁷

Müsned-i Ahmed b. Hanbel’de 37 merfu’.²⁸⁸

Sünen-i Dârimî’de 10 merfu’, 1 maktu’.²⁸⁹

²⁷⁹ İbn Salâh, *Ulûmu’l-Hadîs*, 45; Çakan, İsmail Lütfî, *Hadis Usûlü*, 99; Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 175-176; kavramlar hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. Subhî, Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, (çev. M. Yaşar Kandemir), 172.

²⁸⁰ İbn Salâh, *Ulûmu’l-Hadîs*, 46; Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 181-182; Çakan, İsmail Lütfî, *Hadis Usûlü*, 102; bkz. Subhî, es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, (çev. M. Yaşar Kandemir), 166.

²⁸¹ İbn Salâh, *Ulûmu’l-Hadîs*, 47; Çakan, İsmail Lütfî, *Hadis Usûlü*, 104; Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 170; bkz. Subhî, Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, (çev. M. Yaşar Kandemir), 168.

²⁸² Buhârî’deki Mevkûf hadisler için bkz. Ezân, 41; Cenâiz, 3; Meğâzî, 34.

²⁸³ Müslim’de geçen Mevkûf hadisler için bkz. Salât, 10; Cenâiz, 47.

²⁸⁴ Tirmizî’deki Mevkûf hadisler için bkz. Talâk ve Li’an, 3; Menâkıb, 25.

²⁸⁵ Nesâî’deki Mevkûf hadis için bkz. Nikâh, 66.

²⁸⁶ Ebî Dâvûd’taki Mevkûf hadis için bkz. Nikâh, 29.

²⁸⁷ İbn Mâce’deki Mevkûf hadis için bkz. Nikâh, 17.

²⁸⁸ Müsned’de Mevkûf hadise rastlanılmadı. Tamamının Merfu’ hadis olduğu tespit edildi.

²⁸⁹ Dârimî’de Mevkûf Hadis olmamakla birlikte bir adet maktu’ rivâyete rastladık. Maktu’ hadis için bkz. Ferâiz, 52.

Muvatta'-i Mâlik 'te 9 merfu', 5 mevkûf²⁹⁰ ve 2 maktu' hadis bulunmaktadır.²⁹¹

Ebû Seleme'den gelen rivâyetlerin çok büyük kısmı merfu' hadisten oluşmaktadır. Mükerrer rivâyetler hesaba katılmaksızın Ebû Seleme'den gelen hadis sayısının 190 olduğunu zikretmiştik. Bu rivâyetlerin 7 tanesi Mürsel; 15 tanesi Mevkûf; 3 tanesi Maktu' rivâyetlerdir. Bunun dışında kalanlar ise Merfu' rivâyetlerden oluşmaktadır.

2.2.4. Rivâyetlerinde Kullandığı Sığalar

Hadisleri öğrenmenin ve başkalarına aktarmanın çeşitli kuralları vardır. Bir hadisi başka birinden almaya *tahammül*, başkasına rivâyet etmeye *edâ* denmektedir. Rivâyetlerde kullanılan bu sığalar önem arz etmektedir. Bu kısımda Ebû Seleme'nin tahammül ve edâ bakımından durumu tespit edilmeye çalışılacaktır.

Ebû Seleme'nin *Kütüb-ü Tis'a* eserlerinde aktarmış olduğu tespit edilen 190 (mükerrerler hariç) hadisi incelendiğinde, onun en çok 'an' ve 'seele/seeltü' sigalarını kullandığı görülmektedir. Bunların dışında semi'a/semi'tü, ahberanî/ahberenâ, kâle/kâlet, haddesenî, enne/inne, yuhaddisu an, yuhbiru an gibi sigalarını kullandığı tespit edilmiştir.

Ebû Seleme'den rivâyet alan talebeleri hadis aktarırken en çok 'an' sigasını kullanmışlardır. Bunun dışında semi'tu/semia, enne, haddesenî/ haddesenâ/ haddese an/ haddesehû enne, ahberanî/ ahberanâ, seeltü, kale sigalarını kullanmışlardır.

2.2.4.1. An (عن)

Ebû Seleme'nin, sahâbilerden rivâyette bulunurken kullanmış olduğu sigalardan en çok kullandığı sigadır. Bu eda sigası *Kütüb-ü Tis'a*'da toplam 48 yerde kullanılmıştır. *Kütüb-ü Tis'a* eserleri içerisinde de en fazla *Müsned*'de kullanılmıştır.

2.2.4.2. Seele/Seeltü/Seelnâ (سأل/سألت/سألنا)

Ebû Seleme'nin, sahâbilerden rivâyette bulunurken kullanmış olduğu sigalardan en fazla kullandığı sigalardan biridir. Bu eda sigası *Kütüb-ü Tis'a*'da toplam 42 yerde

²⁹⁰ Muvatta'daki Mevkûf hadisler için bkz. Sayd, 12; Tahâret, 72; Akdiyye, 7; Nidâ, 19; Nuzûr, 4.

²⁹¹ Muvatta'daki Maktu' hadisler için bkz. Buyû', 8; Sefer, 58.

kullanılmıştır. *Kütüb-ü Tis*’a eserleri içerisinde de en fazla *Müslim ve el-Buhârî*’de kullanılmıştır.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu eda sigasının olduğu rivâyetler, Ebû Seleme’nin daha çok Hz. Âişe’den, Ebû Saîd el-Hudrî’den ve Ebû Hureyre’den aktardığı rivâyetlerde mevcuttur. Bu üç sahâbî içerisindeki kullanım oranı ise kahir ekseriyetle Hz. Âişe rivâyetlerinde görülmektedir.

2.2.4.3. Enne/İnne (أن/إن)

Ebû Seleme’nin, sahâbilerden rivâyette bulunurken en fazla kullanmış olduğu sigalardan bir diğeri de bu sigadır. Bu eda sigası *Kütüb-ü Tis*’a’da toplam 40 yerde kullanılmıştır. *Kütüb-ü Tis*’a eserleri içerisinde de en fazla *Müsned*’de kullanılmıştır.

2.2.4.4. Kâle/Kâlet (قال/قالت)

Ebû Seleme’nin, sahâbilerden rivâyette bulunurken kullanmış olduğu sigalardan bir diğeri de bu sigadır. Bu eda sigası *Kütüb-ü Tis*’a’da toplam 21 yerde kullanılmıştır. *Kütüb-ü Tis*’a eserleri içerisinde de en fazla *Müslim, el-Buhârî ve ed-Dârimî*’de kullanılmıştır.

2.2.4.5. Semi’a/Semi’tü/Semi’nâ (سمع/سمعت/سمعنا)

Ebû Seleme’nin, sahâbe-i kirâmdan rivâyette bulunurken kullanmış olduğu sigalardan bir diğeri de bu siga ve türevleridir. Bu eda sigası *Kütüb-ü Tis*’a’da toplam 18 yerde kullanılmıştır. *Kütüb-ü Tis*’a eserleri içerisinde de en fazla *el-Buhârî*’de kullanılmıştır.

2.2.4.6. Haddese/Haddestü/Haddesnâ/Yuhaddisu an (حدث/حدثت/حدثنا/يحدث عن)

Ebû Seleme’nin, sahâbe-i kirâmdan rivâyette bulunurken diğerlerine nispeten daha az kullandığı sigalardan biridir. Bu eda sigası *Kütüb-ü Tis*’a’da toplam 17 yerde kullanılmıştır. *Kütüb-ü Tis*’a eserleri içerisinde de en fazla *en-Nesâî*’de kullanılmıştır.

2.2.4.7. Ahberenî/Ahberenâ/Yuhbiru an (أخبرني/أخبرنا/يخبر عن)

Ebû Seleme'nin, sahâbe-i kirâmdan rivâyette bulunurken kullanmış olduğu en az sigadır. Bu eda sigası *Kütüb-ü Tis'a*'da toplam 4 yerde kullanılmıştır.

2.2.5. Rivâyetlerinde En Çok Kullanılan Sened Zincirleri

Bu başlık altında *Kütüb-i Tis'a* müelliflerinin Ebû Seleme'nin rivâyetlerinde en çok kullandıkları sened zincirlerine yer verilecektir. *Sünen-i İbn Mâce*, *Sünen-i Darimî* ve *el-Muvatta'* eserlerinde Ebû Seleme'ye ait tespit edilen rivâyetlerin tümü farklı senedlerle rivâyet edildiğinden bu üç esere temas edilmeyecektir. *Kütüb-i Tis'a*'nın diğer eserlerinde ise birden fazla olan sened zincirleri gösterilecektir.

2.2.5.1. Ebû Seleme'nin Sahîh-i Buhârî'deki Hadislerinde En Çok Kullanılan Sened Zincirleri

Sahih-i Buhârî'de tespit ettiğimiz kadarıyla, rivâyetlerde en fazla tekrar edilen sened zincirleri şunlardır:

*Zührî(ö.124)—Ebû Seleme(ö.94)—Ebû Hureyre(ö.58)—Hz. Peygamber. 3 hadis.

*Zührî—Ebû Seleme—Âişe(ö.58)—Hz. Peygamber. 2 hadis.

*Yahya b. Saîd(ö.144)—Ebû Seleme—Âişe—Hz. Peygamber. 2 hadis.

*Yahya b. Saîd—Ebû Seleme—Ebû Hureyre—Hz. Peygamber. 2 hadis.

2.2.5.2. Ebû Seleme'nin Sahîh-i Müslim'deki Hadislerinde En Çok Kullanılan Sened Zincirleri

Sahih-i Müslim'de tespit ettiğimiz kadarıyla, rivâyetlerde en fazla tekrar edilen sened zincirleri şunlardır:

*Zührî—Ebû Seleme—Ebû Hureyre—Hz. Peygamber. 4 hadis.

*Muhammed b. İbrahim(ö.129)—Ebû Seleme—Âişe—Hz. Peygamber. 3 hadis.

*Yahya b. Ebî Kesîr(ö.129)—Ebû Seleme—Ebû Hureyre—Hz. Peygamber. 2 hadis.

2.2.5.3. Ebû Seleme'nin Sünen-i Tirmizî'deki Hadislerinde En Çok Kullanılan Sened Zincirleri

Sünen-i Tirmizî'de tespit ettiğimiz kadarıyla, rivâyetlerde en fazla tekrar edilen bir adet vardır. Bu sened zinciri ise şudur:

*Abdumelik b. Umeyr(ö.136)—Ebû Seleme—Ebû Hureyre—Hz. Peygamber. 2 hadis

2.2.5.4. Ebû Seleme'nin Sünen-i Nesâî'deki Hadislerinde En Çok Kullanılan Sened Zincirleri

Sünen-i Nesâî'de tespit ettiğimiz kadarıyla, rivâyetlerde en fazla tekrar edilen iki adet rivâyet zinciri vardır. Bu iki sened zinciri ise şunlardır:

*Zührî—Ebû Seleme—Ebû Hureyre—Hz. Peygamber. 2 hadis.

*Yahya b. Ebî Kesîr—Ebû Seleme—Ebû Hureyre—Hz. Peygamber. 3 hadis

*Yahya b. Ebî Kesîr—Ebû Seleme—Âişe—Hz. Peygamber. 2 hadis.

2.2.5.5. Ebû Seleme'nin Sünen-i Ebû Dâvûd'deki Hadislerinde En Çok Kullanılan Sened Zincirleri

Sünen-i Ebû Dâvûd'da tespit ettiğimiz kadarıyla, rivâyetlerde en fazla tekrar edilen bir adet rivâyet zinciri vardır. Bu sened zinciri ise şudur:

*Muhammed bin Amr—Ebû Seleme—Ebû Hureyre—Hz. Peygamber. 2 hadis.

2.2.5.6. Ebû Seleme'nin Müsned'deki Hadislerinde En Çok Kullanılan Sened Zincirleri

Müsned-i Ahmed'te tespit ettiğimiz kadarıyla, rivâyetlerde en fazla tekrar edilen iki adet rivâyet zinciri vardır. Bu iki sened zinciri ise şu şekildedir:

*Zührî—Ebû Seleme—Âişe—Hz. Peygamber. 4 hadis.

*Zührî—Ebû Seleme—Ebû Hureyre—Hz. Peygamber. 3 hadis.

2.2.6. Rivâyetlerinin Cerh ve Ta'dîl Açısından Değerlendirilmesi

Hadis rivâyet eden râvilerin kusurlarının ve meziyetlerinin kendine özel bazı terimlerle tetkik edilerek ifade edildiği ‘‘cerh ve ta'dil ilmi’’ hadis ilim dalının önemli alanlarından birini oluşturmaktadır. Sözlü rivâyetlerin daha çok yaygın olduğu bir dönemde neşv u nema bulan bu ilmin, hadisin ve dolayısıyla İslâmiyetin’in muhafazası bakımından hicrî dördüncü yüzyıla kadar çok etkin bir rol oynadığı bilinmektedir. Bunun ehemmiyetini çok iyi bilen muhaddisler hadis senedinde bulunan her bir râviyi ayrı ayrı ele alıp incelemişlerdir. Yapılan derin araştırmadan sonra rivâyette bulunan râvi, çeşitli terimlerle cerh veya ta'dîl edilir.²⁹²

İbn Sa'd eserinde Ebû Seleme'nin *sika*²⁹³ ve fakih biri olduğunu;²⁹⁴ Zehebî, Ebû Seleme'nin ilimle çokça uğraştığını ve büyük bir istekle ilmi araştırmayı talep ettiğini ifade ettikten sonra Ebû Seleme'nin *fakih*, *müçtehid*²⁹⁵ ve *Hüccet*²⁹⁶ olduğunu belirtir.²⁹⁷ Ebû Zür'a, Ebû Seleme'nin *sika* ve *imam*²⁹⁸ olduğunu söyler.²⁹⁹ İbn Hibbân onu es-Sikât isimli eserinde zikreder.³⁰⁰

Bütün bu bilgiler her şeyden önce bir râvide bulunulması istenen hususlardır. Ebû Seleme hakkındaki bu görüşler hadis ilmi açısından önem arz etmektedir.

2.2.7. Rivâyetlerinin Muhtevası Açısından Tasnifi

Yapılan kaynak araştırmalarında, Ebû Seleme'nin rivâyet zincirinde yer aldığı çok sayıda hadis kaynağına ulaşıldı. Ebû Seleme'nin bu kaynaklardaki rivâyetlerini,

²⁹² Bu konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Yücel, Ahmet, *Hadis Tarihi ve Usulü*, İfav Yay. İstanbul 2010, 165-172; Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, İfav Yay. İstanbul 2013, 294-295; Subhi, Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları*, İfav Yay. İstanbul 2010, 82. Ayrıca bkz. Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Usulü*, İfav Yay. İstanbul 2010, 79-87.

²⁹³ Adalet ve zabt niteliklerini tam olarak taşıyan, hadis rivâyetinde güvenilir râvi. Detaylı bilgi için bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 277.

²⁹⁴ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabâkâtü'l-Kebîr*, VI, 155.

²⁹⁵ Ayet ve hadislerden hüküm çıkarma ve yeni hukukî ve dinî meseleleri halletme kudretine sahip olan bilgin. Böyle bir kimseye fakih veya müftî de denmiştir. Bkz. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 425.

²⁹⁶ Kimi âlimlere göre üç yüz bin, kimilerine göre ise sekiz yüz bin hadis bilen kimselere denir. Hadis alanındaki ehliyeti herkes tarafından kabul edilen, rivâyet ettiği hadisler delil olarak kullanılan, sika râvinin üstünde daha güvenilir râvi. Bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 118.

²⁹⁷ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 287; Nevevî, *Tehzibu'l-Esmâi ve'l-Luğât*, II, 241.

²⁹⁸ Hadis ilminde en üst mertebelere ulaşmış hoca. Buna göre bu ıstılah muhaddis ünvanı yerine kullanılır. Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis delil olarak kullanılır. Bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 137.

²⁹⁹ İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, XIII, 7; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 289.

³⁰⁰ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XII, 117.

konularına göre bir araya getirmenin ve başlıklar halinde sunmanın uygun olacağı düşünüldü. Zira Ebû Seleme, hemen hemen her konuda, doğrudan veya dolaylı olarak rivâyeti bulunan bir râvî. Ortak konu başlıkları seçilirken hadis kaynaklarındaki kitap/bab başlıkları da gözardı edilmemeye dikkat edildi. Fakat bu metinlerin Arapça asılları, fazla yekûn almaması için verilmedi. Ayrıca rivâyet zincirinde bulunan tüm râvilerin isimleri değil, Ebû Seleme ile ilintili olan kısımdan itibaren tercüme edilmeye başlandı.

2.2.7.1. Tahâret Hakkındaki Rivâyetleri

Ebû Seleme'den gelen rivâyetle Muğîre b. Şu'be şöyle demiştir: *Rasulullah ile birlikte bir seferdeydim. Rasulullah def-i hâcetini gidereceğinde insanların olmayacağı تنها bir yere giderdi.*³⁰¹

Temizlik bölümünde ifade edeceğimiz bir başka rivâyet ise misvak konusuyla ilgilidir. Söz konusu rivâyet Zeyd b. Hâlid el-Cühenî tarafından şöyle denmiştir: Peygamber'i şu şekilde buyururken duydum: *Şayet mü'minlere eza vermeyecek olsaydım, tüm namazların başında misvak kullanmalarını muhakkak emrederdim.*³⁰² Hadisi Zeyd b. Hâlid'den aktaran Ebû Seleme de şöyle dedi: “Zeyd kulağına, kâtiplerin kulak arkalarına kalem koydukları gibi, misvak koymuş bir şekilde mescitte bulunurken gördüm ve o her namaza kalkışında misvak kullanırdı.”³⁰³

Ebû Seleme'den gelen başka bir rivâyette ise abdest konusuyla ilgilidir. Abdest alırken yıkanması gereken uzuvların dikkatle ve özenle her tarafının yıkanması gerektiğine dairdir. Söz konusu rivâyet şu şekildedir: Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur: *Ateşten azap olsun (abdestte yıkanmayan) ökçelere.*³⁰⁴

³⁰¹ Tirmizî, Tahâret, 16. Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen:- el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. Beşşar A. Ma'rûf, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1996. Tirmizî bu hadisin “hasen sahih” olduğunu ilgili hadisin altında ifade etmiştir. Hasen Sahih; Tirmizî bu kavramla ne kastettiğine dair şu yorumlar yapılmaktadır: 1- Hasen iken diğer rivâyetlerin desteğiyle sahih derecesine yükselen hadis; 2-Birden fazla senedi bulunan ve bunlardan bazılarının hasen, bazılarının sahih olması; 3-Bazı âlimlerce hasen, diğer bazılarınca sahih kabul edilen hadis; 4-Hasenden üstün olan ama sahih derecesine çıkamayan hadistir gibi açıklamalarda bulunmuşlardır. Geniş bilgi için bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 113.

³⁰² Ebû Dâvûd, Tahâret, 25. Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, Mektebetü'l-Me'ârif, Riyad, 1988.

³⁰³ Ebû Dâvûd, Tahâret, 25.

³⁰⁴ İbn Mâce, Tahâret, 55. İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *Sünen*, Dârü'l-İhyâu'l-Kütübü'l-Arabiyye, Riyad, ty. Hadiste geçen kavram Arakıybe'dir. Arakıybe ise; Topuğun üstündeki kalın sinirler olduğu ifade edilir. Bkz. İbn Mâce, Tahâret: 55. Konuyla ilgili olarak kaynaklarda şu olay

Ebû Seleme'nin bu başlık altındaki en önemli rivâyetleri gusûl abdesti ile alakalıdır. Zira gusûl ile ilgili rivâyetlerinin hemen hemen tüm hadis kitaplarında yer almış olduğu görülmektedir. Söz konusu rivâyetler şu şekildedir:

Hiz. Âişe'nin kardeşi³⁰⁵ ve Ebû Seleme peygamberimizin nasıl guslettiğini öğrenmek için Hiz. Âişe'e sorarlar. Bunun üzerine Hiz. Âişe şu cevabı verir: *Gusletmek için yıkanacağı zaman Allah Rasülü'ne bir kap su verilirdi. Allah Rasülü, ellerini kaba koymadan önce iyice yıkadı. Sonra sağ elini suya sokarak onunla su döker, sol eliyle avret yerini temizce yıkadı. Bu iş bitince sağ eliyle sol eline su dökerek ellerini yıkar, sonra üç defa ağzına üç defa da burnuna su verirdi. Daha sonrasındaysa avucuyla su alarak üç kere başına dökerdi. En son olarak da vücudunu yıkadı.*³⁰⁶

Bir diğer rivâyetseyse Hiz. Âişe şu şekilde demiştir: *Peygamber yıkanmak istediği zaman sağından başlar sağ eline su dökerek onu yıkadı. Sonra vücudundaki pisliğin üzerine sağ eliyle su döker; onu sol eliyle yıkadı. Bu işleri görünce başına su dökünürdü. Peygamber ile ben cünüp iken bir kabdan yıkanırđık.*³⁰⁷ Bu rivâyet, Hiz. Âişe'nin, Rasulullah ile birlikte yıkandığı zaman böyle yaptığını kanıtlar mahiyettedir. Peygamber ile birlikte yıkandıkları zaman aralarında bir perde olduğunu fakat aynı su kabını kullandıklarını ifade etmiştir.

2.2.7.2. Namaz ve Vakitler Hakkındaki Rivâyetleri

Bu başlığımızın altında özellikle fikhî mezhepler arasında da tartışma konusu olan namaz içerisindeki belli uygulamalar hakkındaki konular üzerinde durulacaktır. Bununla

geçmektedir: Ebû Seleme'den gelen rivâyete göre; Hiz. Âişe, Abdurrahmân b. Ebi bekr-i Sıddîk'ı abdest alırken gördü ve Yâ Abdurrahmân! Abdesti mükemmel al. Çünkü ben Resûlullah'ı "Ateşten azap olsun arakıybe" buyururken işittim. Dedğini aktarmıştır. Bkz. İbn Mâce, Tahâret, 55.

³⁰⁵ Bazıları Hazret-i Âişe'nin yanına giren zâtın kardeşi Abdurrahman, diğer bazıları anne bir kardeşi Tufeyl olduğunu söylemişlerse de doğru değildir. Buradaki rivâyet o iddiaların fâsid olduğunu gösteriyor. Hakikatte onun yanına giren zat sütkardeşidir. Bazıları onun Abdullah b. Yezîd olduğunu söylerler ve bu hususta Müslim'in Cenaze bahsinde rivâyet ettiği bir hadis ile istidlal ederlerse de bu da doğru değildir. Çünkü o hadis bu hâdiseye ait değildir. Gerçi onda sütkardeşi Abdullah b. Yezîd zikredilmiştir. Fakat orada zikredildi diye buradakinin de aynı zat olması icâb etmez. Çünkü Hiz. Âişe'nin Kesir isminde bir sütkardeşi daha vardır. Bu sebeple buradakinin hangisi olduğunu bilmek mümkün değildir. Bkz. Müslim, Hayız, 42. Müslim, Ebu'l-Huseyn b. el-Heccâc el-Kureşî en-Neysaburî, *Sahîhu Muslim*, Dâru't-Tayyibe, Riyad, 1426.

³⁰⁶ Nesâî, Tahâret, 152-153. Benzer rivâyetler için bkz. el-Buhârî, Gusûl, 3. el-Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru İbn Kesîr, Dimeşk, 2002. bu rivâyetin aynısı Müslim'de de geçmektedir. Bkz. Müslim, Hayız, 42; Nesâî, Tahâret, 143. Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Su'ayb, Müessetü'r-Risâle, Beyrut, 2001.

³⁰⁷ Müslim, Hayız, 43. Konu ile ilgili ayrıca bkz. Buhârî, Güsl, 2; Nesâî, Tahâret, 143.

birlikte bazı vakitlerin sünnet namazları hakkında gelen rivâyetler değerlendirilmeye çalışılacaktır. Namaz ile ilgili olmasına, rağmen gece namazları olarak kaynaklarda geçen rivâyetleri ise başka bir başlık altında sunmaya gayret edeceğiz. Zira bununla ilgili çok fazla rivâyet olduğunu şimdiden ifade edebiliriz.

Ebû Seleme, Ubeydullah oğlu Ömer'in azatlısı olan Ebû Nadr'a hitaben: *“Efendinin, mescide geldiğinde tahiyyetü'l-mescid³⁰⁸ namazını kılmadan hemen oturuyor olduğunu görüyorum”* dedi. Ebû Seleme böyle demekle Ömer b. Ubeydullah'ın mescide geldiğinde iki rek'at namaz kılmadan oturuyor olmasını kerih gördüğünü ifade etmektedir.³⁰⁹ Ebû Seleme bu serzenişte bulunurken Hz. Peygamberin *“Biriniz mescide girdiğinde, oturmadan önce iki rek'at namaz kılsın”*³¹⁰ sözünü referans aldığını tahmin ediyoruz.

Tahiyyetü'l-mescid namazı Hanefilere göre iki veya dört rekât, Mâlikilere³¹¹ göre ise iki rekât olarak kılınır. Şâfiî mezhebine göre aslolan iki rekât olmakla birlikte Şâfiî ve Hanbeliler bu niyetle istendiği kadar namaz kılınabileceğini ifade etmişlerdir.³¹²

Tahiyyâtü'l-mescid hakkında mezheplerin görüşlerine ve fetvalarına bakıldığında, Ebû Seleme'nin Ebû Nadr'a olan hitabındaki tavrıyla Şâfiî mezhebinin bu rivâyetle amel ettiği ifade edilebilir.

Ebû Seleme, Ebû Hureyre'den rivâyetle peygamberimizin sehiv secdesi³¹³ hakkında şöyle dediğini aktarmıştır: *Namaz için ezan okundu zaman, şeytan ezan sesini duymamak için, yellenerek arkasını dönüp kaçır. Müezzin ezanı bitirince geri gelir. Müezzin kamete başladığında tekrar oradan ayrılır. Kametin bitiminde geri gelir. Kişi namazda iken hatırlamadığı şeyler hakkında şeytan “o işini hatırla” deyip durur. Öyle bir an olur ki, kişi kaç rek'at kıldığını bilemez hale gelir.*³¹⁴ Ebû Seleme, böyle bir şeyle

³⁰⁸ Kelime olarak mescidin selamlanması, saygı gösterilmesi demektir. Dinî bir kavram olarak; camiye giren bir kimsenin, mescidlerin sahibi olan Allah'a saygı ve ta'zim amacıyla iki rek'at namaz kılması anlamına gelmektedir. Geniş bilgi için bkz. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 546.

³⁰⁹ Muvatta', Sefer, 58. Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâki, Dâru Ahyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985.

³¹⁰ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 11.

³¹¹ İmam Mâlik der ki: Tahiyyâtü'l-Mescid namazı kılmak güzeldir, fakat vâcib değildir. Bkz. Muvatta', Sefer, 58.

³¹² Detaylı bilgi için bkz. *İlmihâl:-İman ve İbadetler*, TDV. Yay. Ankara 2002, I, 316.

³¹³ Sözlükte yanılma, gaflet gibi anlamlara gelir. Dinî bir kavram olarak ise; namazda yapılan yanılmadan dolayı, namazın sonunda secde etmek demektir. Bkz. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 510.

³¹⁴ Buhârî, el-Amel fi's-Salât, 18.

karşılaşan kişi, yani kaç rek'at namaz kıldığını şaşırان kimsenin iki rek'at namaz kılması gerektiğini söylemiştir.³¹⁵

Sehiv secdesi ile alakalı olarak Muvatta'da, Ebû Bekir b. Süleyman'dan şöyle bir olay rivâyet edilir: Resûlullah, gündüz kılınan namazlardan olan öğle veya ikindi vakitlerinde iki rek'atta selâm verdiğiinde, Zü's-Şimâleyn: *Ey Allah'ın Resûlü! Namaz mı kısaldı, yoksa unuttunuz mu?* der. Resulullah ise: *Ne namaz kısaldı, ne de ben unuttum* deyince Zü's-Şimâleyn: *Mutlaka bunlardan biri oldu* dedi. Bunun üzerine Resûlullah cemaate dönerek: *Zü'l-Yedeyn doğru mu söylüyor?* Dedi. Onlar da: *Evet, Ya Resûlallah!* Deyince; Resûlullah kalan rekâtları tamamlayıp, (sehiv secdesi yaptıktan) sonra selâm verdi.³¹⁶ İmâm-ı Mâlik der ki: Namazda bir şeyin eksik yapıldığı durumlarda sehiv secdesi selâmdan önce, namazda bir ziyadenin yapıldığı durumlarda da selâmdan sonra yapılır.³¹⁷ Söz konusu eserde Ebû Seleme'nin de benzer rivâyetlerde bulunduğu ifade edilmiştir.³¹⁸

Ebû Seleme'nin tilâvet secdesi³¹⁹ hakkındaki rivâyetleri de oldukça fazladır. Söz konusu rivâyetlerden biri şöyledir: Ebû Seleme, Ebû Hureyre'yi, İnşikâk sûresinde secde yaparken gördüm. Bu şekilde yapması sebebiyle O'na; *“içinde secde ayeti olmayan bir sûrede secde yapıyorsun”* denildi. O da, şu cevabı verdi: Şüphe yok ki, ben Resûlullah'ı onda secde ederken gördüm.³²⁰ Bunun başka bir rivâyetteki açılımı ise Ebû Seleme tarafından Ebû Hureyre'ye sorulmuştur. *“Ey Ebû Hureyre! Bu surede secde yapmak hakkında ne dersiniz?”* dedim. Kendisi de şu cevabı verdi: *“Eğer Resûlullah'ın onda secde ettiğini görmeseydim, secde etmezdim.”*³²¹ Ebû Hüreyre'nin okumuş olduğu İnşikâk suresinde tilâvet secdesi bulunmaktadır. Fakat bu rivâyetten anladığımız kadarıyla Ebû Seleme ve yanındaki tâbiünün bunu bilmiyor olmalıdır ki Ebû Hureyre'ye sormuş bulunuyorlar. Ebû Hüreyre de bunu bizzat peygamberimizden görmüş olduğunu zikreder.

³¹⁵ Buhârî, el-Amel fi's-Salât, 18.

³¹⁶ Muvatta', Nidâ, 61.

³¹⁷ Muvatta', Nidâ, 61.

³¹⁸ Bkz. Muvatta', Nidâ, 61.

³¹⁹ Kur'an'da on dört yerde geçen secde âyetlerinin okunması veya işitilmesi halinde yapılan secdeye denilir. Hanefî Mezhebine göre bunun hükmü vâcib; Şafîî ve Hanbelî mezheplerine göre de sünnet-i müekkededir. Bkz. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 577.

³²⁰ Dârimî, Salât, 162. Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman, *Süneni'd-Dârimî:- el-Müsnedü'l-Câmi'*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 2013; Müslim, Mesâcîd, 107.

³²¹ Dârimî, Salât, 162; Muvatta', Kur'an, 12.

Namaz konusuyla ilgili olarak Ebû Seleme ile Ebû Hüreyre arasında geçen bazı meseleler daha olduğunu görmekteyiz. Ebu Hureyre'nin cemaate namaz kıldırırken, Ebû Seleme'nin daha evvelden görmediği şekilde uygulamalar olduğunu görünce soru sormalarına dayalıdır bu meseleler. Ebû Seleme der ki: Ebû Hüreyre bizlere namaz kıldırırken, ruku'a giderken ve ruku'dan doğrulurken tekbir alırdı. Namazın akabinde kendisine konu hakkında sorduğumda: “*Yemin olsun ki namazı, Peygamberin namazına en çok benzeyen benim*”³²² dedi. Hatta Müslim'in bazı rivâyetlerinde, Ebû Hureyre'nin bu noktada yemin ettiğini de zikreder.³²³ Ebû Hureyre, namazda ruku'ya gittiğinde “*Allahu ekber*” demiştir. Fakat ruku'dan doğrulurken “*Semi'allahu limen hamideh*” yerine, tekrar “*Allahu ekber*” demiştir. Bu duruma şaşırان Ebû Seleme, kendisine sorduğunda, o da; Hz. Peygamberin namazının böyle olduğunu ifade etmiştir.

Ebû Seleme'den gelen rivâyetlerle sehiv secdesi ve tilâvet secdesi hakkındaki bilgilere kısaca değinildi. Yine Ebû Seleme'nin, peygamberimizin bazı namazları konusunda sorularının olduğu görülmektedir. Özellikle ikinci namazının vakti konusundaki rivâyetler önem arz etmektedir. Söz konusu rivâyet şu şekildedir: Hz. Âişe'dan gelen rivâyete göre, *Peygamber ikindiye güneş yüksekteyken, bulunduğu odamda gölge uzamamışken kıldı. Enes'den rivâyete göre Hz. Peygamber ikindiye eda ettikten sonra güneş daha yüksekte iken bir kimse Kuba'ya*³²⁴ *ulaşıp oradan dönebilirdi.* Yine Enes'in aktardığı kadarıyla, *Allah Rasûlü güneş yüksekteyken ve parlaklığı devam ederken ikindi vakti namazını kılardı ve aynı şekilde güneş yüksekte iken bir kişi uzak yerlere gidip gelebilirdi.* Sehl b. Huneyf'ten rivâyete göre, şöyle demiştir: Ümâme b. Sehl'den işittim şöyle diyordu: Ömer b. Abdulaziz ile birlikte öğle namazını kıldıktan sonra çıkıp Enes b. Mâlik'in yanına gitmiştik. Onu, ikinci namazını kılarırken gördük: Ona: “Amca, bu kıldığın namaz hangi namazdır?” Dedim. O da: “İkinci namazıdır. Bu, Rasûlüllah ile birlikte kıldığımız ikinci namazı vaktidir” diye cevap verdi. Ebû Seleme'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Ömer b. Abdulaziz zamanında öğle namazını kıldık sonra Enes b. Mâlik'in yanına vardık, o sırada namaz kılmaktaydı. Namazı son bulunca bizlere: “Namaz kıldınız mı?” dedi. Bizler de “evet, öğle namazını kıldık”

³²² Muvatta', Nidâ, 61; Müslim, Salât, 27, 31.

³²³ Müslim, Salât, 30.

³²⁴ Medine Şehrinin yakınlarında bulunan bir yerleşim yeri. Medine'ye yaklaşık 5 km mesafede yer alır.

dedik. Bu sefer O: “Ben, ikindi namazını kıldım” dedi. Ona namazı erken kılmışsın söylenince; “Sahâbenin kılmış olduğu gibi kılıyorum” dedi.³²⁵

Yukarıdaki bilgilerde bir gurupla birlikte Ebû Seleme’nin de Ömer b. Abdulaziz ile birlikte Enes b. Mâlik’in yanına vardıklarını ve aralarında ikindi namazının vakti konusunda diyaloglar olduğunu görmekteyiz.

Yine ikindi namazından sonra sünnet namazın olup olmadığı konusundaki rivâyetler de önem arz etmektedir. Rivâyet Hz. Âişe’den gelmekte olup şu şekildedir: Hz. Âişe şöyle diyor: *Rasûlüllah benimle birlikte olduğu zamanlarda, ikindi namazından sonra iki rek’at namaz kılmayı hiç bırakmadı.*³²⁶ Hz. Âişe’den bu minvalde daha çok rivâyet gelmiştir.

Aslında, Hz. Âişe’den gelen ve ikindiden sonra iki rek’at nafile namaz anlamı çıkan rivâyetin vuzuha kavuşmasında Ebû Seleme’nin büyük katkısı olmuştur. Zira Ebû Seleme bu durumu Hz. Âişe’ye sorarak sebebini bizlere aktarmıştır. Ebû Seleme şöyle demiştir: Âişe’ye, Rasûlüllah’ın ikindi vaktinden sonra kıldığı iki rek’atlık namazdan sordum. Âişe de şöyle dedi: *Peygamber söz konusu o iki rek’atı ikindiden sonra değil, öncesinde kıları. Bir gün o iki rek’atlık namazı bir iş sebebiyle unuttu, o da ikindiden sonra kılmış oldu. Peygamber, bir namaza başladığı zaman onu kılmayı alışkanlık haline getirip ona devam ederdi.*³²⁷

Hz. Âişe’nin ikindiden sonra peygamberimizin iki rek’at namaz kıldığı rivâyetini Ebû Seleme bizzat kendisine sorar ve durumun aktarıldığı gibi olmadığını, peygamberimizin bir sebebe binâen böyle yaptığını açıklamıştır. İkindiden sonra nafile namazın olmadığı veya ikindiye has bir nafile namaz olmadığı başka rivâyetlerde de mevcut. Söz gelimi; Ümmü Seleme’den gelen rivâyete göre, Peygamber bir seferinde benim odamda ikindi namazından sonra iki rek’at namaz eda etmişti. Kılmış olduğu bu namazın ne namazı olduğunu kendilerine sormuştum o da şu şekilde cevap vermişlerdi:

³²⁵ Nesâî, Mevâkıt, 8.

³²⁶ Nesâî, Mevâkıt, 36.

³²⁷ Nesâî, Mevâkıt, 36; Müslim, Müsafirîn, 298. Burada Hz. Âişe Peygamberimizin ikindiden önce iki rek’at kıldığı rivâyeti mevcuttur. Fakat Ümmü Seleme de ikindi namazından sonra peygamberimizin iki rek’at namaz kıldığını görünce o da peygamberimize sorar. Cevabın biraz daha farklı olduğunu görmekteyiz. Zira Hz. Âişe’nin dediği gibi ikindiden önce kılamadığı namazın kazası mahiyetinde değil de; öğleden sonra kılamadığı namazın kazası mahiyetinde bir namaz olduğu cevabını bizlere aktarır.

*Ben bu iki rek’atlık namazı öğle namazı akabinde kılmaktaydım. Lakin meşguliyet sebebiyle kılmaya zaman bulamadığım için ikindi vaktinden sonra kılmış oldum.*³²⁸

Tüm bu rivâyetler, ikindi namazından sonra nafîle namazın olmadığını, peygamberimizin, ikindiden sonra nafîle namaz kıldığı rivâyetlerinin de bir sebebe matuf olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Bu olayın anlaşılmasında Ebû Seleme’nin büyük katkılarının olduğu anlaşılmaktadır.

Sabah namazının sünneti ile farzı hakkında Ebû Seleme’den gelen şu rivâyetin de önem taşıdığı kanaatindeyiz. “Bir sabah namazı vaktinde kâmeti duyan cemaatten bir bölümü sünnet namazı kılmaya kalktılar, o sırada Peygamberimiz çıkageldi. Bunları bu şekilde görünce: *İki namaz aynı anda mı kılınıyor, iki namaz aynı anda mı kılınıyor?* Buyurdu. Hz. Peygamber bu sözleriyle, sabah namazının farzı ile sünnetini kastediyor. Bu rivâyet, farza namaza kamet edilince camide sünnet veya nafîleye başlamadan bütün cemaatin farza durması gerektiği anlaşılmaktadır.³²⁹

Bu rivâyete göre; farza durmak için kâmet getirilmeye başlandığı zaman, sünnet/nafîle namazların terki ve cemaate dâhil olmanın gerekliliği anlaşılmaktadır.

2.2.7.3. Gece Namazları Hakkındaki Rivâyetleri

Bu başlığı açmamızın sebebi Ebû Seleme’nin bu konu hakkında tüm temel kaynaklarda çok fazla rivâyetinin olmasındandır. Zira namaz konusundaki rivâyetlere önceki başlığımızda değinmiştik. Peygamberimizin beş vakit namaz dışında farklı zaman dilimlerinde de namaz kıldığı bilinmektedir. Bu namazların önemli bölümünü, gece vakitlerinde evinde kılmış olduğu namazlar oluşturur. Bunu da, doğal olarak, en sahih şekilde peygamberimizin hanımlarından öğrenilebilir. Bu noktada Ebû Seleme’nin özellikle Hz. Âişe’ye sorduğu sorularla kilit konulara anahtar olduğu görülmektedir.

Ebû Seleme, Hz. Âişe’ye peygamberimizin gece namazları hakkında soru sorar. Kaynaklarda, Ebû Seleme’nin bu sorusuna Hz. Âişe tarafından verilen iki farklı rek’ât sayısını görmekteyiz. Kimi rivâyetlerde “on bir” rek’ât ifadesi varken; kimi

³²⁸ Nesâî, Mevâkıt, 36.

³²⁹ Muvatta’, Salâtu’l-Leyl, 31.

rivâyetlerde ise “on üç” rek’ât ifadesi zikredilmektedir. Peygamberimizin gece kıldığı namazlarının rek’ât sayısının on bir olduğuna dair rivâyetler şunlardır:

Ebû Seleme, Hz. Âişe’ye peygamberimizin gece namazları hakkında sorusuna Hz. Âişe şöyle bir cevap verir: “Resûlullah ne ramazan gecelerinde, ne de ramazandan başka gecelerde on bir rek’âttan fazla namaz kılmamıştır. Dört rek’ât namaz kılar. Artık onların güzelliğini ve uzunluğunu sorma gitsin. Sonra dört rek’ât daha kılar; onların da güzelliğini ve uzunluğunu anlatamam. Sonra üç rek’ât namaz kılar. Ben: Yâ Resulallah! Vitri’i kılmadan mı uyuyorsun; dedim, Resulallah; *Yâ Âişe! Gerçekten benim gözlerim uyur fakat kalbim uyumaz*; buyurdu.”³³⁰ dedi.

Bir diğer rivâyette ise, peygamberimizin gece namazları hakkındaki Ebû Seleme’nin sorusuna on üç rek’ât cevabının olduğunu görmekteyiz.

Ebû Seleme’nin sorusuna Hz. Âişe: “*Resulullah geceleyin on üç rek’ât namaz kılar. Önce sekiz rek’ât olarak kılar; sonra vitir yapar; sonra oturduğu yerden iki rek’ât daha kılar.*”³³¹ Rükû’a varmak istediği zaman ayağa kalkar öyle rükû’ ederdi. Sonra sabah namazında ezanla kamet arasında iki rek’ât namaz kılar.” cevabını verdi.³³²

Bu iki rivâyetten anladığımız şeyin Hz. Peygamberin her gece eksiksiz olarak on bir rek’ât namaz kılmasıdır. On üç olarak geçen ifadenin de sabah namazının sünneti olarak kaynaklarla sabit. Fakat başka bir şey daha var ki; namaz rek’at sayılarının ramazan ayında da böyle olduğu bilgisidir.

Peygamberimizin gece namazları hakkında Ebû Seleme’nin Hz. Âişe’ye sorduğu başka sorular olduğunu da görülmektedir. Ebû Seleme, peygamberimiz gece namazlarına neyle/nasıl başlardı sorularına, Hz. Âişe şu şekilde cevap vermiştir: *Ey Cebrail’in, Mikail’in ve İsrâfil’in Rabbi olan Allah’ım! Gökleri ve yeri yaratan Allah’ım! Görünen şeyleri ve görünmeyen şeyleri bilen, kullarının arasında gerçek hükmü veren şühesiz*

³³⁰ Müslim, Musafirîn, 125; Buhârî, Teheccüd, 16, Menâkıb, 24, Selâu’t-Terâvîh, 1, Nesâî, Kıyâmu’l-Leyl, 36; Muvatta’, Salâtu’l-Leyl, 9.

³³¹ Peygamberimizin oturarak namaz kılması konusunda Hz. Âişe şöyle demektedir: “Ben, peygamberin gece namazlarında hiçbir zaman oturarak namaz kıldığını görmemişim. Yaşlandığı zaman böyle yaparken gördüm. Belli ayetleri okuduktan sonra tekrar kalkar ve rükû’ya öyle varırdı.” Bkz. Buhârî, Teheccüd, 16.

³³² Nesâî, Kıyâmu’l-Leyl, 55,60; Müslim, Musafirîn, 126, 127. Müslim rivâyetinin 127. Rivâyetinde Ebû Seleme’nin Hz. Âişe’ye “Ey Annem!” diyerek sorusuna başlaması Ahzab Suresinin 6. Ayeti mucibince. Söz konusu ayette “peygamber eşleri mü’minlerin anneleidir.” Ayeti mevcuttur. Bununla birlikte Hz. Âişe’nin kendisinin süt teyzesi olması da bu şekilde bir hitapta bulunma sebeplerinden olabilir.

*Sen'sin. Allah'ım! Daima beni hidayette sabit kıl, Sen dilediğine dosdoğru yolu gösterensin.*³³³

Peygamberimizin gece namazları hakkında detaylı bilgiler edinmemize Ebû Seleme'nin, Hz. Âişe'ye sorduğu soruların büyük katkısı olmuştur.

2.2.7.4. Kadir Gecesi Hakkındaki Rivâyetleri

Ebû Seleme'nin sahabe-i kirâma çokça soru sorduğunu, kendisinden gelen rivâyetlerinden anlamaktayız. Ebû Seleme'nin hicrî birinci asırda sormuş olduğu soruların, günümüzde hâlâ güncelliğini koruduğunu da ifade etmemiz lazım. Kendisinden gelen rivâyetlerin konularından biri de kadir gecesi ile alakalı olan bilgiler barındırıyor olmasıdır.

Ebû Seleme, Ebû Saîd el-Hudrî'ye kadir gecesi ile alakalı şu soruyu sorar: Sen, bizzat Peygamber'in Kadir gecesini zikrederken duydun mu? dedim. Ebû Saîd ise şöyle dedi: Evet. Biz, Rasulullah ile birlikte ramazan ayının ortasındaki³³⁴ on günü i'tikâfa girmiştik. Yirminci günün sabahı i'tikâftan çıktık. Yirminci günün sabahında Peygamber bize bir hutbe vererek şu şeklide buyurdu: *Kadir gecesi bana rüyamda gösterildi, lakin daha sonrasında bana unutturuldu. Sizler artık onu, ramazan ayının son onunda, tek sayılı olan gecelerde, arayınız. Çünkü ben rüyamda su ve çamur içinde secde ederken kendimi gördüm. Her kim Peygamberin beraberinde i'tikâf ediyorsa şimdi i'tikâf yerine dönsün!*³³⁵

Bu hutbeden sonra insanlar tekrar mescide döndüler ve bizler gökte bir bulut parçası da görmüyorduk. Akabinde bir bulut parçası geldi ve (yirmi birinci gece) yağmur yağdı. Sabah namazı kılındı. Peygamber, çamur ve su içine secde etti. Hatta ben Peygamberimizin burnunun ucunda ve alnında çamur parçacıkları gördüm.³³⁶

³³³ Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl, 12; Tirmizî, Deâvet, 31; İbn Mâce, İkâmet, 180.

³³⁴ Ramazanın ortasındaki on gün yerine, ilk on günü olarak ifade edilen rivâyetler var. Bu rivâyetler yine el-Buhârî'de geçmektedir. Söz konusu rivâyet şu şekildedir: “Ebû Seleme, Ebû Saîd el-Hudrî'ye kadir gecesini sorunca şu şekilde cevap verir: Rasulullah, ramazanın ilk on gününde i'tikâf etti. Biz de O'nunla beraber i'tikâf ettik. Sonra O'na Cibril geldi de: Aradığın şey önündedir, dedi. Rasulullah ortadaki on gün için de i'tikâf etti. Bizler de O'nunla beraber i'tikâf ettik. Yine O'na Cibril geldi ve: Aradığın şey önündedir, dedi. Peygamber, ramazanın yirminci gününün sabahında ayağa kalktı, bir hutbe verdi.” Diyerek durumu aktarmıştır. Bkz. el-Buhârî, Ezan, 135,41.

³³⁵ Buhârî, İ'tikâf, 9; aynı rivâyet için bkz. Buhârî, Fazlu'l-Leyletü'l-Kadr, 2.

³³⁶ Bu olayı Ebû Seleme'ye aktaran Ebû Saîd el-Hudrî aktarıyor. Bkz. Buhârî, İ'tikâf, 9.

Başka bir rivâyette ise peygamberimiz kadir gecesinin kendisine rüyasında gösterilmiş olduğunu ve fakat daha sonra unutturulduğunu ifade eden rivâyetler de mevcuttur. Mesela; *Kadir gecesi bana rüyamda gösterildi. Fakat zevcelerimden biri beni uyandırdı da o gecenin hangi gece olduğu bana unutturuldu. Siz, onu son on gün zarfında arayın.*³³⁷ Şeklinde buyurmuştur.

Bu rivâyetlerle birlikte kadir gecesinin fazileti ile alakalı Ebû Seleme'nin, Ebû Hureyre'den aktarmış olduğu şu hadis önem arz etmektedir: Peygamberimiz bu gece hakkında; *kim inanmış olarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek Kadir Gecesi'nde kalkar ibadet ederse, geçmiş tüm masiyetleri af olunur.*³³⁸

Kadir gecesi ile ilgili olarak diğer temel kaynaklarda Ebû Seleme'nin rivâyet zincirinde olduğu bir rivâyet ile karşılaşmadık. Bu konuda Ebû Seleme'nin Ebû Saîd el-Hudrî ile olan konuşmasını ve kadir gecesi hakkındaki sorularının cevaplarını sunmaya çalıştık. Fakat dikkatimizi çeken durum şu oldu ki; kadir gecesi hakkında Ebû Seleme'nin rivâyetlerinin sadece el-Buhârî'de yer almış olması oldu. Peygamberimizin kadir gecesiyle ilgili vakit bilgilerini de Ebû Seleme kanalıyla öğrenmekteyiz. Bu durum Ebû Seleme'nin hadis ilmine olan katkılarını gösterir mahiyettedir.

2.2.7.5. Oruç Hakkındaki Rivâyetleri

İslâm Dini'nin beş temel esaslardan biri de Ramazan Ayında farz olan oruçtur. Fakat farz olan oruç dışında çeşitli isimlerle anılan oruçlar da vardır. Bizler bu çeşitliliği ise hadis rivâyetlerinden yola çıkarak bilmekteyiz. Yapmış olduğumuz araştırma neticesinde, Ebû Seleme'nin oruç konusunda da rivâyetlerinin olduğu tespit edilmiştir. Burada kendisinden gelen rivâyetleri sunmaya çalışacağız.

Ebû Seleme'nin, Ebû Hureyre'den aktarmış olduğu şu hadis, oruç ibadetinin faziletini göstermektedir. Peygamberimiz bu konu hakkında; *Her kim inanarak ve sevabını Yüce Allah'tan bekleyerek Kadir Gecesi'nde kalkıp da ibadet ederse, geçmiş günahları affedilir; Her kim de ramazan ayı orucunu inanarak ve ecrini ancak Allah'tan*

³³⁷ Müslim, Siyâm, 214, 215, 216.

³³⁸ Buhârî, Savm, 6.

bekleyerek tutarsa, onun geçmiş günahları mağfiret olunur.³³⁹ Oruç ibadetiyle ilgili peygamberimizin bu müjdelerini Ebû Hureyre'den bizlere nakleden Ebû Seleme'dir.

Yukarıdaki hadisle ilgili Ebû Seleme'nin, babası Abdurrahman b. Avf'tan rivâyet ettiği bir hadis var ki; Ebû Seleme bunu kendisine sorulan soru üzerine bizlere nakleder. Söz konusu olay şu şekildedir: Nadr b. Şeyban, Ebû Seleme'ye, “*Babandan işittiğin babanın da Rasulullah'tan işittiği ve araya başka hiçbir kimsenin olmadığı Ramazan ayı ile alakalı bir rivâyet aktarır mısın?*” diye sordu. Bunun üzerine Ebû Seleme peki dedi ve şöyle anlattı: Babam, bana peygamberimizin şöyle söylediğini nakletmiştir: *Allah, Ramazan ayının orucunu size farz kıldı, ben de size gecelerinizi namazla geçirmenizi tavsiye ve teşvik ediyorum. Kim Ramazanda, Allah'a inanarak ve sevabını da Allah'tan bekleyerek orucunu tutar ve gecelerini de namazla geçirirse, anasından doğduğu gün gibi günahlarından arınır.*³⁴⁰ Bu rivâyet, Ramazan ayının önemini göstermekle birlikte, Ebû Seleme'nin babasından aktardığı nadir rivâyetlerinden birini de oluşturur.

Peygamberimizin, Ramazan ayı dışında başka aylarda da oruç tuttuğu bilinmektedir. Peygamberimizin, Ramazan ayı dışında en çok oruç tuttuğu ayın hangi ay olduğu konusunda, Ebû Seleme'den gelen rivâyetlerle görülmektedir. Bu konudaki rivâyetler, Ebû Seleme kanalıyla hemen hemen tüm temel kaynaklarda yer alır. Söz konusu rivâyet şu şekildedir: Ebu Seleme, Hz. Âişe'ye, peygamberimizin nasıl oruç tuttuğunu sorar. Hz. Âişe de şöyle cevap verir: *Peygamber, oruca tutmaya başladı mı öyle devam ederdi ki biz, peygamber bu ay boyunca sanki hep oruç tutacak diye düşünürdük. Oruç tutmadığı zaman da hiç tutmazdı. Bizler de, peygamber bu ay hiç oruç tutmayacak her halde derdik. Rasulullah, Şaban Ayında da oruçlu olur veya çoğunu oruçla geçirirdi.*³⁴¹ Hz. Âişe sözüne şöyle devam eder: Bizden biri Ramazan ayında (mazeretten dolayı) oruç tutmadığı zaman Şâban ayı gelinceye kadar bu orucu kaza edemezdi. Peygamber, hiçbir ayda Şaban ayındaki kadar oruç tutmazdı, Şaban'ın çoğunu veya tamamına yakınına oruçlu geçirirdi.³⁴²

³³⁹ Buhârî, Savm, 6.

³⁴⁰ Nesâî, Savm, 40; İbn Mâce, İkâmet, 173.

³⁴¹ Nesâî, Savm, 34, 35; Müslim, Siyâm, 176; İbn Mâce, Siyâm, 30.

³⁴² Nesâî, Savm, 34, 35; İbn Mâce, Siyâm, 30.

Buradaki bilgiler Ramazan ayından sonra peygamberimizin en çok oruç tuttuğu ayın Şaban ayı olduğu Hz. Âişe tarafından vurgulanmaktadır. Bu gibi değerli bilgileri ise, Ebû Seleme'nin Hz. Âişe'ye sorduğu sorularla bilinmektedir.

Bu başlık altında önemli olan bir başka rivâyet daha vardır. Bu rivâyet ise şu şekildedir:

Tâbiûndan iki kişi Ebû Seleme ile olan konuşmalarını şu şekilde aktarıyorlar: Ebû Seleme'ye vardık ve kendisine bir haberci gönderdik. Ebû Seleme yanımıza çıktı, bir de baktık evinin kapısı yanında bir mescid var. Ebû Seleme yanımıza çıkıncaya kadar o mescidde bekledik. Ebû Seleme: “İsterseniz içeriye geçin; İsterseniz burada oturun” dedi. Biz: “Hayır, burada oturalım da sen bize hadis rivâyet et” dedik. Ebû Seleme şunları söyledi: Bana, Abdullah b. Amr b. Âs rivâyet etti ve dedi ki: “Ben bütün sene oruç tutuyor, her gece Kur’ân okuyordum. Ya Peygambere beni söylediler yahut bana haber gönderdi de yanına gittim. (Tam hatırlayamıyor) Bana: *Ben, senin bütün sene oruç tuttuğunu ve her gece Kur’ân okuduğunu haber almadım mı sanıyorsun?* Dedi. Ben: “Muhakkak haber almışsındır. Ama ben bununla hayırdan başka bir şey murad etmedim” dedim. Resulullah; *Şüphesiz ki her aydan üç gün oruç tutman sana kâfidir* buyurdu. Ben: “Ya Nebiyyallah! Ben, bundan daha fazlasını yapabilirim” dedim. Bunun üzerine Efendimiz: *Fakat zevcenin senin üzerinde hakkı vardır. Misafirlerinin senin üzerinde hakkı vardır, vücudunun da senin üzerinde hakkı vardır. Binâenaleyh sen Allah’ın peygamberi Dâvud (as)’in orucunu tut. Çünkü o insanların en ziyâde ibadet edeniydi* buyurdu. Ben: “Ya Rasulullah! Dâvud orucu nedir?” diye sordum: *Dâvud (as) bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Bir de her ay Kur’ân’ı hatim et* buyurdu. Ben: “Ya Nebiyyallah! Ben bundan daha fazlasına takat getiririm” dedim. *O halde Kur’ân’ı her yirmi günde bir kere hatmeyle* buyurdu. Ben; “Ya Nebiyyallah! Ben bundan daha fazlasına takat getirebilirim” dedim. *Öyle ise onu her on günde bir hatim et* buyurdu. Ben; “Ya Nebiyyallah! Ben bundan daha fazlasına takat getirebilirim” dedim. *O halde onu her hafta hatim et. Ama bundan öteye de geçme. Çünkü zevcenin senin üzerinde hakkı vardır. Misafirlerinin de senin üzerinde hakkı vardır. Vücudunun dahi senin üzerinde hakkı vardır* buyurdular. Ebû Seleme bu olayı anlattıktan sonra anlatımına şöyle devam eder: Abdullah dedi ki: “Ben ibadet etmede şiddet gösterdim, bana da şiddet gösterildi.” Hâlbuki Peygamberimiz bana: *Sen bilmezsın, belki ömrün uzun olur* dedi.

Neticede Peygamberimizin dediğine geldim. İhtiyarlayınca: “Keşke peygamberimizin gösterdiği ruhsatı kabul etseydim, diye hayıflandım.”³⁴³

Bu olayı bizlere nakleden Ebû Seleme'dir. İbadet bile olsa aşırılığın doğru olmadığını ve her aşırılığın sonunun mahcubiyet, pişmanlık ve meşakkat olduğunu bizlere bildirir.

2.2.7.6. Nikâh, Talâk ve İddet Hakkındaki Rivâyetleri

Evlenme, boşanma ve yeniden başka bir kimseyle evlenme gibi durumlar toplumsal olayların en önemli olaylarından biri kabul edilir. İslâm'da da bu hukuka çok önem verilmiş ve bu alanda her açıdan haklar taraflara verilmiştir. Evlenme ve boşanma gibi âile hukukunu ilgilendiren birçok rivâyet, Ebû Seleme kanalıyla bize kadar ulaşmıştır. Nitekim iddet, mehir, zihâr vb. gibi kavramların bu rivâyetlerle daha açık hale gelmesinde Ebû Seleme'nin büyük katkıları olmuştur.

Evlenmek için eş seçimini etkileyen çeşitli sebeplerden söz edilir. Bu sebeplerden biri de eşin bir meziyete, mesleğe vb. gibi şeylere sahip olmasıdır. Bunu şu rivâyetten yola çıkarak bilmekteyiz: Ebû Seleme'nin, Ebû Hûreyre'den rivâyetine göre, Ebû Hind, Peygamberin başının yukarı kısmından kan almış. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz Ebû Hind'in işinden dolayı şu şekilde buyurmuş: *Ey Beyazaoğulları! Ebû Hind'i kızlarınız ile evlendiriniz. Ayrıca kendisinin kızlarıyla da evleniniz. Sizlerin tedavi olacağı şeyler içerisinde hayırlı olan bir şey varsa o da vücuttan kan aldırmaaktır.*³⁴⁴

Ebû Seleme'nin, süt teyzesi olması hasebiyle Hz. Âişe'ye çok fazla soru sorduğunu daha önce ifade etmiştik. Bunu her konuda gördüğümüz gibi nikâh konusunda önemli bir yere sahip olan mehir konusunda da görmekteyiz.

³⁴³ Müslim, Siyâm, 182. Bu hadisin devamında gelen kur'an okumayla alakalı bilgi Müslim, Siyâm: 184. Aşırılığın sonucunun iyi olmadığını peygamberimiz Abdullah'a “*Ey Abdullah! Sen filanca gibi olma. O geceleyin namaz kılardı, şimdi gece namazlarını terk etti.*” Bkz. Müslim, Siyâm, 135.

³⁴⁴ Ebû Dâvûd, Nikâh, 27.

Ebû Seleme, Hz. Âişe'ye Peygamberimizin mehri ne kadardı diye bir soru sorar. Hz. Âişe ise; “Onun zevcelerine verdiği mehri, on iki okiyye³⁴⁵ ile bir neşş³⁴⁶ idi. Neşş nedir bilir misin?” Diye sorar. Ebû Seleme, hayır, cevabını verir. Bunun üzerine Hz. Âişe, “Yarım okiyyedir. Bunların toplamı beş yüz dirhem eder; işte peygamberin zevcelerine verdiği mehri bundan ibaretti.”³⁴⁷ Diyerek cevap verir. Ebû Seleme'nin bu rivâyeti sayesinde peygamberimizin, zevcelerine ne kadar mehir verdiğini öğrenmiş olduk.

Bu başlık altında ele alınması gereken bir konu daha var ki; o da zihâr meselesidir. Zira zihâr konusu Kur'an'da yer alan bir mevzudur. Zihâr; sözlükte “iki elbise birbirine uyup, birini diğeri üzerine giymek, yardım etmek” anlamlarına gelir. İstilahta ise; erkeğin eşine, onu kendisine haram kılmak maksadıyla “sen bana anamın sırtı gibisin” demesidir.³⁴⁸ Cahiliye döneminde bir erkeğin böyle söylemesi, karısını boşadığı anlamına gelirdi. Fakat İslâm buna bir düzenleme getirmiştir.³⁴⁹ Ebû Seleme'den aktarılacak olan hadiste, zihârın fikhî neticesinin olduğu bilgileri aktaracağız. Zihâr ile ilgili rivâyet şu şekildedir:

Ebû Seleme ve Muhammed bin Abdurrahman b. Sevbân rivâyetlerine göre, Beyazaoğullarından Selman b. Sahr el-Ensârî, Ramazan ayı çıkıncaya kadar karısını kendisine annesinin sırtı gibi kılmıştı. Ramazan'ın yarısı geçince de geceleyin ona yaklaştı. Bunun üzerine Rasulullah o kişiye; *Bir köle azâd et* buyurdu. Selman, “Gücüm yetmez bulamam” dedi. Rasulullah; *Arka arkaya iki ay oruç tut* buyurdu. Selman: “Yapamam” dedi. Rasulullah; *Altmış fakiri doyur* buyurdu. Selman: “Gücüm yetmez bulamam” dedi. Bunun üzerine Rasulullah: *Ferve b. Amr'a altmış yoksulun*

³⁴⁵ Bu hadisteki okiyye, Hicâz okiyyesidir. Okiyye ise, kırk dirhem eder. Bir okiyye kırk dirhem olduğuna göre, on iki buçuk okiyye tam beş yüz dirhem eder. Bkz. Müslim, Nikâh, 78; İbn Mâce, Nikâh, 17; Ebû Dâvûd, Nikâh, 29; en-Nesâî, Nikâh, 66.

³⁴⁶ Neşş, yarım okiyye olduğuna göre, o da yirmi dirhem eder.

³⁴⁷ Müslim, Nikâh, 78; İbn Mâce, Nikâh, 17; Ebû Dâvûd, Nikâh, 29; Nesâî, Nikâh, 66.

³⁴⁸ Geniş bilgi için bkz. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 620.

³⁴⁹ İslâm'ın getirmiş olduğu düzenleme Mucâdele suresi 1-4 ayetleri arasındadır. 1. Gerçekten Allah, eşi konusunda seninle tartışan ve Allah'a şikâyetinde bulunan (kadın)ın sözünü işitti. Allah, aranızda geçen konuşmaları işitiyordu. Şüphesiz Allah, işitendir, görendir. 2. Sizden kadınlara “zihâr”da bulunanlar (bilsinler ki, kadınları) onların anneleri değildir. Anneleri, yalnızca kendilerini doğuranlardır. Şüphesiz onlar, çirkin ve yalan söylemektedirler. Gerçekten Allah, çok affeden, çok bağışlayandır. 3. Kadınlara “zihâr”da bulunanlar, sonra söylediklerinden geri dönenlerin, birbirleriyle temas etmeden önce bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmaları gerekir. İşte size bununla öğüt verilmektedir. Allah, yaptıklarınızı haber alandır. 4. Ancak buna (imkân) bulamayanlar (için de) birbirleriyle temas etmeden önce, kesintisiz iki ay oruç (yüklenmiştir); buna güç yetiremeyenler altmış yoksulu doyursun. Bu (kolaylık), Allah'a ve O'nun Resûlü'ne iman etmeniz dolayısıyladır. Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır. Kâfirler içinse acı bir azap vardır.

yedirilmesi için on beş ve on altı ölçek dolusu bir sepet hurmayı ona ver³⁵⁰ buyurdu. Ebû Seleme'den gelen bu rivâyet, Kur'an'ın bu konudaki ayetlerinin de sebab-i nüzulü mahiyetindedir.

Boşanma sonucu hasta kocasından ayrılan bir kadının miras hakkına sahip olup olmadığı konusunda Ebû Seleme'den gelen ve bizzat babası Abdurrahman b. Avf tarafından örneklik teşkil eden bir rivâyeti kaynaklarda bulmaktayız. Rivâyet şu şekildedir: Ebû Seleme'nin babası Abdurrahman b. Avf hasta iken, karısını bâin talak ile boşadı, sonra da öldü. Boşadığı karısının iddeti bitince Hz. Osman, bâin talak ile boşadığı karısını ona varis yaptı. Bir kimse şayet ağır hasta iken hanımını boşar ve iyileşmeden vefat ederse onu mirastan mahrum bırakmak amacıyla boşamış sayılır. Fakat boşadığı kadın mirasından hakkını alır. Bu sebeple Hz. Osman, Abdurrahman'ın hastayken boşamış olduğu eşine mirasından ona pay taksiminde bulunmuştur.³⁵¹

Ebû Seleme'nin fıkıhta da derin ilme sahip olduğunu gösteren bir olay var. Söz konusu olay İbn Abbas ile Ebû Seleme arasında cereyan etmektedir.

Süleyman bin Yesâr'dan gelen rivâyete göre, Ebû Hureyre, İbn Abbas ve Ebû Seleme bir aradayken; İbn Abbas'a, kocasının vefatından yaklaşık yirmi gün sonra doğum yapan bir kadının evlenip evlenemeyeceği soruldu. İbn Abbas da cevaben dedi ki: "O kadının bekleme süresi iki süreden³⁵² birinin bitmesine kadardır."³⁵³ Ebû Seleme ise: "Doğumunu yaptığı an evlenmesi helaldir." der.³⁵⁴ Ebû Hureyre ise: "Ben Ebû Seleme'nin görüşünden yanayım³⁵⁵ dedi." Bunun üzerine İbn Abbas, kölesi Küreyb'i,³⁵⁶ peygamberimizin hanımı Ümmü Seleme'ye gitmesini ve peygamberin sünnetinde böyle bir şey var mıdır? diye sormasını istedi. Küreyb de gitti akabinde dönüp geldi ve şöyle dedi: Ümmü Seleme diyor ki: "Sübey'a'nın kocası ölmüştü. Sübey'a da kocasının ölümünden on beş gün sonra çocuk doğurmuştu. Sübeya'ya iki kişi dünürcü oldu. O da

³⁵⁰ Tirmizî, Talak, 20.

³⁵¹ Muvatta', Talak, 40.

³⁵² İbn Abbas bununla iki iddet dönemini kasteder.

³⁵³ İbn Abbas'ın "İki iddetin İki iddetten biri, kocası ölen kadının ki dört ay on gündür. İkincisi gebe kadının İddetidir ki çocuğunu doğuruncaya kadardır. Bu iki iddetin hangisi uzunsu o muteberdir. Sonraya kalanı kadar başka kocayla evlenmesi helâl olur." Şeklinde ifadesi de kaynaklarda geçer. Bkz. Muvatta', Talâk, 83.

³⁵⁴ Ebû Seleme, bu hükmü Talâk Suresinin 4. Ayetine göre vermektedir. Ayet; "Hamile kadınların iddetleri doğumla biter" şeklindedir.

³⁵⁵ Kimi rivâyetlerde, "Ben, yiğenimin yanındayım" diyerek Ebû Seleme'den yana olduğunu ifade etmiştir.

³⁵⁶ Nesâî'nin bazı rivâyetlerinde, sormak için Ümmü Seleme'ye gidenin Ebû Seleme olduğu bilgisi vardır.

onlardan birini seçti. Diğer adam ve onun yanındakiler onu elde edememekten dolayı endişe ettiler ve senin evlenmen helal olmaz dediler. Sübey'a diyor ki: Bunun üzerine Rasulullah'a gittim ve durumu izh ettim. O da şu şekilde buyurdu: *Şu andan itibaren evlenmen sana helaldir dilediğin kimse ile izdivaç kurabilirsin.*³⁵⁷

Konuyla alakalı olarak bir başka rivâyet ise şöyledir: Ebû Bekir b. Cehm şöyle demiştir: Ben ve Ebû Seleme, Fatıma bt. Kays'ın³⁵⁸ yanına gitmiştik. Bize kocasının³⁵⁹ kendisini gıyâben üç talakla³⁶⁰ boşadığını, oturacak bir yer göstermeyip yiyecek ve içecek de vermediğinden bahsetti ve dedi ki: “Benim için amcaoğlunun yanına on ölçek yiyecek bırakmış beş ölçek arpa beş ölçek buğday.” Fakat Fatıma bt. Kays buna razı olmayarak Resulullah'a gelip bu meseleyi ona anlatmış. Peygamber, *Senin onda nafaka alma hakkın yoktur* buyurmuştur. İddetini Ümmü Şerîk'in evinde geçirmesini emretmiş. Sonra: *Ümmü Şerik, ahabın sürekli ziyaret ettikleri bir kadındır. Sen İbn Ümmi Mektûm'un yanında iddetini bekle, çünkü o a'mâ bir kimsedir. Onun yanında çarşafını da çıkarabilirsin! (Nikâh için) helâl olduğun zaman bana bildir!* Buyurmuşlar. Bunun üzerine Fâtıma şunları söylemiştir: Nikâha helâl olduğum zaman kendilerine, Muâviye b. Ebî Süfyân ile Ebû Cehm'in beni istediklerini söyledim. Resulullah şöyle buyurdular: *Ebû Cehm sopasını boynundan bırakmaz; Muâviye'ye gelince; o da yoksuldur; hiç malı olmayan biridir. Sen Üsâme bin Zeyd ile evlen!* Ben ise bu işe razı olmadım. Sonra tekrar: *Sen Üsame ile evlen!* Buyurdular. Bunun üzerine ben de onunla evlendim. Allah Üsame'yi bana hayırlı kıldı.³⁶¹

Tüm bu rivâyetler sonucunda Ebû Seleme'nin, özellikle âile hayatını veya hukukunu ifade eden rivâyetlerde ciddi bir katkısının olduğu görülmektedir. Hadis

³⁵⁷ Tirmizî, Talâk, 17; Nesâî, Talâk, 56; Muvatta', Talâk, 83, 86; Dârimî, Talâk, 11.

³⁵⁸ Fâtıma bt. Kays, Dahhâk b. Kays'ın kız kardeşidir. Ondan on yaş büyük olduğu söylenir. Kendisi ilk muhâcirlerdendir. Güzelliği, akli, kemâli ve asaleti meşhurdur. Hz. Ömer şehid edildiği zaman ashâb-ı şûra onun evinde toplanmıştı. Bkz. Müslim, Talâk, 37-40.

³⁵⁹ Ebû Amr b. Hafs ile evlenmişti. Bu zâtın ismi ihtilâflıdır. Çoğu âlime göre Abdülhamid'dir. Kimileri, Ahmed olduğunu; Kimileri ise isminin künyesinden ibaret olduğunu iddia etmişlerdir. Bkz. Müslim, Talâk, 37-40.

³⁶⁰ Bu rivâyetlerin arası şöyle bulunmuştur; Kocası kendisini daha önce iki defa boşamıştır. Son defa boşamakla talâk adedi üç olmuştur. İşte üç talâkla boşadığını söyleyenlerle “bir talâk” “üç talâkın sonuncusu” gibi tabirler kullananların ve kezâ mutlak olarak: “boşadı” diyenlerin muratları budur. “Talâk-ı bâinle boşadı” ifadesinden de aynı mânâ kastedilmiştir. Çünkü üç defa boşamak talâkî bâindir. Bkz. Müslim, Talâk, 37-40.

³⁶¹ Müslim, Talâk, 37-40; Nesâî, Talâk, 72; Tirmizî, Talâk, 72.

kaynaklarının hemen hemen tümünde “Nikâh” ve “Talâk” kitaplarının belli bablarında, Ebû Seleme’nin rivâyet zincirinde yer aldığına şâhit olduk.

2.2.7.7. Rüya Hakkındaki Rivâyetleri

Rüya, geçmişten günümüze insanın ilgisini çekmiş, gerek spekülâtif gerekse bilimsel tartışmalara konu olmuş bir olgudur.³⁶² Hiç şüphesiz, insanlar arasında bu kadar önem arz eden bir olguya, din de değinmiştir. Bunu sahîh hadis kaynakların ekseriyetinde görmekteyiz. Bu konuda bize ulaşan rivâyetlerin büyük bir kısmına Ebû Seleme kanalıyla ulaşabilmekteyiz. Rüya ile ilintili Ebû Seleme’den gelen rivâyetlerin mahiyetine baktığımız zaman, “kişinin gördüğü kötü rüyalar ve bu rüyaların etkisinden kurtulma” gibi psikolojik alt yapıya sahiptir. Bununla birlikte “peygamberimizi rüyada görme” gibi inananlar için büyük önem arz eden konuları, kendisinden gelen rivâyetler yoluyla bilmekteyiz.

Ebû Seleme, görmüş olduğu rüyaların etkisinde kaldığını ve kendisine rahatsızlık verdiğini aktardıktan sonra, sebebini veya bu sıkıntıdan kurtulma yollarını sorduğunda ise, kendisine peygamberimizden gelen şu hadisi aktarırlar: Ebu Seleme diyor ki; Ben öyle farklı rüyalar görüyordum ki, beni son derece hasta ediyordu.³⁶³ Sonra bunu Ebu Katâde’ye anlatmıştım. O da şöyle demişti: Gerçekten beni hasta eden rüyaları ben de görürdüm. Neticede Resulullah’ı şu şekilde buyururken duydum: *Güzel rüya Allah’tandır. Bu sebeple biriniz hoşuna gittiği bir rüya³⁶⁴ gördüğünde Allah’a hamdu sena etsin ve o rüyayı sadece sevdiği insanlara anlatsın. Şayet biriniz, hoşlanmadığı bir rüya gördüğünde ise sol tarafına üç defa tükürsün ve bu rüyanın şerrinden Allah’a sığınsın, onu hiç kimseye de anlatmasın. Artık o gördüğü kötü rüya ona zarar veremez.*³⁶⁵ Buyurmaktadır.

³⁶² Aydın, Hasan, “İslam Felsefesinde Rüya Kuramı, İşlevleri ve Kimi Sonuçları” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (sayı 23), 2007, 165-178.

³⁶³ Ebû Seleme, gerçekten ben üzerine dağdan daha ağır gelen rüyalar gördüğüm olurdu. Bu hadisi işittikten sonra, artık bu rüyalara ehemmiyet vermiyor ve aldırımıyordum. Bkz. Buhârî, Tıb, 39.

³⁶⁴ Ebû Seleme, Ebû Hüreyre’den naklen rivâyet etti: *Salih bir kimsenin rüyası peygamberliğin kırk altı cüz’ünden bir cüz’dür.* Buyurmuşlar. Bkz. Müslim, Rüya, 1.

³⁶⁵ Dârimî, Rüya, 5; Buhârî, Tıb, 39; Ta’bîr, 46; Müslim, Rüya, 1.

Ebû Seleme'nin, rüya ile ilgili rivâyetlerinin belki de en önemlisi “Peygamberi rüyada gören kimsenin gerçekte görmüş gibidir” rivâyetidir. Bu rivâyeti tüm kaynaklarda görmemiz mümkündür.

Hız. Peygamberi görmek, hiç şüphe yok ki, tüm inananlar için önem arz eden ve göreni farklı kılan bir durumdur. Elbette Hız. Peygamberi bizzat görenler, onun hâl ve hareketlerine şahit olanlar, onun yaşadığı dönemde yaşayan ve bulunduğu beldelerde bulunan insanlardır. Realite açısından bunun aksi düşünülemez ve bu konuda şüphe edilemez. Biz Mü'minler için, Peygamberden bize sahih bir şekilde ulaşan her sözü haktır ve doğrudur. Ebû Seleme'nin, özellikle konu hakkındaki rivâyetleri, Buhârî ve Müslim kaynaklarında farklı senetlerle geçmektedir.

Ebû Seleme Ebû Hureyre'den şöyle bir rivâyette bulunmuştur: Ben Peygamberden işittim, şöyle buyuruyordu: *Kim ki beni rüyasında görürse, muhakkak o, uyanık bir halde beni görecektir. Çünkü şeytan bana benzer bir surete giremez.*³⁶⁶

Bu konu ile ilgili olarak Ebû Seleme, Ebû Katâde'den ise şöyle bir rivâyette bulunmuştur: *Her kim rüyasında beni görürse, muhakkak o, hakkı (yani gerçek olarak beni) görmüştür* buyurdu.³⁶⁷

2.2.7.8. Sahâbenin Fazileti Hakkındaki Rivâyetleri

Sahâbî, Hız. Peygamber ile mü'min olarak karşılaşan ve mü'min olarak ölen kimse demektir.³⁶⁸ Sahâbî kelimesinin çoğulu Sahâbe veya Ashâb demektir.³⁶⁹ Sahâbe'nin fazileti hakkında peygamberimizden gelen birçok rivâyet mevcuttur. Bunlardan biri de şudur: *İnsanların en hayırlıları benim asrımında yaşayanlardır, sonra bunları takip eden kimselerdir.*³⁷⁰ Bu ve buna benzer birçok rivâyeti önemli kaynaklarda görmekteyiz. Bizler bu başlık altında Ebû Seleme'den gelen birçok rivâyeti bir araya getirmek suretiyle sunmaya ve değerlendirmeye gayret edeceğiz.

Ebû Seleme, Hız. Âişe'nin fazileti hakkında şunu rivâyet etmektedir: Hız. Âişe dedi ki: “Bir gün Rasulullah: “Yâ Âişe! Bu Cibril'dir ve sana selâm söylüyor” buyurdu. Ben

³⁶⁶ Buhârî, Ta'bir, 10; Müslim, Rüya, 2.

³⁶⁷ Müslim, Rüya, 2.

³⁶⁸ Bu kavramla alakalı olarak geniş bilgi için bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 262.

³⁶⁹ Bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 28.

³⁷⁰ Buhârî, Şehâdet, 9.

de: “Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi onun da üzerine olsun! Benim göremediğim Sen görüyorsun” dedim. Hz. Âişe, bununla Hz. Peygamber’i kasdediyordu.³⁷¹ Bu rivâyet bize, Hz. Âişe’nin, vahiy meleği Cebrâil (as)’ın selamına muhatap olacak kadar faziletli olduğunu gösterir.

Sahâbe’nin fazileti hakkında Ebû Seleme’nin Hz. Âişe’den aktardığı şu rivâyet de önem arz etmektedir: Hz. Âişe’den gelen rivâyete göre, Rasulullah, hanımlarına hitaben şöyle buyurdu: *Sizin benden sonraki durumunuz, beni cidden düşündürüyor. Size ancak çok cömert olanlar tahammül edebileceklerdir.* Ebû Seleme dedi ki: Hz. Âişe bana şöyle derdi: “Allah senin babana Cennet pınarlarından sel sebilden içirsin, çünkü o peygamberin hanımlarına kırk bin dinara satılan bir mal bağışlamıştı.”³⁷² Bu konuyla alakalı olarak Ebû Seleme’nin, “Abdurrahman b. Avf, Huzeyfe’ye vasiyette bulunarak peygamberin hanımlarına dört yüz bin dinar değerinde bir bahçe vasiyet etmiştir.” Şeklinde de rivâyeti mevcuttur.³⁷³

Bu rivâyet Ebû Seleme’nin babası Abdurrahman b. Avf’ın fazileti hakkında ifade edilmiştir. Abdurrahman b. Avf, ticaretle iştigal eden ve bu alanda ciddi başarılar elde eden sahâbedendir. Kendisinin çok cömert olduğu da kaynaklarla sabittir. Peygamberimizin hanımları, Müslümanların anneleri konumunda kabul edildiği için, Abdurrahman b. Avf’ın böyle bir civanmertlikte bulunması gayet tabîi bir durum olduğu kanaatine varmamız için yeterli bir rivâyettir. Hz. Âişe, kendilerine bu kadar iyiliği dokunan birini, oğluna vefayla anmış olması ise, son derece doğaldır.

Bu konuyla ilgili olarak Ebû Seleme’den gelen son bir rivâyeti de aktarmak isteriz. Ebû Seleme ile Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe b. Mes’ûd, Ebû Hureyre’yi şöyle derken iştmişler: Rasulullah, Müslümanlardan müteşekkik büyük bir mecliste şöyle buyurdular: *Size ensâr hanelerinin en hayırlısını söyleyeyim mi?* Ashâb: “Evet ya Resulallah!” dediler. Resulullah: *Benî Abdi’l-Eşnel’dir.* Buyurdular. Ashâb: “Sonra kimdir

³⁷¹ Buhârî, Fedâilu’l-Ashâb, 30.

³⁷² Tirmizî, Menâkıb, 16. et-Tirmizî, bu hadis hakkında “Hasen Sahîh Garib” ifadesini kullanır. Hadis literatüründe bu kavram; Rivâyetlerin birbirini desteklemeleriyle sahih derecesine yükselmiş olan hadisin bu rivâyetleri arasından kendisinde bir gariplik görülen rivâyet. Bir başka manası ise; tek senedle rivâyet edilmiş olan, ancak bu senediyle sahih mi, hasen mi olduğu kestirilemeyen hadis. Geniş bilgi için bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 113.

³⁷³ Tirmizî, Menâkıb, 17. et-Tirmizî, bu rivâyet için ise “Hasen Garib” ifadesini kullanır. Bu kavram; Bir râvi’nin tek başına rivâyet ettiği hasen hadis demektir. Bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 112.

ya Resulallah?’’ diye sordular. *Sonra Benî Neccâr’dır!* Buyurdu. ‘‘Sonra kimdir ya Resulallah?’’ Dediler. *Sonra Benî Hâris b. Hazrec’dır,* buyurdu. ‘‘Sonra kimdir ya Resulallah?’’ dediler. *Sonra Benî Sâide’dır!* Buyurdu. ‘‘Sonra kimdir ya Resulallah?’’ Dediler. *Sonra ensâr hanelerinin her birinde hayır vardır.* Buyurdular. Bunun üzerine Sa’d b. Ubâde kızarak kalktı. Resulullah, onların kabilesini söylediği zaman: ‘‘Biz dördün sonuncusu muyuz?’’ dedi. Böyle diyerek Rasulullah’ın sözünü kastetti. Kendisine kavminden bazı kişiler: ‘‘Otur! Resulullah, sizin kabilenizi, adını söylediği dört kabile içinde söylemesine razı değil misin? Terk edip adını söylemedikleri, söylediklerinden daha çoktur’’ dediler. Sa’d b. Ubâde de Resulullah’a söz etmekten vazgeçti.³⁷⁴

Peygamberimiz ensârın üstünlüklerini sıralarken maldan, soyluluktan veya maddi çoğunluktan dolayı değil; bilakis, Müslümanlığı kabul etmekteki önceliklerine ve Müslümanlıktaki yararlıklarına göredir. Zaten peygamberimiz cümlesinin sonunda ensârın tamamında hayır vardır demek suretiyle kastını açık bir şekilde ifade buyururlar.

2.2.7.9. Cenaze ve Sonrası Hakkındaki Rivâyetleri

Ebû İbrahim el-Eşhelî, babasından aktardığı rivâyete göre, Peygamberimiz, cenaze namazı kıldıracağı vakit şöyle buyururdu: *Allah’ım! Dirimizi, ölümüzü burada olanımızı ve olmayanımızı, küçüğümüzü, büyüğümüzü, erkeğimizi ve dişimizi hepsini affet.* Ebû Seleme ise, Ebû Hureyre’den şöyle bir rivâyetle hadisin devamının şu şekilde olduğunu bildirmiştir: *Allah’ım! İçimizde yaşamasını dilediğin kimseyi İslâm üzere yaşat; ölmesini istediğin kimseyi de imanla öldür.*³⁷⁵

Ebû Seleme’den gelen ve İslâm tarihinde çok mümtaz bir yere sahip olan bir rivâyet vardır. Bu rivâyet ‘‘âlemlere rahmet olarak gönderilen’’³⁷⁶ ve ‘‘son peygamber’’³⁷⁷ olan Hz. Muhammed (sav)’in bu âlemden dâr-ı bekâyâ göç etmesiyle alakalıdır. Ebû Seleme, Hz. Âişe’ye peygamberimizin vefatı ve hemen sonrasında neler yaşandığı hakkında soru sorar. Hz. Âişe ise şu şekilde aktarır: Peygamberin vefatı üzerine, Ebu Bekir, Sunh’daki meskeninden bineğine binip geldi. Bineğinden inip mescide girdi ve mescidde bulunanlarla konuşmadı. Doğru kızı Âişe’nin odasına yöneldi. Hemen Peygambere

³⁷⁴ Müslim, Fedâilu’s-Sahabe, 44. Bazı rivâyetlerde Sa’d b. Ubâde olayının peygamberimizin huzurundayken değil de; bu rivâyeti öğrendikten sonra yaşandığı geçmektedir.

³⁷⁵ Tirmizî, Cenâiz, 38.

³⁷⁶ Enbiyâ: 21/107.

³⁷⁷ Ahzâb: 33/40.

yaklaştı. Yemânî bir bürde ile örtülü olan Peygamberin yüzünden örtüyü açarak üzerine kapandı ve O'nu öptü. Mahzun bir ses tonuyla: “Ey Allah'ın peygamberi! Anam babam Sana feda olsun. Allah, bu ölüm şiddetinden başka ikinci bir ölümü sana vermeyecektir. Sana yazılmış olan bu mukadder ölüm geçidini ise şimdi geçmiş bulunuyorsun” dedi.³⁷⁸

Ebû Seleme bu olayın devamını İbn Abbas'tan rivâyetle şu şekilde aktarır: Hz. Ebû Bekir, Hz. Âişe'nin odasından çıktığı esnada Hz. Ömer insanlara bir şeyler söylüyordu. Hz. Ebû Bekir ona: “Otur” dedi. Fakat Hz. Ömer oturmadı. Hz. Ebû Bekir tekrar: “Otur” dedi. Hz. Ömer yine oturmadı. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir yüksek bir sesle şehâdet getirdi. Bu sırada halk Hz. Ömer'i bırakıp, Hz. Ebû Bekir'in olduğu tarafa geldiler. Hz. Ebû Bekir, Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra, şu konuşmayı yaptı: “Sizden kim Muhammed'e ibadet ediyor idiyse, bilsin ki, Muhammed ölmüştür. Kim de Allah'a ibadet ediyor ise; bilsin ki, Allah diridir, ölümsüzdür. Allah Kur'an'da; “Muhammed ancak bir rasuldür. O'ndan evvel daha nice rasuller gelip geçmiştir. Şimdi O, ölür veya öldürülürse ökçelerinizin üstünde gerisin geri mi döneceksiniz? Kim böyle iki ökçesi üzerinde dönerse elbette Allah'a hiçbir şeyle zarar vermiş olamaz. Allah, şükür ve sebat edenlere mükâfat verecektir.”³⁷⁹ Buyurmaktadır.

Peygamberimizin vefatıyla alakalı olarak Ebû Seleme, Hz. Âişe'ye sorularına devam eder ve şöyle bir soru daha sorar: “Resulullah kaç elbise içinde kefenlendi?” Bunun üzerine Hz. Âişe ise; “Üç sehûl³⁸⁰ elbisesi içine” cevabını verdi.³⁸¹ Bu konu hakkında birbirinden farklı rivâyetler mevcuttur.³⁸²

Ebû Seleme'den gelen rivâyetlerin bir kısmı fikhî yorumlara da açık olmuştur. Söz konusu rivâyetlerden biri şu şekildedir: Ebû Seleme şu rivâyette bulunur: Sa'd b. Ebî

³⁷⁸ Buhârî, Cenâiz, 3.

³⁷⁹ Buhârî, Cenâiz, 3. Hz. Ebû Bekir'in başta Hz. Ömer olmak üzere orada bulunan tüm sahâbeyi teskin ettiği ayet; Âl-i İmrân suresinin 144. Ayetidir. İbn Abbas rivâyetine şu şekilde devam eder: Allah'a yemin ederim ki, Hz. Ebû Bekir bu ayeti okuyuncaya kadar sahâbiler hayretlerinden bu ayeti hiç bilmiyorlarmış gibi idiler. Sanki Allah bu ayeti yeni indirmişti de, onlar Ebû Bekir'den yeni duyup öğreniyorlardı. Bu ayeti duyan her sahâbi, kendi kendine tekrar ediyorlardı. Bkz. Buhârî, Cenâiz, 3.

³⁸⁰ Sehûl veya Suhûl; pamuklu elbise demektir. Bkz. Müslim, Cenâiz, 47.

³⁸¹ Müslim, Cenâiz, 47.

³⁸² Peygamberimizin kaç parça elbise içine kefenlendiği ihtilaflıdır. Hadislerin bazılarında üç parça beyaz Yemen bezi ile diğerlerinde evvelâ bir hülle, sonra o çıkarılarak üç parça beyaz Yemen bezine sarıldığı bildiriliyor. Hülle: Bir cinsten olmak üzere izâr ve ridâ' yani üst ve alt elbise, demektir. Bu elbise Yemen kumaşlarından yapılır. Bezzâr'ın rivâyet ettiği bir hadise göre: Resulullah, yedi parça kumaşla kefenlenmiştir. Bunların üçü sehûl bezindendir. Bunlarla beraber gömlek, sarık, don ve altına yazılan bir de kadife vardır. Tirmizî ise; “Peygamberimizin kefeni hakkında muhtelif rivâyetler vardır. Bunların içinde en sahih olanı Hz. Âişe hadisidir.” Demektedir. Geniş bilgi için bkz. Müslim, Cenâiz, 47.

Vakkas vefat ettiği vakit Hz. Âişe: “Onu mescide getirin de, cenaze namazını ben de kılayım.” demiş. Onun bu sözüne itiraz etmişler. Bunun üzerine Hz. Âişe: “Vallahi Resulullah, Beydâ’nın oğullarından³⁸³ Süheyl ile kardeşinin cenaze namazlarını mescidde kıldı.” demiş.³⁸⁴

Cenaze namazının cami içinde kılınıp kılınamayacağı konusunda âlimler arasında muhtelif görüşler mevcuttur. Bizle bu görüşleri çok detaylandırmadan şu şekilde ifade edebiliriz: Hanefî mezhebinin genel görüşüne göre; cenaze namazı bir mazeret bulunmadıkça cami dışında kılınır. Ancak yağmur, çamur, soğuk gibi bir mazeret bulunması durumunda camide kılınmasında bir sakınca yoktur. Şâfiî mezhebine göre ise; camiye kirletme endişesi yoksa bu namazın camide kılınması müstehabtır.³⁸⁵ Bu gibi konuların Ebû Seleme’den bizlere aktarılmış olması, kendisinin fikhî alt yapısının da sağlamlığını göstermektedir.

2.2.7.10. Muhtelif Konulardaki Rivâyetleri

İlk dokuz maddede Ebû Seleme’nin Kütübü Tis’a’da bulunan rivâyetleri uygun başlıklar altında derlenerek sunuldu. Fakat Ebû Seleme gibi çok sayıda rivâyeti bulunan bir râvînin/muhaddisin muhtelif konulardan da rivâyetinin olması gayet tabiî bir durumdur. Bu sebeple Ebû Seleme’nin, ilk dokuz başlık altında değerlendirilemeyecek rivâyetlerinin olduğu tespit edildi. Bu başlık altında Ebû Seleme’nin; “Şuf’a, Kasâme, Kısâs” gibi hukuk alanına taalluk eden konularının yanında “Mescidi Nebî’nin Fazileti”, “Bulaşıcı Hastalık”, “Şiir”, “Süslenme”, “Fırkalar/Hariciler” vb. gibi konular hakkındaki rivâyetlerine değinilecektir.

Hukuk sözlükte “gerçek, doğru, sabit, bir şeye yakinen muttali olmak” gibi anlamlara gelen hak kelimesinin çoğuludur. Terim anlamı ise; dinin, aklın ve hukuk düzeninin tanıdığı yetki, güç ve imtiyazlar demektir.³⁸⁶

³⁸³ Ulemânın beyânına göre: Beydâ oğulları üç kişidir ve isimleri ise şöyledir: Sehl, Süheyl ve Safvân’dır. Annelerinin isimleri: Da’d’dır. Beyza’, Sıfatıdır. Babaları da Vehb b. Rabia’dır. Kureyş kabilesine mensuptur. Bu üç kardeşten Süheyl eskiden Müslüman olmuş ve Habeşistan’a hicret etmiştir. Sonra Mekke’ye dönmüş; daha sonra Medine’ye göç etmiştir. Bedir ve diğer gazalara iştirak etmiştir. Vefatı Hicret’in 9. yılına tekabül eder. Bkz. Müslim, Cenâiz, 101.

³⁸⁴ Müslim, Cenâiz, 101.

³⁸⁵ Detaylı bilgi için bkz. *İlmihâl:- İman ve İbadetler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2002, I, 362.

³⁸⁶ Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 236.

Ebû Seleme'nin özellikle Şuf'a Hakkı³⁸⁷, Kasâme³⁸⁸, Kısâs³⁸⁹ gibi konular hakkındaki rivâyetleri önem arz etmektedir. Söz konusu rivâyetler;

Ebû Seleme ile ailesinden bazı kimseler arasında bir husumet meydana geldi. Bunun üzerine Ebû Seleme bu durumu Hz. Âişe'ye arz ettiğini, Hz. Âişe'nin de ona şunları söylediğini zikreder: “Ey Ebû Seleme! Yer gasp etmekten çekin. Çünkü Peygamber: *Her kim ki başkasının arazisinden bir karış miktarı kadar bir yere haksızlık ederse, kıyâmette yedi kat yerden isabet eden toprak, o haksızlık yapanın boynuna halka gibi geçirilir.* Buyurdu.”³⁹⁰

Ebû Seleme'nin özellikle şuf'a hakkı hakkında çokça rivâyetlerde bulunmuştur. Söz konusu rivâyetlerden biri de şu şekildedir: Rasulullah, ortak kimseler arasında pay edilebilen mallarda şuf'a olduğuna dair hüküm verdi. Sınırın olduğu yerlerde ise şuf'a hakkı yoktur. İmam Mâlik; “Bizde amel ittifakla böyledir.”³⁹¹ Demektedir.

Şuf'a Hakkı hakkında âlimlerden bir kısmının görüşleri ise şu şekildedir: Amr bin Şerid babasından naklederek şöyle demektedir: Bir kimse Peygambere, “Ey Allah'ın Rasulü! Aramızda komşuluktan başka hiç kimsenin ortaklığı olmayan bir mülkü satmak istediğimizde ne yapmalıyız?” Bunun üzerine Rasulullah şöyle buyurdu: *Satılan bir gayrimenkul malı alma hakkı öncelikle komşuya aittir.* Ebû Seleme'nin rivâyetine göre, Rasulullah şöyle buyurdu: *Pay edilemeyen tüm gayrimenkul mallarda Şüf'a hakkı vardır. Taksim edilip sınırları belli olur yolları da ayrılırsa Şüf'a hakkı kalkar.* Câbir'in rivâyeti ise şu şekildedir: *Şüf'a hakkı ve komşuluk hakkı olduğuna dair hükmetti.*³⁹² Tüm bu rivâyetler, komşuluğun ciddi bir sorumluluk ve hak gerektirdiğini ifade etmektedir.

³⁸⁷ Sözlükte “ilâve etme ve birleştirme” anlamlarına gelen şüf'a fıkıh terimi olarak, satım veya bu hükümdeki bir akidle alınmış taşınmaz veya taşınmaz hükmündeki özel mülkiyete konu bir malı müşteriye mal olduğu bedelle cebren alıp mülkiyetini elde etme hakkını ifade eder. Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Dönmez, İbrahim Kafi, “Şuf'a”, *DİA*, XXXIX, 248. Ayrıca bkz. Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 543.

³⁸⁸ Sözlükte “yemin etmek, yemin eden topluluk; barış ve yüz güzelliği” gibi anlamlara gelen kasâme İslâm hukukunda, fâilin kesin delille belirlenemediği bir cinayet işlendiğinde suç mahallinden sınırlı sayıda bir topluluğun haklarındaki suç isnadını defetmek veya maktulün yakınlarının suç isnadında bulunmak amacıyla mahkeme huzurunda yaptığı özel yeminlerin adıdır. Detaylı bilgi için bkz. Bardakoğlu, Ali, “Kasâme”, *DİA*, XXIV, 528-530.

³⁸⁹ Sözlükte “ardından gitmek, iz sürmek, yaptığı işte birinin yolunu takip etmek; kesmek, eşitlemek ve misilleme yapmak” mânalarında gelir. Detaylı bilgi için bkz. Dağcı, Şamil, “Kısâs”, *DİA*, XXV, 488-495.

³⁹⁰ Buhârî, *Mezâlim ve'l-Gasb*, 13; Buhârî, *Bedu'l-Halk*, 2; Müslim, *Müsakaât*, 142.

³⁹¹ Muvatta', Şuf'a, 1.

³⁹² Nesâî, *Bey'a*, 109.

Ebû Seleme'nin kasâme hakkındaki rivâyetleri ise şu şekildedir: Ebu Seleme'nin rivâyet ettiğine göre, Rasulullah şöyle buyurdu: *Kimin bir yakını öldürülürse iki durumdan birini yapmakta onun için sıkıntı yoktur: Ya fidye alır ya da kısâs ister.*³⁹³

Ebû Seleme'nin Ebû Hureyre'den aktardığı bir rivâyet, peygamberimizin mescidinin diğer mescitlerden daha faziletli olduğunu beyan etmektedir. Söz konusu rivâyet şu şekilde kaynaklarda geçmektedir:

Ebû Seleme, Ebû Hureyre'den aktarıyor: ‘‘Rasulullah’ın mescidinde kılınan bir namaz; Mescid-i Haram hariç diğer mescidlerde kılınan namazlardan bin kat daha hayırlıdır. Çünkü Peygamber, son Peygamber olup, mescidi de mescidlerin sonuncusudur.’’ Ebû Seleme: Biz, Ebu Hureyre'nin bu rivâyeti, Peygamberimizden işittiğinden şüphe dumuyorduk. Bu sözlerin sıhhatini de soramıyorduk. Ebû Hureyre'nin vefatından sonra bu olay üzerine konuştuk. Bunun üzerine Abdullah b. İbrahim b. Karız'ın yanına gittik ve durumu kendisine arz ettik. O da bize şöyle dedi: ‘‘Ben Ebû Hureyre'den işittim ve şahitlik ederim ki: Ebû Hureyre'den işittiğime göre, Rasulullah şöyle buyurmuştur: *Ben Peygamberlerin sonuncusuyum, Mescidim de Mescidlerin sonuncusudur.*³⁹⁴ Bu rivâyet, Mescid-i Nebî'nin hususiyetini ortaya koyması bakımından manidardır.

Yapılan çalışmalar neticesinde Ebû Seleme'nin siyasî/mezhebî konularda da rivâyetlerinin olduğu görülmüştür. Özellikle peygamberimizin vefatından kısa bir süre sonra meydana gelen siyasî ve içtimaî olayların dayandırıldığı rivâyetler bunların arasındadır. Bu konu hakkındaki çok sayıdaki rivâyetleri de, aynı şekilde bir araya getirildi. Söz konusu haber şöyledir:

Ebû Seleme, Ebû Saîd el-Hudri'den şu rivâyette bulunmuştur: ‘‘Bir defa biz Resulullahın yanında bulunuyorduk. Kendisi bir mal taksim ediyordu. Derken Beni Temîm'den biri olan Zülhuveysıra³⁹⁵ adında biri geldi ve şöyle dedi: Ya Resulallah! Adalet göster’’ dedi. Resulullah bunun üzerine şöyle dedi: *Yazıklar olsun sana! Ben, adalet göstermezsem kim gösterir? Adalet göstermezsem ben hüsrana uğramışım*

³⁹³ Nesâî, Kasâme, 29; ayrıca bkz. İbn Mâce, Diyet, 35; Ebû Dâvûd, Diyet, 4.

³⁹⁴ Nesâî, Mesâcid, 7; Müslim, Hac, 94; İbn Mâce, İkâmetu's-Salât, 195.

³⁹⁵ İbn Esîr, Hz. Peygambere Adalet göster diyen Zülhuveysıra'nın Benî Temîm'den sahâbî bir zat olduğunu söyler. Vâkidî, onun birçok harbe katılarak yaralı işler yaptığını ve sonradan Hâriciler'e katıldığını ifade eder. Ayrıca Hz. Ali tarafından öldürülenin bu kişi olmadığını da ekler. Bkz. Müslim, Zekât, 147; Buhârî, İstîtâbetü'l-Mürteddîn, 6-7.

demektir; buyurdular. Bunun üzerine Hz. Ömer ‘‘Ey Allah’ın Rasulu! Bunun için bana müsaade buyur da boynunu vurayım’’ dedi. Rasulullah ise: *Bırak onu. Zira onun öyle arkadaşları var ki, kılmış oldukları namazın yanında sizden biriniz kendi namazını küçümser, oruçlarının yanında kendi orucunu küçümser. Bu adamlar Kur’an’ı okurlar fakat okumuş oldukları Kur’an köprücük kemiklerini geçmez. Okun avı delip geçtiği gibi İslâm’dan çıkarlar. Hani böyle bir okun demirinde nasıl kan namına bir şey bulunmaz, sonra giriş yerine bakılır yine bir şey bulunmaz, sonra ağaç kısmına bakılır, orada da bir şey bulunmaz. Tüy kısmına bakılır, orada da bir şey bulunmaz. Hâlbuki ok avın işkembesini delip geçmiştir. Onların alâmeti kara bir adamdır. Bu adamın pazılarından biri kadın memesi yahut sallanan et parçası gibidir. Bunlar insanların tefrikaya düştükleri zaman çıkarlar* buyurdular.³⁹⁶

Ebû Said dedi ki: Ben, bunu Rasulullah’tan işittiğime şahadet ederim. Ve yine şahadet ederim ki Hz. Ali, ben de beraberinde olduğum halde Peygamber haber verdiği bu adamlarla harp etti. Bu kara adamın aranmasını emretti. Adam aranıp bulundu ve getirildi. Ona baktım tıpkı Resulullah’ın ifade ettiği özelliklere sahip biriydi. Ayrıca Ebû Saîd: ‘‘İçlerinden sadakaların taksimi konusunda seni ayıplayacaklar da var. Çünkü eğer aralarından kendilerine verilirse hoşnut olurlar. Şayet kendilerinden olanlara verilmezse derhal öfkelenirler’’³⁹⁷ âyeti bunun hakkında indi demektedir.³⁹⁸

Ebû Seleme’nin, peygamberimizin günlük hayatıyla ilgili olarak çok sayıda bilgi vermiş olduğunu önceki rivâyetleriyle görülmüş olundu. Ebû Seleme, peygamberimizin yaşamından bizlere süslenmeye/zinet hakkında da rivâyetler aktarmaktadır. Mesela; Ebu Seleme’nin aktardığı rivâyete göre, ‘‘Peygamberimiz yüzüğü sağ eline takardı.’’³⁹⁹

Ebû Seleme’nin rivâyetlerine bakıldığı zaman Hz. Peygamberin siyeri hakkında da detaylı bilgiler sunduğu görülecektir. Hz. Peygamberin Hayber’i fethettikten sonra meydana gelen zehirlenme olayının da Ebû Seleme’nin aktarmış olduğu rivâyetleri sayesinde ulaşabilmekteyiz. Söz konusu olay şu şekilde rivâyet edilmiştir: Muhammed bin Amr, Ebû Seleme’den diyerek Ebû Hureyre’yi zikretmeden⁴⁰⁰ şöyle demiştir:

³⁹⁶ Müslim, Zekât, 147; Buhârî, İstîtâbetü’l-Mürteddîn, 6-7.

³⁹⁷ Tevbe: 9/58.

³⁹⁸ Buhârî, İstîtâbetü’l-Mürteddîn, 7.

³⁹⁹ Nesâî, Ziyet, 49; Ebû Dâvûd, Hatem, 5.

⁴⁰⁰ Mürsel olarak rivâyet edilmiştir. Fakat buradaki Mürsel; Mürselü’l-Mutlak’tır. Mürselü’l-Mutlak ise; Tâbiün neslinden birinin doğrudan Hz. Peygamberden naklettiği hadis anlamına gelmektedir. Mürsel Hadis ile ilgili geniş bilgi için bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, 214.

Resulullah, hediye kabul eder fakat sadaka kabul etmezdi.” Ebû Seleme şunları da ilave etti: “Yahûdi bir kadın⁴⁰¹ Hayber’de ona ateşte kızartılmış, içine zehir koyduğu bir koyun hediye etti. Resulullah ve halk ondan yediler. Resulullah: *Ellerinizi çekiniz! O bana, zehirli olduğunu bildirdi* buyurdu. Bişr bin el-Berâ bin Ma’rûr el-Ensâri öldü. Resulullah kadına haber gönderdi getirtti ve ona: *Neden böyle bir şey yaptın?* dedi. Kadın: “Eğer sen peygambersen yaptığım şey sana zarar vermez. Eğer kralısan insanları senden kurtarırım diye düşündüm” dedi. Bunun üzerine Resulullah’ın emri ile kadın cazalandırıldı. Hz. Peygamber vefat ettiği hastalığı esnasında şöyle buyurdu: *Hayber’de yemiş olduğum lokmanın tesirini devamlı hissedip durdum. Şu an, damarlarımı kestiği andır.*⁴⁰² Buyurarak zehrin tesirini devamlı olarak hissettiğini ifade etmektedir.

Bu başlık altında Ebû Seleme’den gelen rivâyetler konularına göre başlıklar altında derlenmeye çalışıldı ve kendisinin hemen hemen tüm konularda rivâyetlerinin olduğu tespit edildi. Bu da onun ciddi bir bilgi birikimine sahip olduğunu kanıtlar mahiyettedir. Fakat kendisinden aktarmış olan rivâyetlerin bunlarla sınırlı olmadığı bilinmelidir. Mesela; “avlanmak ve avlanma şartları”, “yemin etme”, “kölelik ve köle alış verişi”, “güzel sesle Kur’an okumak” vb. gibi birçok konudaki rivâyetleri, temel hadis kaynaklarında mevcuttur.

2.2.8. Rivâyetlerinin Genel Değerlendirilmesi

Ebû Seleme kanalıyla gelen rivâyetlerin hadis ilmi açısından büyük öneme haiz bir muhtevaya sahip olduğu tespit edilmiştir. Ebû Seleme’nin, rivâyetlerinde birbirinden farklı birçok konuya temas etmiş olması ve yeri geldiğinde bazı rivâyetler hakkında görüşünü de zikretmesi, onun önemli bir râvi olduğunu göstermektedir.

Hadis ilmi açısından “*muksirûn*” olarak ifade edilen sahâbilerden yapmış olduğu rivâyetlerle, günümüzde güncelliğini korumaya devam eden birçok konuya temas etmektedir. Günümüzde tartışmaya açılan ve dillendirilen bazı konuların geçtiği rivâyetler, Ebû Seleme’nin de içinde bulunduğu nakillerden kaynaklandığı görülmektedir. Mesela, teravih namazının rek’at sayısı ile ilgili yapılan tartışmadan, kadir

⁴⁰¹ Hz. Peygamberi zehirlemek isteyen kadının Merhâb’ın kızkardeşi olduğu zikredilir. Bkz. Ebû Dâvûd, Diyet, 6.

⁴⁰² Ebû Dâvûd, Diyet, 6; Dârimî, Mukaddime, 11.

gecesinin, ramazanın hangi gecesinde olduğuna varıncaya kadar birçok konuya temas edildiği, Ebû Seleme'nin rivâyetlerinde bulmak mümkündür.

Ebû Seleme'nin rivâyetleri arasında Mürsel rivâyetlerin de olduğu ifade edilmiştir. Fakat yapılan araştırma neticesinde, mürsel olarak zikredilen rivâyetlerin bir kısmının tam manasıyla mürsel rivâyetler kategorisine dâhil edilemeyeceği yönündedir. Zira mürsel rivâyet olarak kabul edilen rivâyetlerin, sahâbe râvilerinin ismini zikrettiği başka tariklerine de ulaşılmıştır. Bu durum Ebû Seleme'ye ait çok az sayıda Mürsel rivâyet olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Ebû Seleme'nin sahâbeden yapmış olduğu rivâyet şekline bakıldığı zaman daha çok konu hakkında kendisi tarafından sorulan sorulara cevap mahiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Hz. Âişe, Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hureyre'den gelen rivâyetlerinin ekseriyetinin bu şekilde teşekkül ettiğini ifade edebiliriz. Bu tarz rivâyetlerinden yola çıkarak kendisinin sorgulama, merak etme ve detaylı bilgi edinme gibi şahsî özelliklere sahip olduğunu zikredebiliriz.

Ebû Seleme'den rivâyetlerde bulunan râvilere bakıldığı zaman dönemin ciddi isimlerini görmek mümkün. Zira ilk müdevvin olarak kabul edilen İbn Şihâb ez-Zührî, Yahya b. Ebî Kesîr, Âmir b. Şerâhil eş-Şa'bî gibi çok sayıda önemli şahıs Ebû Seleme'den rivâyette bulunmuşlardır. Kendisinden rivâyette bulunan birçok âlimin Ebû Seleme hakkındaki görüş ve düşünceleri de son derece önem arz etmektedir. Bir hadisin ilmî ve sahih kabul edilmesi, rivâyet eden râvinin başka âlimlerce ta'dîl edilmesi açısından son derece önemlidir. Ebû Seleme, bu noktada büyük bir payeye sahiptir.

SONUÇ

Hız. Peygamber (sav)'in konumu tartışmasıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim, Peygamberin bu hususiyetini, birçok ayetiyle açıklamaktadır. Allah'a ittiba' yolunun Peygambere ittiba'dan geçtiği ifade edilmiştir. Bundan dolaydır ki bir kimsenin, İslâm adına söz söyleyebilmesi için sözünü, ayet veya sahîh sünnetle/hadisle delillendirmesi icap eder. Bu manada tabiûnun büyüklerinden sayılan Ebû Seleme'den gelen rivâyetler de büyük önem taşımaktadır.

Tâbiûn olarak ifade edilen nesil, Peygamberimizin sünnetini ve sahâbenin yolunu takip ettikleri için tâbiîlik vasfına mazhar olmuşlardır. Tabiûn nesli, sahâbe-i kirâm kanalıyla hem Peygamberimizin sünnet ve hadislerini öğrenmiş, hem de çok sayıda sahâbenin uygulamalarına şahit olmuşlardır.

Ebû Seleme, tabiûnun büyüklerinden olması hasebiyle Emevî döneminin hemen hemen tamamını görmüş bir âlimdir. Kendisi belli bir dönem Medine'de kadılık görevinde bulunduktan sonra Medine valisinin değişimiyle bulunduğu görevden azl edilmiştir. Ebû Seleme'nin özellikle Emevî iktidarına muhâlif olan bazı âlimlerle görüşmesi ve samimi olması, kendisinin azlinde etkili olduğu ifade edilmiştir.

Ebû Seleme, İslâmî ilim dallarını oluşturan hadis, fıkıh, tefsir gibi önemli alanlarda çeşitli konularda rivâyetlerde bulunmuş ve bu alanlara kıymetli katkıları olmuştur. Kendisinin, Medine'nin yedi fıkıh âlimi olarak kabul edilen "fukaha-i seb'a"da isminin zikredilmesi ve Medine kadılığı görevinde bulunmuş olması, kendisinden hukuk alanında çok sayıda rivâyet almamızı mümkün kılmıştır. Medine'nin yedi fakihî olarak zikredilen isimlerin tartışmalı olup, tartışmalı isimlerden biri de Ebû Seleme'dir.

Ebû Seleme'nin, kütübü tis'a olarak bilinen ve en kıymetli eserler arasında zikredilen kaynakların tümünde rivâyetleri mevcuttur. Bunların içerisinde rivâyetlerin büyük bir kısmı sahihayn olarak kabul edilen Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde geçtiği tespit edilmiştir.

Ebû Seleme'nin, görüşlerini ifade ederken daha çok konuyla ilgili hadis naklettiği görülmüştür. Bu da Ebû Seleme'nin hadis konusunda zengin bir birikime sahip olduğunu göstermektedir. Ebû Seleme'nin seçkin bir muhaddis olmasını bizzat süt teyzesi Hz.

Âişe'nin ve diğer sahâbilerin yanında yetişmesine, onların hadislerine ve uygulamalarına en iyi şekilde vâkıf olmasına bağlamak mümkündür. Zira onun yaşadığı dönemde yetkin bir âlim olmak, iyi bir hadis bilgisine ve kültürüne sahip olmayı gerektirmekteydi.

Ebû Seleme'nin özellikle Hz. Âişe'den çok fazla nakilde bulunduğu tespit edilmiştir. Hz. Âişe'nin, kendisinin süt teyzesi olması onu akranlarına nazaran ayrıcalıklı kılmıştır. Onun bu durumunu da hemen hemen her konuda yaptığı rivâyetlerle açıklanabilir. Buna mukabil Ebû Seleme'nin, İbn Abbas ile çok fazla ilmî tartışmaya girdiğini ve İbn Abbas'tan yeteri kadar istifade edemediği de ifade edilmiştir.

Ebû Seleme'den gelen rivâyetlerinin mahiyetine bakıldığında, önemli bir bir kısmının adalet, hukuk, nikâh, talak ve içtihad ile doğrudan veya dolaylı olarak ilintili olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırmalar neticesinde, cerh ve ta'dîl âlimlerinin görüşlerine göre Ebû Seleme, hiçbir şekilde cerh edilmemiş; bilâkis tüm ta'dîl lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. Kendisinin imam, sikâ, hüccet, müçtehid vb. gibi sıfatlarla anılmış olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İbrahim, “İddet”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2000.
- Adıgüzel, Abdulalim, *Süleyman b. Yesâr ve Hadis ilmindeki Yeri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE, Erzurum 2015.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Thk. Şu'ayb el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2001.
- Akın, Hanifi, *Sahih-i Müslim Muhtasar*, Polen Yay. İstanbul 2008.
- Altınay, Ramazan, *Emevîlerde Günlük Yaşam*, Ankara Okulu Yay. Ankara 2006
- Âşıkkutlu, Emin, *Ricâl İlmine Giriş*, İfav, İstanbul 2007, (1. Baskı)
- Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, İfav Yay. İstanbul 2010.
- Atay, Hüseyin, Atay, İbrahim, Atay, Mustafa, *Mu'cem el-Luğat*, Bayrak Mat. Ankara 1964.
- Atçeken, İsmail Hakkı, *Devlet Geleneği Açısından Hişâm b. Abdulmelik*, Ankara Okulu Yay. Ankara 2001.
- Aycan, İrfan, “Emevîler Döneminde Bir İktidar Mücadelesi Örneği: Abdullah b. Zübeyr”, *AÜİFD*, Ankara 2000, Sayı XLI.
- _____, “Urve b. Zübeyr”, *DİA*
- Aydın, Hasan, “İslam Felsefesinde Rüya Kuramı, İşlevleri ve Kimi Sonuçları” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (sayı 23), 2007
- Aydın, Mehmet Akif; Hamidullah, Muhammed, “Köle”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2002.
- Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İfav Yay. İstanbul 2016, (9. Baskı)
- Babanzâde, Ahmed Naim, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, DİB Yay. Ankara 1976.
- Bardakoğlu, Ali, “Kasâme”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2001.
- Beyzâvî, Nasruddîn Ebu'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Beyrut.

- Camcı, Selçuk, “Yahya b. Ebû Kesîr”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2013.
- Cihangir, Özcan, *Hârîce b. Zeyd ve Hadis ilmindeki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE, Erzurum, 2016.
- Cirit, Hasan, *Hadise Giriş*, Rağbet Yay. İstanbul 2011.
- Corci, Zeydan, *İslam Medeniyeti Tarihi*, çev. Zeki Meğamiz, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1972.
- Çakan, İsmail Lütüf, *Hadis Edebiyatı*, İfav Yay. İstanbul 2013 (11. Baskı)
- _____, *Hadis Usûlu*, İfav, İstanbul 2010
- Çeker, Orhan, “Süleyman b. Yesar”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2010.
- Çiçek, Yakup, *Tefsir Usûlü*, Sofya, 1995.
- Dağcı, Şamil, “Kısâs”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2002.
- Demircan, Adnan, *İslâm Tarihi'nin ilk Döneminde Arap-Mevâli İlişkisi*, Beyan Yay. İstanbul 1996.
- Dönmez, İbrahim Kâfi (Editör), *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İfav Yay. İstanbul 2006.
- _____, “Şu'f'a”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2010.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistanî, *Sünen*, Mektebetü'l-Me'ârif, Riyad, 1988.
- ed-Dârimî, Abdullah b. Abdîrrahman, *Süneni'd-Dârimî:- el-Müsnedü'l-Câmi'*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 2013.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *et-Târihu'l-Kebîr*, Dâiretü'l-Me'ârifî'l-Osmaniye, 2009.
- _____, *Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru İbn Kesîr, Dimeşk, 2002.
- el-Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullâh en-Neysâbü'rî, *Me'rifetu Ulumi'l-Hadis*, thk. es-Seyyid Mu'zam Husayn, Beyrut, 1940.
- el-Hazercî, Safiyüddin Ahmed b. Abdullâh, *Hülâsetü Tezhîbü Tehzîb el-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, el-Metbu'âtü'l-İslâmiyye, Beyrut.

- el-Mizzî, Ebu'l-Haccâc Cemaleddîn Yûsuf bin Abdurrahman bin Yusuf, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, ty.
- el-Veki', Muhammed b. Halef b. Hayyan, *Ahbâru'l-Kudât*, Beyrut 2015.
- en-Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Su'ayb, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2001.
- en-Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyiddîn b. Şeref, *Tehzîbu'l-Esmâi ve'l-Luğât*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Erdoğan, Mehmet, "Hârice b. Zeyd", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1997.
- er-Râzî, *Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, İstanbul Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1953.
- es-Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Tedribu'r-Râvî fî Şerhi Takribu'n-Nevevî*, thk. Ahmed Omar Hâşim, Beyrut 1989.
- et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen:- el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. Beşşâr A. Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1996.
- ez-Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed bin Ahmed bin Osmân, *Kitâbu Tezkiretü'l-Huffâz*, Dâr'ü İhyai't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1386.
- _____, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnâvûd, Beyrut Müessesetü'r-Risâle.
- _____, *Târihu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-Meşâhiri ve'l-E'lâm*, thk. Ömer Abdusselam Tedmirî, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1990.
- ez-Zerkeşî, Bedruddîn, *Hiz. Aişe'nin Sahâbeye Yönelttiği Eleştiriler*, Neşre Hız. Bünyamin Erul, Otto Yay. Ankara 2007.
- Fayda, Mustafa, "Âişe", *DİA*, TDV. Yay. İstanbul 1989.
- _____, "Zimmî", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2013.
- Fikret Özçelik, *Urve b. ez-Zübeyr ve Hadis İlmindeki Yeri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE, Erzurum 2012.
- Hasan, İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi:- Siyasî, Dinî, Kültürel, Sosyal*, (çev. İsmail Yiğit), Sadrettin Gümüş, Kayıhan Yay. İstanbul 1996, (4. Baskı)
- Heyet, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, DİB, TDV. Yay. İstanbul 2009.

Heyet, *İlmihâl (İman ve İbadetler)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2002.

Heyet, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB, Ankara 2007.

İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Hasan İzzuddîn Ali b. Muhammed, *el-Kâmil Fi't-Târih*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1987.

İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed ibn Hacer, *Sahabe-i Kirâm Ansiklopedisi:- el-İsâbe*, (çev. Naim Erdoğan), İz Yay. İstanbul 2009.

_____, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Beyrut 1993.

İbn Kesîr, İmâdu'd-Din Ebî Fedâ İsmâîl b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Hicr, 1998, (1. Baskı)

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *Sünen*, Dârû'l-İhyâu'l-Kütübü'l-Arabiyye, Riyad, 1983.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1375.

_____, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asâkir*, Dimaşk, Dâru'l-Fiker, 1984.

İbn S'ad, Ebû Abdillâh Muhammed, *Kitâbu't-Tabâkâtî'l-Kebîr*, Beyrut.

İbn Salâh, Ebû Amr Osmân b. Abdurrahman, *Ulûmu'l-Hadîs*, thk. Nureddin İtır, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1998.

Kahraman, Abdullah, “Ubeydullah b. Abdullah”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2012.

Kallek, Cengiz “Fukahâ-i Seb'a”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1996.

_____, “Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekr”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2001.

Kandemir, M. Yaşar, “Sa'id b. Müseyyeb”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2008.

_____, “Ebû Hüreyre”, *DİA*, TDV. Yay. İstanbul 2004.

Karaman, Hayrettin, *İslam Hukukunda İçtihad*, İstanbul 1996, (2. Baskı)

Kılıç, Ünal, *Tartışmaların Odağındaki Halife Yezid bin Muâviye*, Kayıhan Yay. İstanbul 2001.

Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2003.

Köksal, M. Âsım, *H. Hüseyin ve Kerbelâ Olayı*, Karaca Yay. İstanbul 2008, (1. Baskı)

- Köylü, Mustafa; Altaş, Nurullah, *Din Eğitimi*, Gündüz Eğitim ve Yay. Ankara 2012.
- Küçük, Raşit, “Ebû Saîd el-Hudrî”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1994.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Harre Savaşı”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1997.
- Mâlik b. Enes, *el-Muvatta’*, thk. Muhammed Fuad Abdulbâki, Dâru Ahyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut 1985.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık, İstanbul 1995.
- Müslim, Ebu’l-Huseyn b. el-Heccâc el-Kureşî en-Neysaburî, *Sahîhu Muslim*, Dâru’t-Tayyibe, Riyad 1426.
- Özafşar, Mehmet Emin, *İdeolojik Hadisçiliğin Tarihî Arka Planı (Mihne Olayı ve Haşeviye Olgusu)*, Ankara Okulu yay. Ankara 1999.
- Özcan, Merve, *Kâsım b. Muhammed’in Hayatı ve Hadis ilmindeki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), SÜSBE, Sakarya 2009.
- Özçelik, Fikret, *Urve b. ez-Zübeyr ve Hadis ilmindeki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE, Erzurum 2012.
- Özkan, Halit, “Zührî”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2013.
- Özkan, Mustafa, *Emevîler Döneminde İktidar Ulemâ İlişkisi*, Ankara okulu Yay. Ankara 2008.
- Özpınar, Ömer, *Hadis Edebiyatı’nın Oluşumu*, Ankara Okulu Yay. Ankara 2013.
- Öztürk, Mustafa, *Mevâlinin Hadis Rivâyetindeki Yeri (Hicrî I. ve II. Asır)*, MÜSBE (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2002.
- Sarı, Mevlüt, *el-Mevârid*, Bahar Yay. İstanbul 1982.
- Sarıçam, İbrahim, *Emevî-Hâşimî İlişkileri:- İslam Öncesinden Abbasîlere Kadar*, T.D.V. Yay. Ankara 1997.
- Subhî, es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, (çev. M. Yaşar Kandemir), İfav Yay. İstanbul 2010, (9. Baskı)
- Suruç, Salih, *Allah’ın Eliçisi Hz. Muhammed (sav)’in Hayatı*, Timaş Yay. İstanbul 2015.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu 't-Taberî, Târîhu 'r-Rusûl ve 'l-Mulûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Meârif, Kâhire, 1987.

Uğur, Mücteba, “Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf’”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1994.

Yazıcı, Hafize, *Ubeydullah b. Abdullah ve Hadis ilmindeki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE, Erzurum 2015.

Yılmaz, Hayati, “Yahyâ b. Saîd el-Ensârî’”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2013.

Yiğit, İsmail, *Emevîler*, İsam Yay. İstanbul 2016.

Yücel, Ahmet, *Hadis Tarihi ve Usulü*, İfav, İstanbul 2010, (2. Baskı)

_____, *Hadis Tarihi*, İfav, İstanbul 2011, (2. Baskı)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Abbas KAYA
Doğum Yeri ve Tarihi	Ahlat/Bitlis-05.10.1987
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	Arapça
Bilimsel Faliyetler	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	kaya571171@hotmail.com
Tarih	07.10.2019